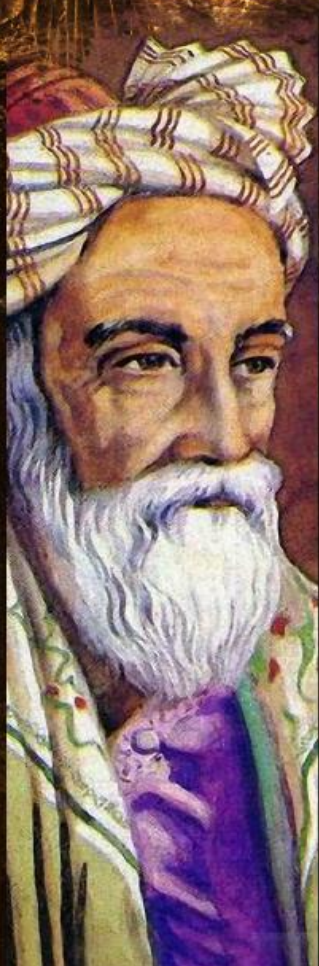

8
КЛАС

В. В. Паращч, Г. Є. Фефілова

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА

ОСНОВА
ВІДАВНИЧА ГРУПА

УДК 82(100).09(075.3)

ББК 83.3(0)я72

П18

Паращич В. В.

П18 Зарубіжна література. 8 клас : підручник для загальноосвіт. навч. закл. / В. В. Паращич, Г. Є. Фефілова. — Х. : Вид. група «Основа», 2016. — 334, [2] с. : іл., табл., схеми. ISBN 978-617-00-2603-3.

УДК 82(100).09(075.3)

ББК 83.3(0)я72

Підручник містить електронний додаток,
що дозволяє здійснити експрес-контроль навчальних досягнень учнів.
<http://goo.gl/...>

Навчальне видання

ПАРАЩИЧ Валентина В'ячеславівна
ФЕФІЛОВА Галина Євгенівна
ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА
8 клас. Підручник для загальноосвітніх
навчальних закладів

Редактор *М. В. Коновалова*
Технічний редактор *Ю. О. Неджеря*
Комп'ютерне верстання *Є. С. Островський*

Підп. до друку 15.01.2016. Формат 60×90/16. Папір офсет.
Гарнітура Шкільна, Аріал. Друк офсет. Ум. друк. арк. 21,0 + 0,25 форзац.
Наклад прим. Зам. № 16—01/18—05.

ТОВ «Видавнича група «Основа»».
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2911 від 25.07.2007.
Україна, 61001 Харків, вул. Плеханівська, 66.
Тел. (057) 731-96-32. E-mail: russ@osnova.com.ua

ISBN 978-617-00-2603-3

© Паращич В. В. Фефілова Г. Є., 2015

© ООО «Издательская группа «Основа»», 2016

Зміст

Шановні восьмикласники!	5
Умовні позначення	6
ВСТУП	7
Література і культура. Художня література як мистецтво слова. Літературний процес	9
ПОДОРОЖ ПЕРША. ДО ВИТОКІВ СВЯЩЕННИХ КНИГ	15
Світові релігії, їх вихідна основа, етичні уявлення	18
Священні книги різних релігій	19
Веди — священні книги давньоіндійських релігій	20
Біблія як основа двох релігій — юдейської і християнської	25
Коран — головна книга ісламу	39
Підсумуємо знання з теми	42
ПОДОРОЖ ДРУГА. ДО КОЛИСКИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ	45
Античність — колыска європейської культури	47
Міфи Троянського циклу	53
Гомер — легендарний засновник європейської літератури	62
Види давньогрецької лірики	75
Тіртеї: творчість та особливості лірики	76
Давньогрецька пісенна лірика. Сапфо	79
Давньогрецький театр	83
Есхіл — великий грецький трагік	84
Розквіт римської літератури	94
Публій Вергілій Марон — найвидатніший поет Давнього Риму	95
Квінт Горацій Флакк — поет «золотого віку» римської літератури	105
Публій Овідій Назон — співець одвічних перетворень	110
Підсумуємо знання з теми	116
ПОДОРОЖ ТРЕТЯ. У ДОБУ ГЕРОЇВ СХОДУ ТА ЗАХОДУ	119
Середньовіччя як історична доба, її хронологічні межі й специфічні ознаки в історії європейських і східних літератур	121
Творчість Лі Бо — вершина китайської лірики	126
Національні образи та символи в ліриці Ду Фу	131
Золота доба персько-таджицької лірики, її особливості, видатні представники	137

Омар Хайям — видатний представник персько-таджицької лірики	137
Французький героїчний епос	143
«Пісня про Роланда» — героїчний епос французького Середньовіччя	144
Данте як ключова постать італійського Середньовіччя й переходу до Відродження	154
Підсумуємо знання з теми	160
ПОДОРОЖ ЧЕТВЕРТА. ДО ІДЕАЛУ ЛЮДИНИ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ	
Епоха Відродження (Ренесансу) в Європі	165
Франческо Петрарка — видатний італійський поет-гуманіст	170
Вільям Шекспір — геніальний англійський поет і драматург епохи Відродження	176
Мігель де Сервантес Сааведра: шлях пізнання життя й людей	211
Підсумуємо знання з теми	232
ПОДОРОЖ П'ЯТА. ВІД «ПЕРЛИНИ НЕПРАВИЛЬНОЇ ФОРМИ» ДО СУВОРИХ ПРАВИЛ	
Бароко як доба і художній напрям у європейській літературі й мистецтві	237
Луїс де Гонгора-і-Арготе — іспанський поет епохи бароко	245
Джонн Донн — феномен барокової лірики	248
Класицизм: характерні ознаки як художнього напрямку	250
Мольєр — майстер класицистичної комедії	256
Підсумуємо знання з теми	285
ПОДОРОЖ ШОСТА. ДО ЛЮДЕЙ ВИСОКОГО ПОЛЬОТУ	
Антуан де Сент-Екзюпері — видатний французький письменник-гуманіст	289
Річард Бах: добуваючи вогонь наснаги	311
Художній світ письменниці Барбари Космовської	324
Підсумуємо знання з теми	326
«ГОРТАЮЧИ СТОРІНКИ ПРОЧИТАНИХ КНИГ...»	329
ПРЕС-АНОНС «ВІДКРИВАЄМО ВІКОНЕЧКО В ДЕВ'ЯТИЙ КЛАС»	
ВІДПОВІДІ	335

Твір, який читають, має теперішнє; твір,
котрий перечитують, має майбутнє.

О. Дюма-син

Шановні восьмикласники!

Запрошуємо вас до літературної подорожі рікою часу!

Світ широкий, а сьогодні ще, як ніколи раніше, відкритий — для подорожей, для пізнання, для захоплення його багатоманітністю та красою.

Підручник, який ви тримаєте в руках, — це ваш екскурсовод, добрий друг і помічник, який поведе вас тисячолітніми шляхами світової літератури від одного дива до іншого, адже кожен справжній твір мистецтва — це диво.

У восьмому класі на вас чекають великі подорожі — до античності, Середньовіччя, Відродження, класицизму та інших літературних епох із їхніми вершинними досягненнями.

Ви вже маєте певний читацький досвід і розумієте, що основою вивчення літератури уважне й зацікавлене читання художніх творів. Саме ці тексти й становлять основу підручника. Для того, щоб краще їх зрозуміти, необхідно ознайомитися з історичними умовами, літературними напрямками, часом і, звісно, авторами. Розібратися в тонкощах літературознавчого аналізу вам допоможуть запитання різних рівнів, творчі завдання, різноманітні рубрики. Шанувальники світового письменства знайдуть для розширення свого кругозору рекомендовану літературу та посилання на електронні джерела.

Система завдань має два рівні: необхідний мінімум, що відповідає Державному освітньому стандарту, та завдання, призначені для поглибленого вивчення літератури. Крім того, ви ознайомитеся з різними точками зору на той самий художній твір, героя, особистість автора, факти його біографії. Сподіваємося, що цей підручник допоможе вам сформувати особистий погляд на світовий літературний процес, визначити для себе улюблені твори різних часів та авторів.

Нехай ваша літературна подорож рікою часу буде успішною!

Умовні позначення

(ТЛ) У літературознавчій лабораторії

Обговорюємо, дискутуємо

Це цікаво!

Розумники і розумниці (завдання для поглибленого вивчення літератури)

Дослідницький проект

Ваша книжкова полиця

(УС) Україна і світ

(ЛК) Співдружність мистецтв

Авторитетна думка

Літературний ринг (різні погляди на твір)

(ЕК) Культурологічні зв'язки

Онлайн-бібліотека

Багаж знань

Вступ

Мета літератури — допомогти людині зрозуміти саму себе, підтримати її віру в себе й розвинути в ній прагнення до істини, боротися з вульгарністю в людях, уміти знаходити гарне в них, пробуджувати в їхніх душах сором, гнів, мужність, робити все для того, щоб люди стали шляхетно сильними й могли наснажити своє життя святим духом краси...

Максим Горький

Дж. Арчимбольдо. Бібліотекар

Види мистецтва

Традиційно види мистецтва поділяють
за способом втілення художнього
образу та за формою чуттєвого
сприймання

За способом втілення
художнього образу

Просторові
мистецтва

Часові
мистецтва

Просторово-часові
мистецтва

За формою чуттєвого
сприймання

Слухові

Література
Музика

Зорові

Живопис
Графіка
Архітектура
Скульптура

Зорово-слухові

Театр
Кіно

Література і культура. Художня література як мистецтво слова. Літературний процес

- Перша бібліотека виникла майже 8000 років тому.
- Найтовща у світі книга — англійський словник, що містить 8600 сторінок.
- Однією з найменших книг є томик віршів Т. Г. Шевченка «Кобзар», виконаний майстром мікромініатюри Миколою Сядристим. Книга містить 12 сторінок, кожна площею 0,6 квадратного міліметра.
- Перлиною слов'янської поліграфії вважають книгу «Байки» І. А. Крилова, видану в Санкт-Петербурзі 1856 року. Книга менша за поштову марку, тому читати її можна лише за допомогою лупи.

Багато століть тому один античний мудрець зауважив: «Життя коротке, а мистецтво вічне». І з ним не можна не погодитися: людина завжди була міцно пов'язана з мистецтвом, а кращі його зразки переживають не одне покоління шанувальників та поціновувачів. Що ж таке мистецтво і в чому полягає його велика таємниця?

Мистецтвом називають відтворення життя в художніх образах. Воно завжди було і є одним із найважливіших чинників духовного життя людства, адже стимулює творчу діяльність, збагачує людину емоційними переживаннями та роздумами.

Художня література має переваги над іншими видами мистецтва, адже може за допомогою слова глибоко розкрити внутрішній світ людини, її найпотаємніші думки й переживання. Значення слова було акцентоване ще в Біблії (Євангелії від Іоанна), де проголошено його божественну сутність. У доісторичні часи література існувала в усній формі. Після виникнення писемності розпочався новий етап розвитку літератури, хоча фольклор не втрачає свого значення як основа літератури й донині.

Всесвітній літературний процес — це історичний рух світової літератури, яка розвивається у складних зв'язках і взаємодіях. Це водночас історія створення та накопичення морально-етичних і художніх цінностей від найдавніших часів до сьогодення.

Світова (всесвітня) література — термін, запроваджений Йоганном Вольфгангом Гете у ХІХ ст. До певного часу літературний процес у кожній країні мав деякою мірою замкнений, суто національний характер. Але завдяки активному розвитку економічних та культурних зв'язків із багатьох національних і місцевих літератур утворилася одна всесвітня література. Літературний процес у різних країнах і національних культурах часто долає схожі етапи, і розвиток жанрів, методів та стилів засвідчує це.

Національна література — література окремої нації, народу, якій притаманна національна своєрідність, зумовлена низкою чинників (насамперед ментальністю народу) та відтворена в системі змістових і формально-стильових особливостей, характерних для творів представників певних націй.

Етапи розвитку світової літератури

- Усна народна творчість.
- Антична література (ХVI ст. до н. е. — V ст. н. е.).
- Література доби Середньовіччя (V–ХV ст.).
- Література доби Відродження (ХV–ХVII ст.).
- Література ХVII ст.: бароко і класицизм.
- Література доби Просвітництва (кінець ХVII — ХVIII ст.): просвітницький реалізм, просвітницький класицизм, сентименталізм, рококо.
- Література ХІХ ст.: романтизм і реалізм.
- Література кінця ХІХ (зокрема, ранній модернізм) — першої половини ХХ ст.: авангард, модернізм (паралельно розвиваються інші напрями — реалізм, романтизм).
- Література останньої третини ХХ — початку ХХІ ст.: різні літературні явища.

1. Що таке мистецтво? Назвіть відомі вам види мистецтва.
2. Що спільного в усіх видах мистецтв?
3. Як ви розумієте поняття «художня література»?
4. Чому художню літературу називають мистецтвом слова?

1. Чому література належить до універсальних видів мистецтва?
2. Поясніть вислів: «Література — це художня дійсність».
3. У чому ви бачаєте призначення літератури?
4. Яка функція літератури є провідною в сучасному суспільстві?
5. У чому полягає схожість між віршуванням і музикою?
6. Назвіть літературні твори, за якими були написані сценарії для кінофільмів.
7. Яке місце посідає художня література у вашому житті?

Роди літератури, їх характерні ознаки

<i>Епос</i> (грецьк. — розповідь)	<i>Лірика</i> (грецьк. — ліра)	<i>Драма</i> (грецьк. — дія)
<i>Епос</i> — літературний рід, у творах якого йдеться про події, що ніби відбувалися в минулому насправді і про які згадує оповідач	<i>Лірика</i> — один із трьох родів художньої літератури, у якому навколишню дійсність зображено шляхом передавання почуттів, настроїв, переживань, емоцій ліричного героя чи автора	<i>Драма</i> — літературний рід, що зображує дійсність безпосередньо через висловлювання та дію персонажів; драмою також називають п'єсу соціального чи побутового характеру з гострим конфліктом, який розвивається у постійному напруженні
<i>Ліро-епос</i> — проміжний літературний рід, у якому поєднані властивості епічних і ліричних творів, наявний розгорнутий сюжет із системою образів (як в епосі), але присутній і автор, котрий висловлює свої думки, почуття, оцінює зображуване (як у ліриці)		

Чи помітили ви, як багато в навколишньому світі пов'язано з книгою та читанням? Пропонуємо вам мандрівку містами світу, де ви ознайомитеся з архітектурними пам'ятниками книзі. Книга, безумовно, заслужила на таку честь:

вона зберігає вікову мудрість, навчає, виховує, дає можливість долучитися до вічного й прекрасного. У всьому світі є безліч чудових пам'ятників книгам.

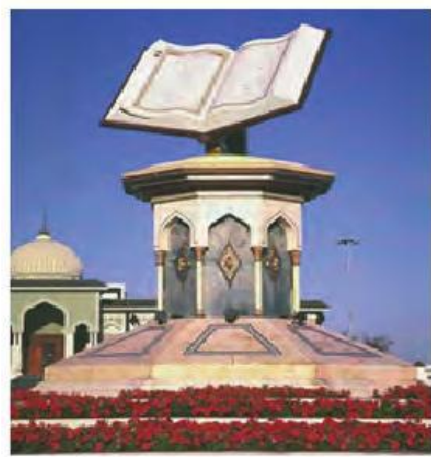
20-метровий пам'ятник із 17 книг німецьких авторів «Der moderne Buchdruck» вагою 35 тонн споруджено в Берліні (Німеччина), навпроти університету імені Гумбольдта на честь «батька» сучасного друкарства Йоганна Гутенберга.

Пам'ятник у формі нерівного стосу книг розташований перед книжковим магазином у Пекіні (Китай).

У Грінсборо (Північна Кароліна, США) є бронзовий пам'ятник американському письменникові О. Генрі. Його доповнює розкрита книга, де ліворуч на сторінці зображено ілюстрацію до оповідання «Дари волхвів», а праворуч — початок «Вождя червоношкірих» із головним героєм, який визирає поміж сторінок.

У місті Шарджа (Арабські Емірати) на площі Культури, поблизу мечеті, встановлено пам'ятник, що зображує розгорнуту книгу, написану золотою арабською в'яззю. Ця книга — Коран — священна книга мусульман.

Роль літератури в духовному розвитку людства складно переоцінити, але в різні епохи вона була неоднаковою. Нині всі види мистецтва «живуть поруч», активно взаємодіючи. Назвіть літературні твори, що пов'язані з іншими видами мистецтва, і вкажіть, з якими саме.

1. Розгляньте репродукцію картини «Аполлон і музи» німецького художника Г. М. фон Хесса. Відомо 9 муз, кожна з яких вважали покровителькою певного виду мистецтва. Для того щоб легше було розпізнати, якою галуззю мистецтва чи науки опікується муза, у скульптурах і на малюнках її зображували з постійними атрибутами.

Г. М. фон Хесс. Аполлон і музи

2. Як богині були пов'язані з Аполлоном, що мав епітет «Проводир муз» (у переносному значенні *музи* — натхнення, творчість)? Заповніть таблицю, скориставшись додатковими джерелами інформації, та поміркуйте, муз якого з видів мистецтва найбільше й чому.

Ім'я музи	Напря́м	Ім'я музи	Напря́м	Ім'я музи	Напря́м
Калліюпа		Полігімнія		Талія	
Евтерпа		Уранія		Терпсіхора	
Ерато		Мельпомена		Кліо	

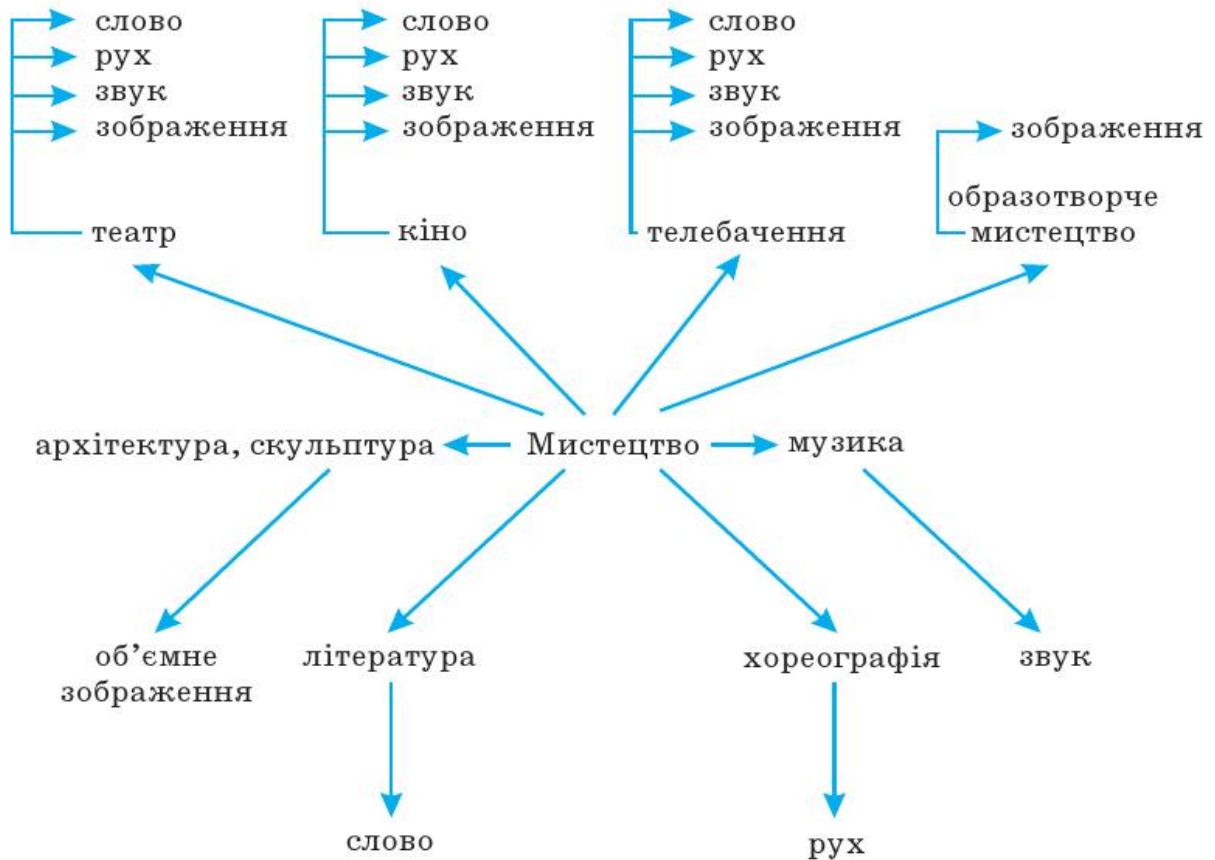

1. Спираючись на запропоновану схему, розкажіть, що таке *мистецтво*. Які види мистецтва вам відомі?

2. Що таке *мистецтво художнього слова*? Наведіть приклади літературних творів різних родів, видів та жанрів.

3. Наведіть приклади взаємодії різних видів мистецтва. Спробуйте пояснити «механізм» такої взаємодії.

Уявіть, що ви виступаєте на літературній конференції з доповіддю на тему «Місце і роль художньої літератури в житті людини і людства». Знайдіть афоризми про літературу, книгу, слово, запишіть їх. Створіть презентацію у комп'ютерній програмі PowerPoint або за допомогою інших засобів наочності, де буде використано ці афоризми.

Подорож перша. До витоків священних книг

Можеш допомогти людині — допоможи, не можеш допомогти — помолися, не умієш молитися — подумай про людину добре! І це вже буде допомога, тому що світлі думки — це теж зброя.

Східна мудрість

Світові релігії

Індуїзм

Головна книга

індуїзму —

Веди

- найдревніша з трьох світових релігій;
- існує понад 2500 років;
- грандіозний соціокультурний комплекс, що включає як релігійний світогляд і культ, так і філософські та етичні погляди, традиції і звичаї, специфічні жанри мистецтва, духовні практики та ставлення до світу

Християнство

Святе Писання

християн —

Біблія

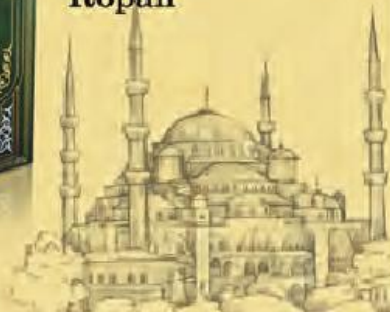
- розглядає історію як односпрямований, неповторний процес, що скеровується Богом: від початку — створення до завершення — приходу Месії і Страшного суду;
- центральна концепція всього християнства — ідея гріховності людини та ідея спасіння

Іслам

Священа книга

мусульман —

Коран

- наймолодша зі світових релігій;
- є другою (після християнства) за кількістю послідовників світовою монотеїстичною релігією, на якій ґрунтується культура численних народів Сходу;
- проголошення величі одноосібного та єдиного бога Аллаха

У кожного народу є свої священні книги. Тому, щоб краще пізнати народ, людей, потрібно познайомитися з цими книгами. Видатний український поет В. А. Симоненко закликав у своїх віршах «відкривати духовні острови». У віртуальну подорож до духовних островів, якими є священні книги різних народів, вирушаємо й ми. Адже і Веди, і Біблія, і Коран відображають тисячолітній моральний досвід людей, фіксують ті етичні закони, що не втратили своєї значущості й сьогодні. Щасливого плавання!

Релігії світу

Релігії світу

 Християнство (католики)	 Юдаїзм
 Християнство (протестанти)	 Китайська традиційна релігія
 Християнство (православні)	 Хінаяна-буддизм
 Іслам (суніти)	 Махаяна-буддизм
 Іслам (шиїти)	 Ваджраяна-буддизм
 Інші течії ісламу	 Шаманські релігії
 Індуїзм	 Інші релігії

1. Проаналізуйте мапу релігій світу. Визначте території поширення найчисленніших світових релігій.
2. Які релігії поширені в Україні?
3. Як ви вважаєте, чому інтелігентна людина XXI століття має знати про такі найдавніші пам'ятки культури й історії, як Веди, Біблія, Коран?

Світові релігії, їхня вихідна основа, етичні уявлення

- *Релігія* — від латинського *religio*, що означає *ритуали й віра*. Релігія — це моральні норми, обряди, культові дії, що здавна об'єднували людей у громади за певних географо-кліматичних умов.
- Кількість *християн* у світі більше 2,1 млрд. Вони — послідовники Ісуса Христа, який проповідував близько 2000 років тому.
- *Буддизм* — одна з найдавніших світових релігій, яку сповідують 376 млн людей в Індії, Бірмі, Непалі, Таїланді, Японії, Кореї, на Шрі-Ланці та в інших країнах.
- Пророк Мухаммед заснував світову релігію *іслам* у VII столітті. Сьогодні ісламу поклоняються 1,3 млрд. людей.

Єрусалим — місто трьох релігій

Релігія — складова духовного життя людини. Сьогодні існує три основні релігії, які прийнято називати світовими: християнство, буддизм, іслам. Кожна з них по-своєму пояснює, у чому полягає сенс життя, пропонує вибір, який кожна людина має зробити самостійно.

Християнство — релігія, що базується на вірі в Ісуса Христа. Християнство поділене на католицизм, православ'я і протестантизм (США, Велика Британія — англіканство тощо).

Католики поряд з Ісусом Христом дуже шанують Діву Марію. Очільником католиків є Папа Римський. Католицизм сповідують у країнах Європи, Австралії, у західних областях України. Православні вірять в єдиного Бога, який постає в трьох іпостасях — Бог Отець, Бог Син, Бог Святий Дух.

Буддизм — єдина зі світових релігій, що базується не на

Позолочені бані
Києво-Печерської лаври

вірі в Бога, а на вірі в Будду — Просвітленого, яким за певних обставин може стати будь-хто, якщо звільнить душу від страждань, зумовлених нездійсненими бажаннями.

Буддизм заснував Сіддгартха Гаутама (Шак'ямуні), який народився індійським принцом.

Іслам (від араб. «покірність», «мир і послух Господові»), або *мусульманство*, — релігія, що базується на вірі в єдиного всемогутнього бога Аллаха і його пророка-посланника Мухаммеда

Мечеть на сході Туреччини

(або Магомета, звідки ще одна назва релігії — *магометанство*).

Священна книга мусульман — *Коран*. Мусульмани вірять, що *Коран* було дано пророкові Мухаммеду через ангела Джибрила. Найбільше мусульман мешкає в Азії й Африці, а їхня загальна кількість у світі продовжує швидко збільшуватися.

1. Що спільного у різних релігій світу та чим вони різняться?
2. Поясніть, як ви розумієте вислів «Людина входить у світ через свою національність».
3. Які залишки первісних вірувань та ранніх національних релігій існують у наш час?

Священні книги різних релігій

Веди — священні тексти індуїзму, складені 3–4 тисячі років тому в Давній Індії впродовж періоду, який називають ведичним. У Ведах згадано 1999 богів і міститься 1028 гімнів.

Біблія — перший літературний твір, перекладений іноземною мовою. Вона також стала першою друкованою книгою і першим підручником у сучасному розумінні, читанкою. За Псалтирем навчався грамоти, зокрема, і Тарас Шевченко.

Коран — головна священна книга мусульман, запис проповідей, що виголосив пророк Мухаммед у формі пророчих одкровенень. *Коран* перекладено понад 60 мовами світу; зокрема, англійською мовою існує 108 перекладів. Повний переклад українською мовою належить Яремі Полотнюку.

Отже, першу трійку священних книг становлять Веди, Біблія й Коран — три наріжні камені світової літератури, на яких вона побудувала свій храм.

Веди — священні книги давньоіндійських релігій

Веди, або ведична література (у перекладі з санскр. *веда* — *знання*), — перші найдавніші пам'ятки індійської літератури, створювані упродовж II–I тис. до н. е.

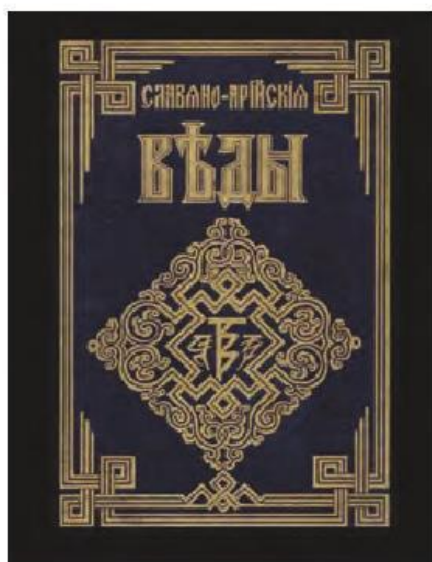
Структура Вед: містять чотири книги, де зібрані віршовані релігійні гімни, молитви, замовляння від хвороб та ворогів, магічні заклинання, звернення до богів, мудреців, небесних світил.

Книги Вед: 1-ша — «Рігведа» — книга гімнів (від санскр. *гімн*); 2-га — «Самаведа» — книга пісень, мелодій (*саман* — мелодія); 3-тя — «Яджурведа» — книга жертвоприношень, офірних віршів та висловлювань (*яджус* — жертва); 4-та — «Атхарваведа» — книга заклинань жерців (*атхарван* — заклинання).

Одна з найдавніших книг світу, пам'ятка давньої індійської літератури — Веди — допомагає зрозуміти духовну культуру Індії, адже вона є основою для всіх релігійних і філософських учень індійського народу. Послідовники цих релігій Індії вважають, що Веди мають божественне походження. Саме слово «веда» означає «знання», точніше «священні знання, що існують довіку». У сучасній індійській традиції знання Вед вважають джерелом мудрості індійців. Веди є складним, багатограним літературним масивом, який вони утворюють.

Найдавнішою з-поміж цих книг є Рігведа, з якої й починається давньоіндійська літературна традиція. Зафіксовані в ній міфи й сюжети живили не тільки давньоіндійський епос, а й класичну індійську літературу. На прикладі цього раннього міфу Вед можна уявити життя й мислення давніх аріїв. Божественний рівень утворюють 33 боги. Головні боги:

- Вішну — бог-хранитель;
- Шива — бог-руйнівник;
- Брахма — бог-творець.

Книга Вед

У Ведах зафіксовано гімни богам, ритуальні формули та магичні заклинання. Стиль Вед визначено фольклорною традицією, манерою співу кочівника-пастуха, який співає про те, що перебуває перед його очима. У гімнах ушановували богиню Вач («слово») — «царицю богів». Її вважали покровителькою мудрості та красномовства. Веди довго не записували: вважали, що неправильна вимова священного слова спричинить руйнівні вібрації у Всесвіті.

Скульптурне творіння Богів

Гімни «Рігведи» перекладала Леся Українка. Вона використовувала їх як ілюстративний матеріал

до підручника «Стародавня історія східних народів», котрий написала для молодших сестер. Цей підручник 1918 року був офіційним для українських школярів. Деякі тексти українською мовою переклав Павло Григорович Ріттер. У найголовнішому ведичному міфі (він є основним і для дохристиянських вірувань слов'ян, зокрема українців) ідеться про викрадення сонячної сили злим демоном Врітрою і звільнення її богами Індрою та Вішну, тобто про чергування пір року. Відлуння цього міфу збереглося в Україні, зокрема, в петрогліфах (наскельних зображеннях) відомого кургану Кам'яна Могила поблизу Мелітополя. Існує версія, що арії (першотворці ведичної міфології і релігії) почали свій довгий шлях до Індії саме з Приазов'я, тобто з нинішніх українських земель.

1. Ким і як складено текст Вед? Яких богів у них уславлено?
2. На які книги поділяється текст Вед?
3. Наведіть приклади високої поетичності тексту Вед.
4. Що є добро і що є зло в етичній системі Вед?
5. Що ви знаєте про поняття «духовний», «духовність»?
6. Чи можна давніх аріїв назвати людьми високої духовності? Чому?
7. Як використовувала традиції Вед подальша індійська література?
8. Схарактеризуйте філософський зміст Вед. Чому Веди вважають зразком високої філологічної культури?

Прочитайте гімн «Космогонія». Чому в ньому так багато питальних речень? Чи є в тексті відповіді на поставлені запитання?

Гімн «Космогонія» з «Рігведи»

Буття і небуття тоді не було —
Повітря не було й склепіння неба.
Що покривало? Де? Що захищало?
Була вода? Глибокая безодня?

І смерті не було, безсмертя — також,
Між днем і ніччю не було відміни,
Те дихало саме, одне без вітру.
І більш нічого не було, крім того.

Вкривала пільма пільму споконвіку,
Цей всесвіт ввесь — мов океан без світла,
Той зародок, що хаосом був вкритий,
Один від сили спеки народився.

Любов спочатку виникла від нього,
Що стала першим для думок насінням;
Знайшли зв'язок між суцим і несущим,
У серці стежачи думками, мудрі.

Думок тих промінь наскрізь простягнувся.
Що на горі було? І що зі споду?
Там сім'яносці, тут же — їх сприймання.
Зусилля знизу, зверху поривання.

І хто це знає й хто про це повіда?
Звідкіль цей всесвіт народивсь та виник?
Боги пізніш за нього народились?
А як оце втворилося, хто знає?

Світобудова ця звідкіль взялася?
Чи створено її було, чи йнакше?
В найвищій небі хто її пильнує,
Той, певно, знає чи, може, й Він не знає?
(Переклад П. Ріттера)

Прочитайте гімн Ночі та гімн до Ранньої Зорі. Виділіть основні поетичні образи та художні засоби їх творення.

Гімн Ночі з «Рігведи»

Підходить ніч та дивиться на нас
Незліченними очима.
Надягла намиста-перлини.
Тобою, Вічна, сповнені

Усі долини й глибина небес.
Ти розсієш морок мерехтіннями.
Надвечір червоним плащем
Одягла ти сестру — Зорю,
Темрява налетіла нагло...

(Переклад П. Ріттера)

Гімн до Ранньої Зорі з «Рігведи»

В повіз великий богині щасливої впряжені коні.
Всі нескортельні боги посідали в той повіз.
Славна з'явилась богиня, живуча в повітрі,
З лона темноти з'явилась людські оселі красити.
З цілого світу найперша встає вона й шле нам
здалека пишні дари.

Народилась зоря молодая, новая,
Будить створіння, найперше проходить на поклики ранні.
В наші оселі нескортна зоря завітала,
Нашу хвалу прийняла в високостях повітря,
Вільна, осаяна іде, щедро сипле розкішній скарби.
Наче дівчина струнка, так, богине, ідеш ти
Хутко на наші поданки...

(Переклад Лесі Українки)

Прочитайте ведичні гімни на честь богів. Знайдіть відповідності між богами Давньої Греції, слов'янської міфології та Давньої Індії. Складіть таблицю з означенням функцій богів.

Гімн про перемогу Індри над Агі з «Рігведи»

Маю співати про ту перемогу, що вчора одержав
Індра-стрілець. Переміг він Агі, розділив усі хвилі,
визволив він з гір небесних потоки... І ринули води...
Як до обори корови біжать, так летять вони в море...
Індро! Подужавши первістня хмар, ти розбив еси чари
тих чарівниць, народження дав сонцеві, місяцю й зорям!
Перед тобою твій ворог зника... Індра вдарив на Врітру,
то ж найхмарніший був ворог. Потужним смертельним
перуном він йому тіло розбив. Мов підтяте сокирою дерево,
долі простягся Агі. Наче прорвана гребля, лежить він,
водами вкритий, а там тії води утішили серце,
Врітра колись їх держав у своїх величезних обіймах,
отже, Агі подоланого давлять, вони і стискають.

Кидають вітри турботні, буйні тіло Врітри, і води
І топлять його, він тепер така річ, що і назви нема їй!..
Сон, вічний сон покрива тепер ворога Індри!..

(Переклад Лесі Українки)

Гімн до Агні з «Рігведи»

Батько всієї родини приносить поданки.
Агні швидко біжить по всім вітті кострища.
Вже не такий він слабкий, молоденький,
як був на початку,
в час, як дві матері його на світ породили.
Хутко він займе ті гілочки, ще не доткнуті.
Шириться, стелеться, кинувсь на гілки найвищі,
швидше, все швидше... он кинувсь на нижчії знову.
Гляньте, як раптом Агні боговитий змінив свою постать!
Вітром розмаяний, в'ється, тріщить, гоготить і вирує,
ділить свій племінь, і палить, і чорні сліди полишав.
Мчить наче повіз, червоним племінням вже неба сягає.
Швидко від саява його никне темрява, наче ті птахи,
що поспішають сховатись від сонця упалів.
Вчуй нас, ти, боже доданків! Ти маєш прекрасне світло,
коней прудких, пишний повіз ти маєш!
Мудрий, щасливий ти, Агні! О, зглянься
на наші благання!

О, допровадь нас скоріше до щастя й багатства!

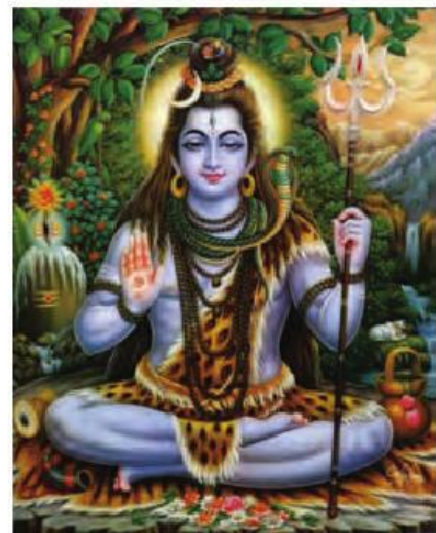
(Переклад Лесі Українки)

У Ведах стверджується, що найпершою на землі з'явилася любов. Чи згодні ви з цим? Аргументуйте. Роботу виконайте на аркуші формату А4. Запишіть тези до її захисту.

Народна картина «Козак Мамай» з глибокої давнини освячувала чи не кожную українську хату, утворюючи своєрідний сакральний комплекс разом із традиційними іконописними образами. Малювали козаків Мамаїв на полотнах і на стінах хат, на дверях і віконницях, на кахлях і скринях.

Шива

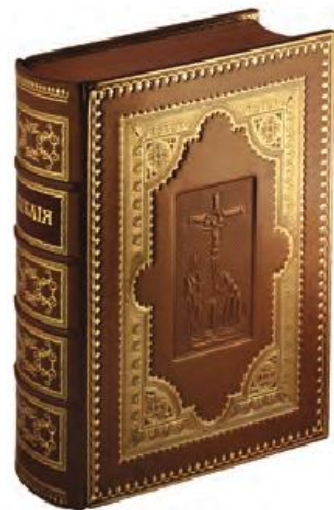
Прокоментуйте зображення козака Мамаю та Шиви в контексті арійської спадщини України. Зверніть увагу на символіку центральних постатей та навколишніх атрибутів (ритуальна поза, зачіска, музичні інструменти тощо).

Козак Мамай

Біблія як основа двох релігій — юдейської і християнської

- *Назва:* Біблія, або Святе Письмо, Священне Писання, Слово Боже, Одкровення, Книга Книг, священна книга християн та іудеїв.
- *Автори, упорядники:* пророки, царі, пастири, рибалки (за однією із гіпотез — сам Господь).
- *Час створення:* XII століття до н. е. — II століття н. е.
- *Загальний наклад:* понад 6 млрд. примірників.
- *Переклади:* більш ніж двома тисячами мов, повністю видана 422 мовами, 90 % населення планети може читати Біблію рідною мовою.
- *Розповсюдження:* щорічно в країнах світу продають і роздають 100 млн. примірників, щохвилини у світі купують 50 Біблій, щосекунди випускають один примірник.
- *Будова:* Старий Завіт, Новий Завіт.
- *Жанри:* проповіді, послання, історичні хроніки, пісні, псалми, оповіді, пророцтва та ін.
- *Особливості:* у Святому Письмі вміщено понад 3000 пророцтв щодо стародавніх держав і народів, які вже справдилися. Біблія є книгою, яку найбільше коментують.

Біблія

Ми, люди, слабкі, потребуємо сильного, могутнього заступника. Наше життя коротке, тому нам хочеться сподіватися, що

не все закінчується, що є щось вічне. Багато з нас, прокидаючись уранці і лягаючи спати увечері, словами молитви звертається до Бога: «Отче наш, що єси на небесах...». Хоч у наш вік свободи думки й віросповідування не всі є прихильниками якоїсь віри, але й вони користуються мудрістю Книги Книг, застосовуючи такі вислови у різних життєвих ситуаціях: *Чини так, як хочеш, щоб чинили з тобою. Не копай яму іншому, бо сам до неї потрапиш. Не судить, то й не судимі будете. Хто взяв меча, той від меча і загине...* — та багатьма іншими.

Микола Письменний, автор переказів, що вийшли під назвою «Біблійні історії», писав: «Той, хто не знає головних сюжетів Біблії, ніколи не чув розповіді про праведників і пророків, схожий на людину, позбавлену зору».

Структура Біблії

Біблія — збірка моральних норм, настанов, які допомагають людству виживати.

Наскрізна тема: розповідь про моральне падіння людини, порушення її союзу (заповіту) з Богом та спасіння Христом.

I частина — від пророка Мойсея (Буття, Вихід, Левіт, Числа, Повторення закону).

II частина — «Книга Суддів», дві «Книги Самуїла», дві «Книги Царств», пророцтва Ісаїї, Ієремії, Іезекія, Даниїла.

III частина — «Книга притч Соломона», «Пісня над піснями», «Книга Руф», «Книга Есфірі».

До України Святе Письмо прийшло у X столітті церковнослов'янською мовою, але то була не вся Біблія, а тільки Новий Завіт, а з нього Євангеліє та окремі твори Старого Завіту (здебільшого Псалтиря).

Першим зробив повний переклад Біблії українською мовою Пантелеймон Куліш, якому допомагали вчений-фізик Іван Пулюй та письменник Іван Нечуй-Левицький. Його було видано 1903 року. Уже за наших часів переклад зробив Іван Огієнко (митрополит Іларіон) — громадський і церковний український діяч, публіцист, захисник та історик української мови.

Сторінка Біблії

Прості люди з обережністю ставилися до читання Біблії, адже вона складна для розуміння. Це вважали прерогативою священнослужителів: «Де закінчується розуміння людське, там починається Боже». Тому для щоденного читання були книги Псалтир, Часослов, молитовники.

Псалтир — одна з біблійних книг Старого Завіту, авторство якої приписують царю Давидові. Містить 150 пісень-псалмів. Переклали Псалтир слов'янською мовою Кирило і Мефодій. В українських землях перші списки Псалтиря відомі з XI ст. Перше друковане видання побачило світ 1491 року.

Часослов, або молитвослов, — церковно-богослужебна книга, що містить молитви щоденних церковних служб, призначена для вжитку священників, читців і співаків. Назва походить від слова «часи» (години) — частини церковної служби. Часослов був найпопулярнішою церковною книгою в середньовічній Україні, мав багато видань. Його широко вживали як читанку, навчаючи грамоти. Чимало текстів Часослова завчали напам'ять.

Псалом — це релігійна пісня, молитва, котра є складовою Псалтиря.

Мініатюра із французької Біблії «Бог, що створює Всесвіт з допомогою циркуля». 1220–1230-ті роки

Біблія. Старий Завіт. Створення світу

Буття 1

На початку Бог створив небо та землю.

А земля була пуста та порожня, і темрява була над безоднею, і Дух Божий ширяв над поверхнею води.

І сказав Бог: «Хай станеться світло!» І сталося світло.

І побачив Бог світло, що добре воно, — і Бог відділив світло від темряви.

І Бог назвав світло: «День», а темряву назвав: «Ніч». І був вечір, і був ранок, — день перший.

І сказав Бог: «Нехай станеться твердь посеред води, і нехай відділяє вона між водою й водою».

І Бог твердь учинив, і відділив воду, що під твердю вона, і воду, що над твердю вона. І сталося так.

І назвав Бог твердь: «Небо». І був вечір, і був ранок,— день другий.

І сказав Бог: «Нехай збереться вода з-попід неба до місця одного, і нехай суходіл стане видний». І сталося так.

І назвав Бог суходіл: «Земля», а місце зібрання води назвав: «Море». І Бог побачив, що добре воно.

І сказав Бог: «Нехай земля вродить траву, ярину, що насіння вона розсіває, дерево овочеве, що за родом своїм плід приносить, що в ньому насіння його на землі». І сталося так.

І земля траву видала, ярину, що насіння розсіває за родом її, і дерево, що приносить плід, що насіння його в нім за родом його. І Бог побачив, що добре воно.

І був вечір, і був ранок,— день третій.

І сказав Бог: «Нехай будуть світила на тверді небесній для відділення дня від ночі, і нехай вони стануть знаками, і часами умовленими, і днями, і роками.

І нехай вони стануть на тверді небесній світилами, щоб світити над землею». І сталося так.

І вчинив Бог обидва світила великі,— світило велике, щоб воно керувало днем, і світило мале, щоб керувало ніччю, також зорі.

І Бог умістив їх на тверді небесній, щоб світили вони над землею, і щоб керували днем та ніччю, і щоб відділювали світло від темряви. І Бог побачив, що це добре.

І був вечір, і був ранок,— день четвертий.

І сказав Бог: «Нехай вода вироїть дрібні істоти, душу живу, і птаство, що літає над землею під небесною твердю».

І створив Бог риби великі, і всяку душу живу плазуючу, що її вода вироїла за їх родом, і всяку пташину крилату за родом її. І Бог побачив, що добре воно.

І поблагословив їх Бог, кажучи: «Плодіться й розмножуйтеся, і наповнюйте воду в морях, а птаство нехай розмножується на землі!»

І був вечір, і був ранок,— день п'ятий.

І сказав Бог: «Нехай видасть земля живу душу за родом її, худобу й плазуюче, і земну звірину за родом її». І сталося так.

І вчинив Бог земну звірину за родом її, і худобу за родом її, і все земне плазуюче за родом його. І бачив Бог, що добре воно.

(Переклад І. Огієнка)

1. Які слова постійно повторював Бог, як оцінював Свої діяння?
2. Які слова Господа свідчать про те, що Він прирівняв створену Ним людину до Себе?
3. Які важливі для сучасної людини думки викликає цей твір?

4. Складіть «план» створення світу: день перший — ...; день другий — ...; день третій — ...; день четвертий — ...; день п'ятий — ...; день шостий — ... .

«Що було раніше — яйце чи курка?» — ця стародавня філософська загадка звучить дещо жартівливо, але насправді то дуже серйозне й актуальне питання, до якого звертали-ся у своїх працях давні філософи. Давньогрецький філософ Плу-тарх зазначав, що проблема має глибше коріння: «Питання яйця і курки, що з них первинне, до якого ми звернулись, — це набагато глибша проблема <...> проблема походження світу...» Над ним і нині сушать голови цілі наукові інститути в усіх кінцях світу.

Біблійні сюжети у світовій культурі

У книгах Старого Завіту багато сюжетів, що стали популярними у світовій літературі, образотворчому та інших видах мистецтва. До них зверталися відомі діячі Відродження: Рафаель Санті, Мікеланджело Буонарроті, Леонардо да Вінчі, Рембрандт ван Рейн, Сандро Боттічеллі, Тиціан Вечелліо, Тінторетто (Якобо Робусті), Пало Веронезе, Альбрехт Дюрер.

Тарас Шевченко орієнтувався на Біблію не лише як поет (наприклад, «Ісаія. Глава 35»), а й як живописець (наприклад, у відомій серії малюнків «Притча про блудного сина»).

Рембрандт ван Рейн.
Яків бореться з ангелом

Леонардо да Вінчі.
Хрещення Христа.

Музику на церковні псалми писали Д. Бортнянський, П. Чайковський, Дж. Верді. Можливо, розгадка притягальної сили Святого Письма криється в словах Григорія Сковороди про те, що «Біблія сильна не так історіями, у ній розказаними, як духовним змістом, що ті історії наповнює». До Біблії також зверталися такі письменники, як: Данте Аліґ'єрі, Вільям Шекспір, Джордж Ноел Гордон Байрон, Генріх Гейне, Олександр Пушкін. Видатний німецький письменник ХІХ ст. Г. Гейне писав: «Моїм

прозрінням я зобов'язаний винятково читанню однієї книги. Книги? Так, однієї старої книги, скромної, як природа, і, як природа, природної... [вона] так прямо і називається: Книга — Біблія».

Найвизначнішим біблійним твором І. Франка є поема «Мойсей». Леся Українка написала драму «Одержима», у якій ідеться про любов земної жінки до Ісуса.

Про зірку Полин ішлося, коли затрубив третій ангел. Цей трагічний образ дав поштовх до створення десятків художніх як прозових, так і поетичних творів чорнобильської тематики: «Марія з полином у кінці століття» В. Яворівського, «Чорнобильська мадонна» І. Драча, поетичний цикл Є. Гуцала з промовистою назвою «Крематорій нації», приурочений до 800-річчя міста Чорнобиля. Інший апокаліптичний образ — образ дикого звіра, що «мав два роги», немов агнець, а говорив, як «дракон», — постає в романі В. Барки «Жовтий князь». Він став образом-символом страхітливого лиха для українського народу — його геноциду, штучно створеного голодомору 1932–1933 років.

Майже 20 років російський художник О. Іванов працював над полотном «Явлення Христа народу». Довкола пророка Іоанна Хрестителя стоять різні люди: фарисеї, раби, подорожні, воїни. А вдалині уже видніється фігура Ісуса Христа, що наближається до народу. Проте Христос, який мав би бути центром цього полотна, стоїть осібно і є найменшою фігурою картини. Чому? Що хотів цим сказати художник? Спробуйте знайти свою відповідь на це питання.

Олександр Іванов. Явлення Христа народу

Каїн і Авель

Буття 4

І пізнав Адам Єву, жінку свою, і вона завагітніла, і породила Каїна, і сказала: «Набула чоловіка від Господа».

А далі вона породила брата йому Авеля. І був Авель пастух отари, а Каїн був рільник.

І сталось по деякім часі, і приніс Каїн Богові жертву від плоду землі.

А Авель, він також приніс від своїх перворідних з отари та від їхнього лою. І зглянувся Господь на Авеля й на жертву його, а на Каїна й на жертву його не зглянувся. І сильно розгнівався Каїн, і обличчя його похилилось.

І сказав Господь Каїнові: «Чого ти розгнівався, і чого похилилось обличчя твоє?

Отож, коли ти добре робитимеш, то підіймеш обличчя своє, а коли недобре, то в дверях гріх підстерігає. І до тебе його пожадання, а ти мусиш над ним панувати».

І говорив Каїн до Авеля, брата свого. І сталось, як були вони в полі, повстав Каїн на Авеля, брата свого, — і вбив його.

І сказав Господь Каїнові: «Де Авель, твій брат?» А той відказав: «Не знаю. Чи я сторож брата свого?»

І сказав Господь: «Що ти зробив? Голос крові брата твого взиває до Мене з землі.

А тепер ти проклятий від землі, що розкрила уста свої, щоб прийняти кров твого брата з твоєї руки.

Коли будеш ти порати землю, вона більше не дасть тобі сили своєї. Мандрівником та заволокою будеш ти на землі».

І сказав Каїн до Господа: «Більший мій гріх, аніж можна знести.

Ось Ти виганяєш сьогодні мене з цієї землі, і я буду ховатись від лиця Твого. І я стану мандрівником та заволокою на землі, і буде, — кожен, хто стріне мене, той уб'є мене».

І промовив до нього Господь: «Через те кожен, хто вб'є Каїна, семикратно буде помщений». І вмістив Господь знака на Каїні, щоб не вбив його кожен, хто стріне його.

І вийшов Каїн з-перед лиця Господнього, й осів у країні Нод, на схід від Едену.

(Переклад І. Огієнка)

1. Прочитайте сюжет про створення перших людей і вигнання їх із раю. Поміркуйте над питаннями та дайте розгорнуті відповіді.

2. Що означають імена перших людей?
3. За що розгнівався Бог на людей?
4. Хто винен у тому, що Адам і Єва були покарані й вигнані з раю: Бог, Диявол чи самі люди?
5. Від чого застерігає Господь Каїна?
6. Якого покарання зазнав Каїн за свій злочин?
7. Бог не позбавив Каїна життя. То, можливо, братовбивця не дуже й постраждав?

Порівняйте біблійний текст із легендою.

Легенда «Каїн і Авель»

В Адама і Єви було двоє синів. Старшого звали Каїн, а молодшого — Авель. Каїн орав землю, та землі не любив. І зірок не любив, і птахів не любив, і дерев не любив. Каїн усім заздрив і всіх ненавидів, тому що він був злий і жорстокий.

Коли птахи пролітали понад землею, Каїн кидав у них каміння: заздрив птахам, що вони вміють літати.

Коли зірки спалахували в небі, Каїн і в зорі кидав каміння, тому що зірки вміли світити. Коли опівдні дерева кидали на землю тінь, Каїн обламував гілки — він і тіні чужій заздрив! Злою людиною був Каїн, дуже злою.

А брат Каїна — Авель — був веселий і добрий. Він випасав овець. З ранку й до вечора блукав зі своєю отарою широкими луками, грав на сопілці, співав пісень.

Зірки, дерева й птахи слухали його пісні. То були перші пісні на землі.

Птахи, дерева й зірки полюбили Авеля. А Каїна почали боятися.

Якось холодної ночі надумали брати розпалити вогнище.

Довго Каїн розпалював своє вогнище. Та не слухався вогонь злих Каїнових рук. Не горів.

А під добрими руками Авеля вогнище спалахнуло відразу. Затріскотіли гілки, наче тільки чекали доторку легких пальців Авеля.

Заграло полум'я. Весело зробилося навкруги, тепло. Заспівав Авель пісню про вогонь і про зірки, про те, як гарно жити.

Тиціан Вечелліо. Каїн та Авель

Позаздрив Каїн Авеля, що вогнище в нього розгорілося. Підняв із землі камінь і вбив брата свого.

Урвалась пісня. Упав Абель на землю. Покотилася сопілка. Не вигравати їй більше веселих пісень.

Озирнувся Каїн. Навкруги — нікого. «Ніхто й не бачив, як я убив Авеля, ніхто й не довідається», — подумав Каїн. І втік до лісу. Скрадається Каїн лісом, раптом чує — дерева зашепотіли: «Каїне, де твій брат Абель?»

Кинувся Каїн від дерев у степ, а над ним зірки піднялися та як задзвонять із небес: «Каїне, де твій брат Абель?»

Заметушився Каїн: куди втекти від зірок? До землі пригнувся, плазує, наче павук, очима косує.

Прокинулися птахи. З усіх боків галасують: «Каїне, де твій брат Абель?»

І здалося Каїну — то всесвіт кричить йому навздогін: «Де твій брат Абель?»

— Хіба я сторож своєму братові? — зухвало відповів Каїн.

Збагнув Каїн, що, хоч нікого й не було, коли він убив Авеля, та бачили те зірки, дерева, птахи...

І зненавиділи люди Каїна за те, що він заплямував землю кров'ю. І прокляли його. І його ім'я.

Відтоді минуло багато-багато століть. Багато зірок згасло. Люди народжувалися і помирали. Мінялися звичаї. Забувалися казки. Але й до сьогодні про лиху, задрісну людину кажуть: Каїн. Або окаянний — грішний, проклятий.

(Переклад І. Огієнка)

Десять заповідей (Декалог, або Закон Божий) — десять основних законів, котрі, за текстом П'ятикнижжя, або Тори, сам Бог дав Мойсееві на горі Синай приблизно через п'ятдесят днів після того, як євреї залишили Єгипет. Заповіді, як оповідають, були зафіксовані на кам'яних скрижалях.

Десять Божих Заповідей

І Бог промовляв всі слова оці, кажучи:

— Я Господь, Бог твій, що вивів тебе з єгипетського краю з дому рабства.

Хай не буде тобі інших богів передо Мною!

Не роби собі різьби і всякої подоби з того, що на небі вгорі, і що на землі долі, і що в воді під землею.

Не вклоняйся їм і не служи їм, бо Я Господь, Бог твій, Бог задрісний, що карає за провину батьків на синах, на третіх і на

четвертих поколіннях тих, хто ненавидить Мене, і що чинить милість тисячам поколінь тих, хто любить Мене, і хто держиться Моїх заповідей.

Не призывай Імення Господа, Бога твого, надаремно, бо не помилує Господь того, хто призиватиме Його Імення надаремно.

Пам'ятай день суботній, щоб святити його!

Шість день працєю і роби всю працю свою, а день сьомий субота для Господа, Бога твого: не роби жодної праці ти й син твій, та дочка твоя, раб твій та невольниця твоя, і худоба твоя, і приходоцько твій, що в брамах твоїх.

Бо шість день творив Господь небо та землю, море та все, що в них, а дня сьомого спочив, тому поблагословив Господь день суботній і освятив його.

Шануй свого батька та матір свою, щоб довгі були твої дні на землі, яку Господь, Бог твій, дає тобі!

Не вбивай!

Не чини перелюбу!

Не кради!

Не свідчи неправдиво на свого ближнього!

Не жадай дому ближнього свого, не жадай жони ближнього свого, ані раба його, ані невольниці його, ані вола його, ані осла його, ані всього, що ближнього твого!

Рембрант ван Рейн.
Мойсей та Десять
заповідей

(Переклад І. Огієнка)

Новий Завіт

Новий Завіт — священна книга християнства, частина Біблії, написана християнськими святими давньогрецькою мовою. До Нового Завіту, що сформувався протягом I–II ст. н. е., богослови дібрали 27 книг, текст яких є єдиним для усіх християн (канонічним). Він містить чотири Євангелія — від Матвія, Марка, Луки й Іоанна, у яких ідеться про прихід Спасителя (Месії) Ісуса Христа, про Його життя, смерть і воскресіння. В інших книгах (Діяннях і Посланнях апостолів, в Одкровенні Іоанна Богослова (Апокаліпсисі)) описано життя Христа, ідеться про поширення християнства, потлумачено віровчення, наведено пророцтва про Страшний Суд та кінець світу.

Проповідь на горі

Побачивши ж народ, зійшов на гору. І коли Він сів, підійшли до Нього Його учні; а Він, відкривши уста, почав навчати їх:

«Блаженні вбогі духом, бо їхнє Царство Небесне.

Блаженні тихі, бо вони успадкують землю.

Блаженні засмучені, бо будуть утішені.

Блаженні голодні та спрагли справедливості, бо вони наситяться.

Блаженні милосердні, бо вони зазнають милосердя.

Блаженні чисті серцем, бо вони побачать Бога.

Блаженні миротворці, бо вони синами Божими назвуться.

Блаженні переслідувані за правду, бо їхнє Царство Небесне.

Блаженні ви, коли вас будуть зневажати, гонити та виговорювати всяке лихо на вас, обмовляючи Мене заради.

Радійте й веселіться, бо нагорода ваша велика на небі; так бо переслідували пророків, які були перед вами.

Ви — сіль землі. Коли ж сіль звітріє, чим її солоною зробити? Ні на що не придатна більше, хіба — викинути її геть, щоб топтали люди.

Ви — світло світу. Не може сховатись місто, що лежить на верху гори.

І не запалюють світла та й не ставлять його під посудиною, лише на свічник, і воно світить усім у хаті.

Так нехай світить перед людьми ваше світло, щоб вони, бачивши ваші добрі вчинки, прославляли вашого Отця, що на небі.

<...>

Тож будьте досконалі, як Отець ваш небесний досконалий».

(Переклад І. Огієнка)

Притча про сіяча

«Ось вийшов сіяч, щоб посіяти зерно своє. І, як сіяв, упало одне край дороги, — і було повитоптуване, а птахи небесні його повідзьобували. Друге ж упало на ґрунт кам'янистий, — і, зійшовши, усохло, не мало бо вогкості. А інше упало між терен, — і вигнався терен, і його поглушив. Інше ж упало на добру землю, і, зійшовши, уродило стократно»... Ось що означає ця притча: Зерно — це Боже Слово. А котрий край дороги, — це ті, хто слухає, але потім приходять диявол і забирає слово з їхнього серця, щоб не ввірували й не спаслися вони. А що на кам'яному ґрунті, — це ті, хто тільки почує, то слово приймає з радістю; та кореня не мають вони, вірують дочасно, — і за час випробовування відпадають. А що впало між терен, — це ті, хто слухає слово, але, ходячи, бувають придушені клопотами, та багатством, та життєвими

розкошами, і плоду вони не дають. А те, що на добрій землі, це оті, хто як слово почує, береже його в щирому й доброму серці,— і плід приносять вони в терпеливості.

(Переклад І. Огієнка)

Пітер Брейгель Старший. Притча про сіяча

Притча про блудного сина

...У чоловіка одного було два сини.

І молодший із них сказав батькові: «Дай мені, батьку, належну частину маєтку!» І той поділив поміж ними маєток.

А по небагатьох днях зібрав син молодший усе, та й подався до далекого краю, і розтратив маєток свій там, живучи марнотратно.

А як він усе прожив, настав голод великий у тім краї, і він став бідувати.

І пішов він тоді і пристав до одного з мешканців тієї землі, а той вислав його на поля свої пасти свиней.

І бажав він наповнити шлунка свого хоч стручками, що їли їх свині, та ніхто не давав їх йому.

Тоді він спам'ятався й сказав: «Скільки в батька мого наймитів мають хліба аж надмір, а я отут з голоду гину!»

Устану, і піду я до батька свого, та й скажу йому: «Прогрішився я, отче, против неба та супроти тебе...»

Недостойний я вже зватись сином твоїм; прийми ж мене, як одного зі своїх наймитів...»

І, вставши, пішов він до батька свого. А коли він далеко ще був, його батько вгледів його і переповнився жалем: і побіг він, і кинувсь на шию йому, і зачав цілувати його!

І озвався до нього той син: «Прогрішився я, отче, против неба та супроти тебе і недостойний вже зватися сином твоїм...»

А батько рабам своїм каже: «Принесіть негайно одяжу найкращу і його зодягніть, і персня подайте на руку йому, а сандалі на ноги.

Приведіть теля відгодоване та заколіть, будемо їсти й радіти, бо цей син мій був мертвий і ожив, був пропав і знайшовся!» І почали веселитись вони.

А син старший його був на полі. І коли він ішов й наближався до дому, почув музики та танці.

І покликав одного зо слуг, та й спитав: «Що це таке?»

А той каже йому: «То вернувся твій брат, і твій батько звелів заколоти теля відгодоване, бо ж здоровим його він прийняв».

І розгнівався той, і ввійти не хотів. Тоді вийшов батько його й став просити його.

А той відповів і до батька сказав: «Ото, стільки років служу я тобі, і ніколи наказу твого не порушив, ти ж ніколи мені й козеняти не дав, щоб із приятелями своїми потішився я...

Коли ж син твій вернувся оцей, що проїв твій маєток із блудницями, ти для нього звелів заколоти теля відгодоване...»

І сказав він йому: «Ти завжди зо мною, дитино, і все моє — то твоє!

Веселитись та тішитись треба було, бо цей брат твій був мертвий і ожив, був пропав і знайшовся!»

(Переклад І. Огієнка)

Тарас Шевченко.
Блудний син

1. Що сталося з молодшим сином у «Притчі про блудного сина»?
2. Чому батько про нього сказав: «Був мертвий і ожив?»
3. Чому батько простив його?
4. Як старший брат сприйняв радість батька завдяки поверненню молодшого сина?
5. Що могло б статися, коли б батько не простив блудного сина?
6. Порівняйте репродукції картин Т. Шевченка і Рембрандта ван Рейна, створені за цією притчею.

7. Підтвердьте або спростуйте думку: «Біблія утверджує тезу, що щасливе майбутнє в руках кожного з нас, що його запо-рукою є ідея спасіння душі, шлях морального вдосконалення людини». Відповідь обґрунтуйте.

У притчі про блудного сина виділяють умови сповіді (покаяння). Які ж це, на ваш погляд, умови? Аргументуйте їх змістом притчі.

Підказка

1. Випробування совісті. (Пригадування гріхів — блудний син роздумує.)
2. Каяття за гріхи. (Блудний син відчуває каяття завдяки любові до батька, а не через втрачений добробут і голод на чужині.)
3. Настанова на виправлення. (Так більше не буду! Хочу бути кращим! Хочу змінитися!)
4. Визнання гріхів. (Блудний син каже батькові: «Отче, я згрішив».)
5. Готовність спокутувати гріхи. (Бажання сина стати слугою: «Прийми мене, як одного з твоїх наймитів».)

Рембрандт ван Рейн.
Повернення блудного
сина

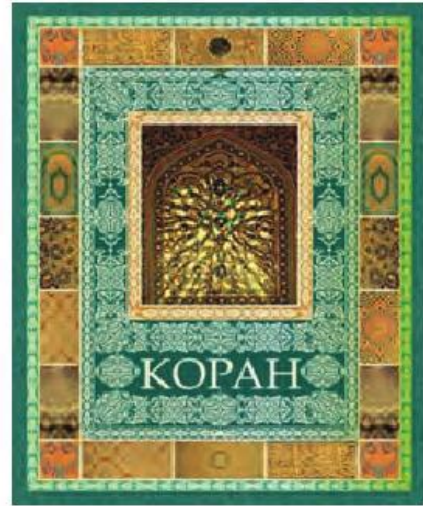

Протягом багатьох століть канонічний сюжет притчі про блудного сина зазнав складної трансформації. Образи притчі сприймали символічно: батьком вважали церкву, а блудним сином — відщепенця від неї. Письменники XVI–XIX ст. не лише по-новому тлумачать притчу про блудного сина, а й створюють на її основі нові твори. Наприклад, Іван Вишенський у своєму творі «Позорище мисленному» зображує блудного сина позитивним героєм, а брата-домочадця — негативним. Історією про блудного сина цікавився і Г. Сковорода, який сам провів своє життя в мандрах. Цей сюжет перегукується з його байкою «Про безногого і сліпого».

Особливо своєрідно тема блукальця розвинута в поемі «Тризна» Т. Шевченка, написаній російською мовою. «Страшної, святої» драми зазнає герой, бажаючи стати для рідного краю проком, прагнучи допомогти рідній землі й гинучи далеко від неї, у муках і каятті, яке приходить до нього, як і до блудного сина з євангельської притчі.

Коран — головна книга ісламу

- *Назва: Коран* — від араб. *qur'an* — *те, що читають, промовляють*.
- *Структура Корану: 114 розділів (сур), відсутня композиційна єдність*.
- *Обсяг Корану: приблизно 500 сторінок тексту, написаного арабською мовою*.
- *Сури поділяються на 6219 віршів (айятів)*.
- *Найвідоміша 1-ша сура — «Фатіха» («Та, що відкриває книгу»). Її читають мусульмани на кожній із 5 обов'язкових щоденних молитов*.
- *Кожна сура Корану починається словами «В ім'я всемилостивого, всемилосердного Бога». Традиційно Коран читають наспівно*.

Коран

Кожен народ, кожна цивілізація залишає свій спадок. Де хто — величні архітектурні споруди, хтось — винаходи, якими користується й сучасне покоління, інші — мудрість, яку передавали з покоління в покоління. Про ісламську цивілізацію можемо сказати, що в певний період історії саме вона дала все це людству. Вірою, яка тримала імперію, що об'єднала мільйони людей, цілі народи, був іслам, а джерелом наснаги та життя для мусульман стала єдина книга — Коран. Пророка Мухаммеда вважають провісником ісламської цивілізації, а Коран — її маніфестом. Тому кожен новий переклад Корану — це щоразу нова спроба осмислити все те, що становить сутність, соціальні ідеали, пріоритети, цінності та орієнтири магометанської віри.

Існує кілька версій походження назви цієї книги. Згідно з першою, вона є похідним від дієслова «кара», яке означає «читати». Згідно з другою, вона походить від дієслова «іктарана», яке означає «зв'язуватися». За третім тлумаченням, вона походить від слова «кору», що означає «частування». Богослови вважають, що Коран дістав таку назву, оскільки є даром Божим для вірян.

Коран виник як усний твір, у такій формі він існував за життя Мухаммеда й після його смерті. Упродовж майже чверті століття основну частину тексту передавали з уст в уста.

За деякими підрахунками, близько чверті тексту Корану присвячено опису життя й діяльності різних пророків. У країнах, де іслам — державна релігія, з положень Корану впливає багато правових норм, законодавство (шаріат), на Корані присягають і дають клятви, порушення яких визнають за найтяжчий гріх, злочин. Вивчення Корану і його тлумачень (тафсир) є одним із основних предметів багатьох навчальних закладів у таких країнах, як Пакистан, Іран, Саудівська Аравія та ін.

Айят — ритмічна або смислова частина сури; вірш.

Сура — сукупність декількох айятів, об'єднаних певними спільними ознаками.

Тафсир (походить від арабського слова *фасара*, що означає *по-яснювати, вказувати мету чи піднімати завісу*) — коментар, тлумачення Корану.

Шаріат — сукупність правових, морально-етичних і релігійних норм ісламу, що охоплює значну частину життя мусульманина і проголошена в ісламі як «вічна і незмінна» божественна настанова.

1. Розкажіть про виникнення ісламу та про пророка Мухаммеда.
2. Як пов'язаний світ ісламу зі світом Біблії?
3. Схарактеризуйте Коран як Святе Письмо мусульман.
4. Наведіть приклади високої поетичності текстів Корану.
5. Що ви знаєте про літературу арабо-мусульманського Сходу?
6. Прочитайте настанови пророка Мухаммеда та дайте відповіді на запитання.

Афоризми пророка Мухаммеда

1. Той, кого молитва не стримує від поганих справ, далеко відійшов від Бога.
2. Задоволення від незначного — невичерпне багатство.
3. Рай — під стопами матерів.
4. Сором — від віри.
5. Сухість очей — ознака жорстокого серця.
6. Найкращі з вас ті, хто закликає до блага.
7. Велика це зрада, якщо ти нічого не сказав брату, і той (пovивши) підтвердив сказане тобою, а ти збрехав йому.
8. Аби стати брехуном, достатньо повторювати все те, що почув.
9. Аби стати невігласом, достатньо казати все, що знаєш.
10. Приязність до людей — половина розуму.

11. Добре спитати — половина знання.
12. Шукай знання навіть у Китаї, прагнення знань — обов'язок кожного мусульманина і мусульманки.
13. Учитель і учень — друзі в добрій справі.
14. Кожен, хто загинув, захищаючи своє майно, — святий мученик.
15. Майно мусульманина — кров мусульманина.
16. Бідність — поріг зневіри, а заздрість може змінити призначення людини.

(Переклад М. Якубовича)

1. Прокоментуйте один із висловів. Чи є схожі приказки в українському фольклорі? Якщо є, то наведіть приклади.
2. Чи впливав майновий стан людини на сприйняття слів пророка?
3. Чи містять настанови пророка загальнолюдські ідеали, яких мають дотримуватися люди незалежно від їхніх релігійних переконань? Доведіть свою позицію.

Самостійно прочитайте уривки з Корану. Доведіть, що іслам — наймолодша з трьох світових релігій. Які біблійні історії ви згадали під час читання деяких сур?

Коли Олександр Пушкін прочитав французький переклад Корану, то був у захваті від урочистої сили вірша, що нагадує біблійний, багатой східної фантазії та екзотики мусульманських звичаїв. Ці ознаки поет увиразнив у своєму циклі «Наслідування Корану». Ось один із віршів цього циклу:

С Тобою древле, о Всесильный,
 Могучий состязаться мнил,
 Безумной гордостью обильный;
 Но ты, Господь, его смирил.
 Ты рёк: — Я миру жизнь дарую,
 Я смертью землю наказую,
 На всё подъята длань Моя.
 Я также, рёк он, жизнь дарую,
 И также смертью наказую:
 С тобою, Боже, равен я.
 Но смолкла похвальба порока
 От слова гнева Твоего:
 Подъемлю солнце Я с востока;
 С заката подыми его!

Ознайомтеся з висловлюваннями про Коран. Чия думка вам ближча й зрозуміліша? Із чим ви згодні, а що могли б спростувати? Аргументуйте свою думку.

«Стиль Корану місцями суворий і справді піднесений, а тому ніхто не має дивуватися дії, спричиненій цією Книгою» (Й. В. Гете).

«Щораз, коли я чую розспіви Корану, я начебто слухаю музику, що лється понад мелодію й постійно звучний неминущий ритм барабану, начебто це биття мого серця!» (А. Дж. Арберрі (дослідник Корану), у передмові до одного з перекладів).

Підсумуємо знання з теми

Установіть відповідність.

1. Між іменами Муз та видами мистецтва:

1) Калліопа;	а) лірична поезія;
2) Евтерпа;	б) астрономія;
3) Мельпомена;	в) історія;
4) Талія;	г) танці;
5) Ерато;	д) трагедія;
6) Полігімнія;	є) епічна поезія;
7) Терпсіхора;	ж) комедія;
8) Кліо;	з) пантоміма і гімни;
9) Уранія.	і) любовна поезія.

2. Між назвами священних книг і їхніми дослівними значеннями:

1) Веди — ...	а) те, що читають, вимовляють.
2) Біблія — ...	б) знання.
3) Коран — ...	в) книга.

3. Між фразеологізмом та джерелом його походження:

1) «Око за око, зуб за зуб»;	а) Старий Завіт;
2) «Фома невіруючий»;	б) Новий Завіт.
3) «Каїнова печатка»;	
4) «Хай мине мене чаша ця».	

Допишіть правильну відповідь.

1. Веди — одна з найдавніших книг ... літератури.
2. Найдавнішою частиною (книгою) Вед є ... .
3. Старий Завіт написаний ... мовою.

4. Кількість книг, що містить Старий Завіт,— ... .
5. Перший переклад Біблії сучасною українською мовою здійснив ... .
6. Людей, які напам'ять знають і читають Коран, називають ... .
7. Веди, Біблія, Коран уплинули на розвиток світового літературного процесу тому, що ці книги є ... .

1. Назвіть найстаріші пам'ятки світової літератури.
2. Що ви дізналися про Веди, Біблію, Коран як літературні пам'ятки?
3. Які біблійні мотиви, образи є в художніх творах світової літератури?
4. Як образи Біблії було втілено в мистецтві?
5. Який вплив на розвиток світової літератури мав Коран?
6. Якою мірою вплинули ведичні сюжети на розвиток світової літератури?
7. Веди, Біблію та Коран можна вважати пам'ятками світової літератури чи це лише зібрання релігійних, морально-етичних законів народів, котрі їх створили?

Заповніть таблицю «Священні книги».

Порівняльна таблиця «Священні книги»

Порівняння	Веди	Біблія	Коран
Час створення			
Мова створення			
Композиція			
Твори яких жанрів є складовими книги			
Центральні персонажі			
Ідеї, що утверджено в книзі			

Знати ключові моменти, філософський, ідейно-художній зміст священних книг народів світу має кожна культурна, освічена, толерантна людина, яка поважає в людині Людину. Здійснивши віртуальну подорож до витоків священних книг багатьох народів, ви збагатилися цінним багажем знань та усвідомили, що:

- *Веди* — сакральні тексти, які доносять до нас духовний досвід аріїв. Це священні книги індуїзму;

- *Біблія* — священна книга християн та іудеїв, є однією з найдавніших і найпопулярніших книг у світі, яка ввібрала велику мудрість предків;
- *Коран* — священна книга мусульман, яка служить не лише для релігійних обрядів, а й регулює суспільні відносини, сімейні стосунки. Це своєрідний звід мусульманського права і водночас джерело натхнення для митців.

Голоси Стародавньої Індії : Антологія давньоіндійської літератури. — К. : Дніпро, 1982.

Леся Українка. Зібрання творів у 12 тт. — Т. 2. — К. : Наукова думка, 1975.

Біблія // пер. І. Огієнка. — К. : Українське Біблійне Товариство, 2003.

Світові релігії. http://uk.wikipedia.org/wiki/Світові_релігії
 Веди й Україна. http://spadok.org.ua/index.php?catid=63&id=268:2014-02-01-14-47-33&Itemid=92&option=com_content&view=article

Бібліотека української літератури. Священні книги народів світу як пам'ятки світової культури. <http://www.ukrlib.com.ua/essay/printout.php?bookid=20&id=96>

Ізборник. litopys.org.ua

Подорож третя. У добу героїв Сходу та Заходу

Духовна краса безкінечно прекрасніша за всю іншу, і тому тіла, що є лише тінями суцього, повинні мати чарівність, яка свідчить про красу духовну. Такий тип краси належить природі й переважає мистецтво, створене людиною.

Дж. Едвардс

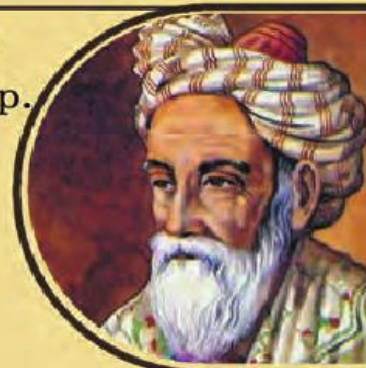
Середньовіччя V–XV ст.

- проповідування подвижництва, аскетизму;
- ідея безсмертної віри в Бога;
- вчення про існування двох світів: вищого — божественного, нижчого — земного;
- відображення суперечливості людини, драматизму її буття, багатства почуттів;
- синтетизм мистецтва

Лі Бо
701–762 рр.
класичні
вірші,
поезії в жанрі
народних пісень
Китай

Омар Хайям
1048–1131 рр.
«Рубаят»
Персія

Данте Аліг'єрі
1265–1321 рр.
Поема
«Божественна
комедія»,
сонети
Італія

Винаходи

скляне
дзеркало (1200)
окуляри (1280)
компас (1282)

Заснування
Оксфордського,
Кембриджського
й інших університетів

XV ст.
Виникнення в
українському
Придніпров'ї та
Прибужжі
козацтва

Культура, література Заходу і Сходу — це два могутніх крила одного птаха, і підтвердженням цієї єдності є сповідання тих самих загальнолюдських цінностей — Любові, Добра, Миру, Справедливості, Духовності. І ми переконаємося в цьому під час нашої третьої віртуальної подорожі.

Середні віки ще називають темними віками (Dark Ages). Чи погоджуєтеся ви з таким визначенням? Поясніть свою думку.

Середньовіччя як історична доба, її хронологічні межі й специфічні ознаки в історії європейських і східних літератур

- *Середньовіччя* — період європейської історії від V ст. до Реформації та Великих географічних відкриттів (кінець XV ст. — початок XVI ст.).
- Середньовічну культуру поділяють на п'ять зон: індійську, східноазійську (Китай, Корея, Японія), близькосхідну, візантійську та західноєвропейську.
- *Найвидатніші представники літератури Середньовіччя*: китайські поети Лі Бо, Ду Фу; персько-таджицькі лірики Рудакі, Гафіз, Омар Хайям; європейські поети Джауффре Рюдель, Бертран де Борн, Франсуа Війон, Данте Аліг'єрі.
- *Жанри*: релігійна література, хроніки, героїчний епос, лицарська література, куртуазна література, лірика трубадурів та вагантів.
- *Основні теми*: страждання, самопожертва, материнська любов, прагнення до самовдосконалення, почуття любові, тема жахливого (злого і потворного).

Замок Фалез, Нижня Нормандія

Середньовіччям називають тисячолітній період — від моменту падіння Західної Римської імперії (V ст. н. е.) до XV ст. У цей час починається процес формування націй. У суспільстві виникають нові, феодальні відносини. Християнська католицька

**Середньовічний письменник
за роботою. XV ст.**

аскетизму, мучеництва за віру. Характерним для цього періоду є жанр «житія», в якому описано відлюдників, що усамітнюють-ся в пустелі, добровільно зазнають страждань. Поширені також «видіння», тобто розповіді людей, що немовби відвідали потой-бічний світ. У них змальовано картини райських насолод або пекельних мук.

В історії літератури та мистецтва Західної Європи розрізняють такі етапи:

- V–IX ст. — раннє Середньовіччя;
- X–XIII ст. — розквіт середньовічної цивілізації;
- XIV–XV ст. — пізнє Середньовіччя, початок Відродження.

Поруч із церковною літературою, яку писали переважно латиною, розвивається література світська, далека від похмурого, аскетичного світосприйняття. Різні її жанри та види походять із народної творчості, що існувала з давніх-давен, а предметом зображення була людина зі своїми земними radoцями та негараздами.

На відміну від античної культури, яка проголошувала «*Mens sana in corpore sano*», що означає «Здоровий дух в здоровому тілі», середньовічна культура стверджувала верховенство духу над плоттю, духовної краси над фізичною. Були проголошені догмати християнства й розроблені способи пристосування їх до повсякденного життя.

Отже, ідеальною людиною може бути або чернець, або людина, яка зреклася земних утіх, протистоїть спокусам і живе з Богом у серці.

Великим досягненням середньовічної літератури було створення героїчного епосу — поем про героїв-воїнів, які захищали свою батьківщину та віру в боротьбі проти іноземців та іновірців. Епос виник у формі сказань, які тривалий час існували в усній формі

(французька «Пісня про Роланда», іспанська «Пісня про мого Сіда» чи наше «Слово о полку Ігоревім»).

Герой середньовічного епосу — воїн, захисник своєї країни й народу. У добу постійних війн — це важлива фігура суспільного життя. В епосі ідеальні якості воїна — сила, хоробрість, доблесть, вірність васала своєму сюзеренові — героїзуються. Сюжети багатьох поем складені на основі справжніх історичних подій. Мова йде про історичних осіб, але із часом сюжет видозмінюється, причому досить суттєво.

У Західній Європі мовою міжнародного спілкування стала латина, у Візантії — грецька. Персько-таджицькі поети відстоювали свою мову — фарсі, відчуваючи постійний тиск мови арабів-завойовників і водночас запозичуючи жанри арабської поезії (наприклад — касиду).

Середньовіччя було динамічною епохою, під час якої відбувалися державотворчі й культуротворчі інтеграційні (об'єднавчі) процеси.

Але час спливав, і людина все більше усвідомлювала себе не лише часточкою якоїсь спільноти, а й окремою самодостатньою особистістю. На перший план почало виходити її особисте життя: переживання, мрії, сподівання. Почуття кохання, тема служіння дамі серця — усе це детально описано в «спадкоємцеві» середньовічного героїчного епосу — рицарському романі. Однак «королевою» літературного процесу Середньовіччя була все-таки поезія.

Сторінка середньовічного рукопису

1. Який історичний період називають Середньовіччям?
2. Назвіть хронологічні межі цього періоду. Чи є вони чіткими?
3. Які зміни відбулися в суспільному житті за цей період?
4. Назвіть найпопулярніші жанри літератури Середньовіччя.
5. Як розвивалися літератури слов'янських народів?
6. Яким був стан розвитку літератури на Сході?
7. У чому погляди гуманістів мали розбіжності з традиційним середньовічним світоглядом?

Архітектура західноєвропейських держав почала розвиватися своїм шляхом. Умовно процес середньовічного будівництва можна поділити на два періоди: романський стиль (VI–XII ст.) та готичний (XIII–XV ст.).

Кафедральний собор
у Майнці, Німеччина

Термін *романський* умовний. Він виник у зв'язку з тим, що споруди цього часу були переважно кам'яні і побудовані за римським способом, на відміну від дерев'яних будівель. Романський стиль відповідав вимогам неспокойного часу — добі феодальних війн. Від нападників мешканці навколишніх сіл зазвичай ховалися в замках, які за певних умов могли стати фортецями. Суворі й понурі вежі, високі й масивні мури, важкі склепіння, невеликі вікна, що іноді нагадували бійниці, — такий вигляд мали тогочасні будівлі. Церкви, собори, монастирі були теж ніби фортеці. Плани культових споруд мали форму хреста.

Стіни майже не розписані, лише у добу зрілості романського стилю на стінах храмів почали зображувати святих.

Слово *готика* виникло в добу Відродження. До архітектури Середньовіччя його припасували ренесансні ідеологи, розуміючи під цим словом щось негативне. Але час довів, що вони глибоко помилялися. Готика є справжньою «кам'яною симфонією», за висловом В. Гюґо. Легкість, каркасність конструкцій, багато скла в спорудах, не такі масивні стіни, різнокольорові вітражі, стрілчасті арки, вузькі та високі башти й колони, прикрашені скульптурами фасади — усі ці елементи ще більше увиразнювали вертикаль як визначальну ознаку готичного стилю.

Собор Паризької Богоматері (Нотр-Дам де Парі; франц. Notre Dame de Paris) присвячений Діві Марії, матері Ісуса Христа. Це один із найпрекрасніших витворів готичного мистецтва. Стоїть на острові Сіте, на місці першої християнської церкви Парижа, базиліки Святого Стефана, яку, у свою чергу, звели замість галло-римського храму Юпітера римських часів.

У будові собору відчутно подвійний вплив: із одного боку, ознаки романського стилю Нормандії з властивою йому могутньою

Нотр-Дам у Реймсі,
Франція

і щільною єдністю, а з іншого — новаторські архітектурні досягнення готичного стилю.

Середньовічна музична історія починається умовно з VI століття. На той час побутували народні пісні у супроводі національних музичних інструментів. Відбувалися народні гуляння, хороводи, танці. Зупиняючись у містах і поселеннях, мандрували Європою артисти. Актор водночас був оповідачем, музикантом, танцівником, співаком, дресирувальником тварин, блазнем. Він виконував ще й духовні пісні, акомпонуючи собі на віолі.

Середньовічні музиканти.
Манускрипт XIII ст.

У Франції мандрівних акторів називали *жонглерами*. Тривалий час жонглери були єдиними носіями світської музичної культури і єдиними професіоналами в галузі інструментальної музики. У Німеччині це були *шпільмани*, у Київській Русі — *скоморохи*. *Вагантами* називали тих акторів, які у своїй творчості послуговувалися лише латинською мовою.

За часів Київської Русі в музичному мистецтві одночасно існували три напрями: народна музика, придворно-світська та церковна. Якщо у світському житті музичні інструменти були невід'ємною частиною творчості (княжі застілля, народні свята, військові походи), то в релігійній культурі музичне мистецтво було представлене виключно вокальними творами. Єдиним музичним інструментом, який дозволила православна церква, був дзвін. Але він виконував суто сповіщальну функцію.

Китайська поезія періоду Тан — поезія VIII–IX ст., яка розвивалась у період існування династії Тан і характеризувалась багатством жанрів, тем, образів. У цей час творили близько двох тисяч поетів, які написали понад 50 000 віршів. Уміння складати вірші було обов'язковим імператорським іспитом для охочих отримати посаду чиновника. У Танській імперії складали свої вірші прославлені поети Лі Бо, Ду Фу, Бо Цзюй-І, поет-художник Ван Вей та інші. Цей період називають «золотою добою» китайської поезії.

Ван Вей. Пейзаж

Творчість Лі Бо — вершина китайської лірики

- *Ім'я:* Тан Лі Бо, або Лі Тай-бо (у перекладі «Біла Слива»); почесні титули: «Шисянь» — поетичний небожитель, безсмертний поет.
- *Роки життя:* 701–762 рр.
- *Місце народження:* місто Циньлянь провінції Сичуань.
- *Родина:* батько — заможний купець.
- *Освіта:* домашня.
- *Заняття:* мандри, відлюдництво, служба при дворі імператора, літературна творчість.
- *Основні твори:* «Розмірений, чистий наспів», «Віяння давнини», «Самотньо співаю під місяцем», «Бенкет весняної ночі в периковому і сливовому саду», «Печаль на яшмовому ґанку», «Стародавнє» та ін., усього 900 віршів.

Лі Бо

Відомий китайський поет доби Тан Лі Бо народився та виріс у місті Циньлянь провінції Сичуань у сім'ї заможного купця. За легендою, незадовго до народження Лі Бо (це ім'я у перекладі з китайської означає «Біла Слива») його матері наснилась велика біла зірка. Саме тому хлопчикові дали друге ім'я Тай-Бо (Велика Білизна). Ще за життя Лі Бо удостоївся титулу «Шисянь» — «поетичний небожитель». За однією з легенд, поет народився на зірці Тайбо (у нас її називають Венерою) і туди ж повернувся, відбувши свій земний строк, призначений вищими силами за якусь провину.

У сімнадцять років, відмовившись скласти іспит на здобуття посади чиновника, Лі Бо вирушив у гори до лаоських відлюдників — сянів, які вирізнялися незалежністю суджень і поведінки та прагнули пізнати таємниці природи, розкрити секрет безсмертя.

Філософія даосизму захопила Лі Бо, згодом позначившись на його поезії. (Даосизм — філософське вчення про дао («шлях речей»), яке виникло в Китаї у VI–V ст. до н. е. Даоси вважали, що людина не повинна порушувати законів, яким підкоряється світ

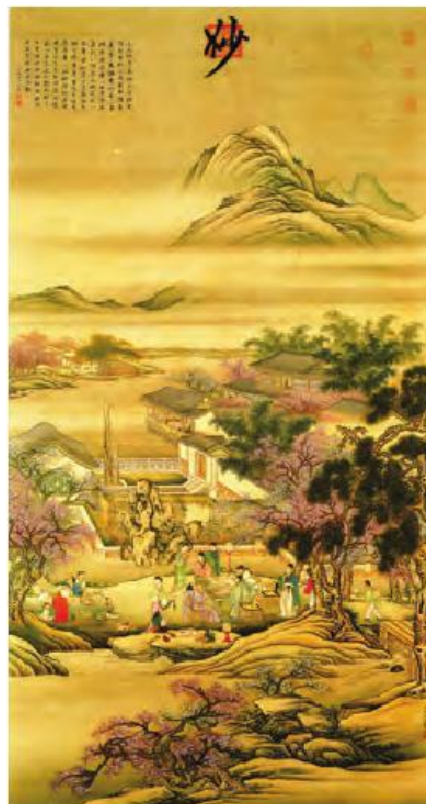
квітів, дерев, трав і каміння, тобто не має заважати природному ходу речей.)

Суттєвий вплив на формування світогляду Лі Бо мало вчення Конфуція, котрий визначає свою місію в процесі повернення до старовини. Повернути людей до старовини, на думку Конфуція, мали б старовинні твори, але їх слід «очистити» від усього напластованого. Так само розумів своє завдання і Лі Бо. «Мое прагнення, — писав він, — очистити і передати» так, щоб те, що передається, «засяяло світлом і осяяло тисячоліття вперед». Відродження істинної поезії в тому, що Лі Бо хотів би, як свого часу Конфуцій, почути, що «єдиноріг спіймано». І тоді, пише поет, він покладе свій пензлик, тобто визнає свою справу виконаною.

744 року відбулася епохальна подія — зустріч Лі Бо з поетом Ду Фу, яка мала вплив на всю історію китайської літератури. Дружба запального, гучногосого

Лі Бо і схожого на кабінетного вченого Ду Фу була сприятливою для обох. Вони мандрували, обмінювалися враженнями й думками з приводу поезії та долі батьківщини. Чимало рядків поети присвятили один одному. Лі Бо та Ду Фу називають «предками вірша». Вони створили нову віршовану форму — вірш у 5 і 7 слів, яка залишалась провідною в китайській поезії більш ніж тисячу років.

Творча спадщина Лі Бо доволі значна: класичні вірші, поезії в жанрі народних пісень (серед них і твори на історичні та міфологічні сюжети про героїв і полководців давнини), чотиривірші, ритмічна і класична проза. Найвідоміший цикл «Стародавнє» — роздуми про

Мініатюра з есе Лі Бо
«Бенкет весняної
ночі в персикувому
і сливовому саду»

Мініатюра із віршами
Лі Бо

китайську культуру та суспільне життя — починається зі спогадів про «золоту добу» китайської думки. Поет вважав, що саме тоді був віднайдений високий ідеал поезії, утрачений згодом.

Творчість Лі Бо справила величезний вплив на розвиток китайської поезії.

Печаль на яшмовому ґанку

На яшмових сходах
біліє холодна роса.

Промокли панчохи.
Пливуть мовчазні небеса.

Дивлюсь крізь фіранку
на місяць осінній печальний —

На тихій воді він тремтить
і повільно згаса.

(Переклад Л. Первомайського)

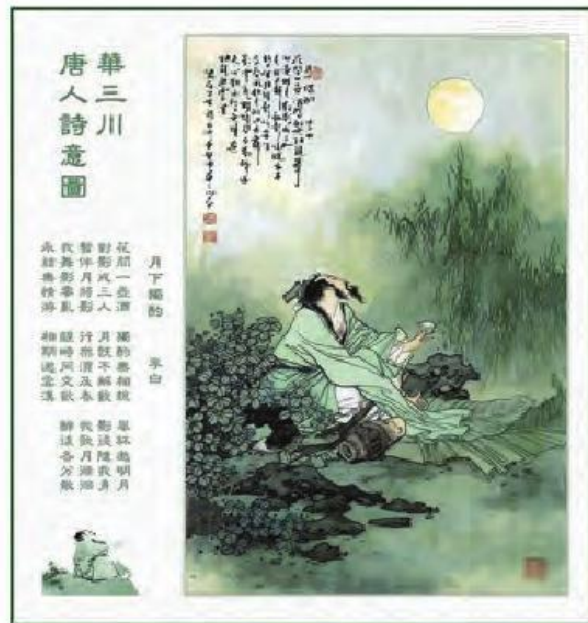
1. Який час і яка пора року відображені у вірші?
2. Чому сходи в поета яшмові?
3. Які деталі «приземлюють» поетичну оповідь, а які — «підносять»?
4. Який основний художній прийом використав автор у цьому вірші?
5. Схарактеризуйте за поезією образ ліричного героя твору.
6. Який образ-символ ви б виокремили?
7. До яких роздумів спонукає вірш?
8. Чому цю поезію називають перлиною світової лірики? Що в ній ви бачите для себе?

Призахідне сонце навіює думки про гори

Опісля дощу
заяріла паруюча зелень.
Західним рум'янцем
взялося розчахнуте небо.
Весни будівничі —
тепло і вітрець зі сходу —
Пишаються квіттям,
найкращим своїм творінням.

Та квіт опаде
і настане глибокий вечір.
Це так зрозуміло! —
І я не тамую зітхання.
Одна тільки мрія —
відвідать прославлені гори,
Щоб там, окримівшись,
пізнати Велике Дао!
(Переклад Г. Туркова)

Поет милується картинами рідної природи — зеленню, дощовими крапельками, підрум'яненним призахідним сонцем небом, теплим весняним вітерцем, запашним квітом. Але все має свій кінець — опадають квіти з дерев, настає ніч, людину охоплює легкий смуток, і порушується гармонія. Порятунком для себе ліричний герой поезії, а разом із ним і автор знаходять високо в горах, у самопізнанні та самовдосконаленні, у гармонійному житті, долученні до великої таємниці — дао.

Мініатюра
з віршами Лі Бо

Сосна біля південної галереї

Поблизу галереї
росте сосна-одиначка —
В такої, природно,
розкидисте гілля й густе.
Вітрець навколишній
навіть на хвильку не вщухне:
Йому тут воля —
тож дме він і вдень, і вночі.
Затінений стовбур
покрився плямами моху.

А в пишній хвої
повітря неначе мигтить.

Чи вдасться їй досягти
надхмарної висі?

Це ж треба рости
аж декілька тисяч ці*!

(Переклад Г. Туркова)

Поезія Лі Бо сповнена символами. Це яскраво втілено у вірші «Сосна біля південної галереї». Сосну тут можна тлумачити як образ самого поета, що прагне віднайти вищий сенс або досягти вищих щаблів поетичної майстерності. Вітер асоціюється з бентежним і неспокійним світом, у якому живе людина. У такий спосіб утілено думку про необхідність духовного вдосконалення людини (про шлях до пізнання дао, що його, за висловом китайських мудреців, «не можна висловити ані в мовленні, ані в мовчанні»).

1. Назвіть образи природи, змальовані в поезії.
2. Які з них можна назвати символічними?
3. Якою є роль риторичних питальних та окличних речень у творі?
4. Розкрийте прихований зміст вірша Лі Бо.

Порівняйте мотиви та художні засоби у поезіях Лі Бо та Генріха Гейне.

Ein Fichtenbaum steht einsam
Im Norden auf kahler Hoeh'.
Ihn schlaefert; mit weisser Decke
Umhuellen ihn Eis und Schnee...

(Г. Гейне)

Самотній кедр на стромнині
В північній стоїть стороні.
І кригою, й снігом укритий,
Дрімає і мріє ві сні...

(Переклад Л. Первомайського)

---

* Ці — приблизно 30 см.

Національні образи та символи в ліриці Ду Фу

- *Ім'я:* Ду Фу. Друге ім'я — Цзимей, «священномудрий», «шишен» («священномудрий пііт»).
- *Роки життя:* 712–770 рр.
- *Місце народження:* Хенань.
- *Родина:* батько — провінційний урядовець невисокого рангу.
- *Заняття:* посадовець при дворі, китайський поет епохи Тан.
- *Основні твори:* «Три правителі», «Три розлуки», «Вірші в 500 слів про те, що було у мене на душі, коли я зі столиці прямував у Фінсянь», усього приблизно 1500 віршів.

За життя Ду Фу не було написано його портрета. Це зображення — уявлення невідомого художника про зовнішність поета

Ду Фу — онук поета Ду Шень-яня. Ду Фу походив із давнього занепаłego роду. Поет з'явився на світ у сім'ї незаможного чиновника. Замолоду мандрував, виношував мрію про великий будинок, у якому б знайшли притулок усі бідняки. Ду Фу не вдалося збудувати ані такого великого будинку, ані домівки для своєї родини. Проте він звів храм власної поезії.

Майбутній поет рано втратив батьків, його виховала тітонька Пей. Вона оточила хлопця турботою і любов'ю, дбаючи про нього, як про рідного сина. Свій перший вірш написав у 7 років, і його високо оцінили знавці поезії. Намагався скласти державні іспити, щоб, за сімейною традицією, дістати посаду державного службовця, проте службовцем не став. У 20–35 років багато подорожував Китаєм. 741 року прибув до столиці імперії Чан'ань. Там мешкав майже 10 років, мав при дворі незначну посаду. Під час бунту Ань Лушаня втік зі столиці разом із почтом імператора, а його родина залишилась у Чан'ані; поет довго не мав від них жодної звістки. Був ув'язнений бунтівниками та пробув у полоні 2 роки. Після придушення бунту Ду Фу було наближено до імператора, і 757 року він став радником молодого імператора Суцзунна і навіть отримав привілей критикувати сина Піднебесної. Але щойно Ду Фу скористався цим привілеєм, його було ув'язнено. Комісія, яка розслідувала цю справу, визнала його винним лише

в тому, що він справді вважав, що може критикувати імператора. Зрештою його було виправдано, і імператор навіть пробачив поетову зухвалість та залишив коло себе на тій самій посаді. Проте 759 року Ду Фу облишив службу та оселився зі своєю родиною на півдні, у нижній течії Янцзи. Значну роль у його житті зіграли дружба та співпраця з Лі Бо.

Нещасний випадок забрав життя поета 770 року, коли той плыв на човні річкою.

Давні китайці ставилися до поезії, до віршування по-особливому. Жоден чиновник не діставав посади, поки не складав важких іспитів, де з-поміж іншого перевіряли й уміння віршувати, адже як вірші вимагають ладу (бо інакше стають прозою), так і державне управління вимагає чіткості (бо інакше стає хаосом).

Ду Фу десятиліттями мандрував, спостерігаючи за життям народу, зазнав і голоду, і ув'язнення, і поневірянь на чужині. Тож у його поезіях нерідко відчутно ностальгічні нотки («Повертаються дикі гуси», «Блакитна річка...»).

Творчість поета нараховує більше 1400 віршів, у яких відображено настрої протистояння танським вельможам та історичну панораму правління династії Тан: розквіт і занепад.

Ду Фу на давньому китайському малюнку

Порівняйте різні переклади вірша Ду Фу «Пісня про хліб і шовк».

У Піднебесній, по Китаю всьому,
Є тисяч десять міст, мабуть;
Але чи є хоча б одне, в якому
Не славилася б воїнів могуть?
А що, якби серпи, мотики й рала
Повиливати нам з блискучих лат,
Аби воли покірно оборали
Цунь поля запустілого улад?
Гіркі ридання вже б не поливати
Ту землю, де гула страшна війна.
Чоловіки б із піснею орали,
Жінки б наткали з шовку полотна.

(Переклад Я. Шекери)

Напевно, міст у Піднебесній
не менше тисяч десяти,
Але нема такого міста,
де б воїнів у латах не знайти.
Якби ж ми переплавити могли
ті лати на орала для землі.
Щоб кожную латочку бездоглядних ланів
переорати за погожих днів.
Щоб селянин і сів, і збирав,
і шовкопряди листям годував.
Щоб той, хто любить рідну землю,
не лив за нею сліз даремно.
Чоловіки б у полі працювали,
і шовк, співаючи, жінки звивали.
(Переклад Т. Некура)

1. Чому в Піднебесній «славиться воїнів можуть»?
2. До чого поет закликає людей?
3. Чому поезія має таку назву?
4. Як називається запитання, висловлене у 2-й строфі?
5. У Біблії є заклик перекувати мечі на рала. Чи співзвучний йому вірш «Пісня про хліб і шовк»? Відповідь аргументуйте.

У «Пісні про хліб і шовк» оспівується буденна праця людини, яку протиставлено військовій славі. За довгу свою історію Китай пережив багато воєн як із сусідніми державами, так і всередині країни, тому в кожному з численних міст знайдуться чоловіки, яким доводилося воювати. Але людина не може жити лише війною, тому врешті-решт настає мирний час, коли зброю перековують на знаряддя праці. Саме така постійна щоденна праця підтримує вогник життя у кожній людині, а країна не може існувати без своїх громадян. Ду Фу оспівує працю землероба та шовкопряда. Хліб — це символ життя в багатьох культурах. Згадки про шовк у цьому вірші теж не випадкові, адже шовк — це основний товар, який упродовж багатьох років експортували з Китаю. Недарма навіть найвідоміший торговельний шлях із Китаю до Середземномор'я називається Шовковим Шляхом. У «Пісні про хліб і шовк» Шишен (титул, який присвоєно китайськими літературознавцями Ду Фу) докоряє своєму невидимому опоненту тим, що хоч у країні не менше десяти тисяч міст, у жодному з них немає миру, кожен має своїх латних, озброєних воїнів, які замість того, щоб засівати поля, сіють смерть і біль.

Порівняйте переклади, висловіть свої уподобання.

Весняний краєвид

Країна в руїнах, та гори і ріки живуть,
У місті весна зеленіє співоcho-строкато;
Засмучено мислю (аж квіти в сльозах)
про Вітчизни майбутть;
І птахи журливі... З родиною жаль розлучатись.
Три місяці поспіль палає запекла війна;
Листи з Батьківщини для мене дорожчі від злота.
Волосся коротша, на скроні ляга сивина;
Рідке воно й куце, і шпильками — не заколоти.
(Переклад Я. Шекери)

Весняний краєвид

Хоча батьківщину зруйновано —
гори і ріки існують.
В столиці весна бує,
дерева й трава — густі.
Бачачи нелад часу,
я й серед квітів плачу.
Ремствуючи на розлуку,
і серед птахів тужу.
Низка сигнальних вогнищ
не гасне уже півроку.
За лист від родичів з дому
я б купу грошей віддав.
Біле моє волосся
все рідшає після гребінки,
А скоро, мабуть, і зовсім
не буде тримати шпильок.
(Переклад Г. Туркова)

Вірш «Весняний краєвид» містить контрастні картини — поруйнована країна і барвіста, співоча весна. Далі «птахи журливі» ніби підтримують засмучені думки ліричного героя — про родину, яку невимовно сумно залишати, про остогидлу війну, про листи, що так рідко надходять, і про сивину, що обсіла голову. Для чого ця війна, кому потрібна, чому люди повинні страждати? Ці незримі питання постійно виникають у думках читачів, що ознайомлюються з поезією.

Подорожуючи, вночі описую почуття

У човні з високою щоглою
Тихо вночі пливу я.
Гладячи трави побережні,
Легкий проноситься вітер.
Світ заливаючи сяйвом,
Місяць глядить торжествуючи,
Сюди від застави Юйминь.
Повітря прозоре і світле.
Коли б література
Мені допомогла хоч трохи:
Звільнила від служби —
Вічної за хлібом гонитви.
Нині ж моє становище
Схоже своєю тривогою
З чайкою, що метушиться
Між землею і небом.

(Переклад із російської мови В. Паращич)

1. Визначте провідні мотиви лірики Ду Фу.
2. Яким настроєм перейнято вірш «Весняний краєвид», чому?
3. Які художні деталі надають творові Ду Фу «Весняний краєвид» національного колориту?
4. Що турбує ліричного героя поезії «Подорожуючи, вночі описую почуття»?
5. Чи можна наведені в підручнику вірші вважати цілком автобіографічними?
6. Якою є роль природи в житті ліричного героя поезій Ду Фу?
7. Напишіть «Доповідну записку про стан справ у країні» за віршами Лі Бо і Ду Фу.

Ворота в очеретяну хатину

Бронзовий пам'ятник Ду Фу
перед Залом Великих Поетів

8. Чи може, на ваш погляд, висока поезія бути джерелом існування, збагачення?

Танський поет Хань Юй сказав: «Вірші Лі Бо й Ду Фу живуть, і сяйво їх поширюється на далекі відстані». Чи згодні ви з такою думкою? Як ви вважаєте, у чому полягає велич цих поезій?

Своєрідність поезії Ду Фу

- Співчутливе ставлення до людини;
- мотив засудження війни, поетизація мирної праці;
- мотив ностальгії;
- зображення природи як утілення світової гармонії, сповідання філософії конфуціанства;
- оспівування ідеалу даоса — злиття зі Всесвітом, із природою, у якій присутня вічна істина. Це втеча від суспільства і невтручання у природний світ речей. Розвиток пейзажної лірики;
- популярні теми — самотність, сум, усамітнення в горах, мовчання, злиття людини і природи;
- прояв конфуціанства в поезії;
- прагнення щирості й реалістичності у вияві своїх почуттів;
- указівка, завдяки чьому з'явився твір;
- мінімальна кількість художніх засобів;
- про свої почуття поет говорить стримано і виважено.

В одному з кращих своїх творів, містерії «Друзе Лі Бо, брате Ду Фу...» український письменник Олег Лишега спробував синтезувати східну й західну духовні традиції й досягнув небувалого в українській літературі ефекту. Він пішов за Конфуцієм: «Учитель сказав: “Переймайся не тим, що люди тебе не знають, а тим, що ти не знаєш людей. У давнину вчилися для самовдосконалення, нині — для того, щоб стати відомим поміж людьми”».

Очеретяна хатина Ду Фу (*див. фото на с. 135*) — парк і музей на честь поета, розташовані на західній околиці міста Ченду (КНР). Стародавню хатину, збудовану особисто Ду Фу, було зруйновано. Основні споруди в парку було побудовано в XVI столітті і реставровано 1811 року, за часів династії Цин. Зал Великих Поетів — меморіальний павільйон із величезним панно (16 × 4 м), що зображує сцени з віршів Ду Фу. Перед залом — пам'ятник Ду Фу, у залі — статуї і невеликі експозиції, присвячені 12 знаменитим китайським поетам.

Золота доба персько-таджицької лірики, її характерні особливості, визначні представники

Мандруємо до сучасного Таджикистану. До VI століття там була самобутня согдійська культура, що ґрунтувалася на засадах зороастризму. Арабський халіфат завоював ці території і завдав серйозного удару давній іранській культурі. Скрізь насаджували іслам, арабську мову. Це було «століття мовчання» іранської мови та літератури. Пройшов час. Освічені іранці почали засвоювати культурні досягнення завойовників та здобувати й розвивати свої. X–XII століття стали періодом східного Відродження із центром у Бухарі — столиці держави Саманідів. З усіх-усюдів туди з'їжджалися митці, учені, зодчі. І що дивно: усі славетні поети того часу були знаменитими вченими в різних галузях науки (і навпаки). У всьому світі відомі та викликають захоплення твори Ібн Сіні, Рудакі, Гафіза, Фірдоусі, Сааді, Омара Хайяма та ін.

Зороастризм — давнє пророцьке віровчення, що ґрунтується на проповіді давньоіранського пророка Заратустри. Пророцтво полягає в тому, що існує два споконвічних вибори: благий і злий, що явилися Заратустрі в одному з видінь як Спента-Майнью, поборник добра («Дух святий») і його супротивник — Анхра-Майнью («Злий дух»), який також був від самого початку, але злий та жорстокий. Усе залежить від вибору людини, на чиему вона боці — Духу Добра чи Духу Зла.

Омар Хайям — видатний представник персько-таджицької лірики

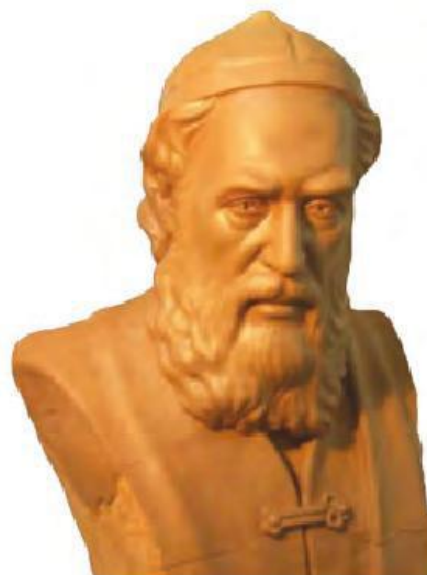
Образ великого поета Сходу Омара Хайяма овіяний легендами, біографія — сповнена таємниць і загадок. Повне його ім'я — Гіяс ад-Дін Абу-ль-Фатг Омар ібн Ібрагім аль-Хайям ан-Нішапурі. Ад-Дін («допомога віри») — традиційне поважне ім'я вченого, Абу-ль-Фатг Омар ібн Ібрагім — власне ім'я Хайяма, ан-Нішапурі (нішапурський) — свідчить про походження з Нішапура, одного з головних міст провінції Хорасан в Ірані. Власне слово *Хайям* мовою фарсі означає «майстер наметів» — це вказівка на професію його батька або діда.

Датою народження Омара Хайяма вважають 18 травня 1048 року. Її вдалось встановити за гороскопом самого Омара Хайяма,

який був складений під час народження або обчислений пізніше, розшифрований індійськими дослідниками й підтверджений співробітниками Інституту теоретичної астрономії.

- *Ім'я*: Гіяс ад-Дін Абу-ль-Фатг Омар ібн Ібрагім аль-Хайям ан-Нішапурі. (Сучасники називали його *Найученішою людиною століття, Доказом істини, Знавцем грецької науки, Царем філософів Сходу і Заходу.*)
- *Роки життя*: бл. 1048–1131 рр.
- *Місце народження*: м. Нішапур на сході Ірану.
- *Родина*: батько — багатий ремісник, виготовляв намети для султана, очолював цех ткачів (звідси «Хайям» — наметник).
- *Освіта*: Нішапурський медресе; навчання в Балдасі, Хорасані, Самарканді.
- *Діяльність*: поет, математик, астроном, філософ; на службі в султана Малік-шаха в м. Ісфахан; викладач у медресе.
- *Основні твори*: 10 трактатів з філософії, математики, астрономії, збірка «Рубаят».

Омар Хайям

Ілюстрація до манускрипту рубаят Омара Хайяма

Місце народження Хайяма — Нішапур — згадано у двох історичних джерелах. Його дитинство було важким, адже воно припало на період сельджукського завоювання Центральної Азії. У 16 років під час епідемії Хайям залишається круглим сиротою. Омар продає батьківський будинок і майстерню та вирушає до Самарканда. Там він стає спочатку учнем одного з медресе, але після кількох виступів на диспутах настільки вражає всіх своєю вченістю, що його одразу ж призначають наставником.

Як і інші видатні вчені того часу, Омар не затримувався довго в якомусь місті. Усього через чотири роки він переїхав із Самарканда до Бухари, де почав

працювати у сховищах книг. За десять років, що прожив у Бухарі, він написав чотири фундаментальні трактати з математики. Омар Хайям був у складі найближчого почту Малік-шаха, тобто серед його надимів-радників, і був астрологом. Його слава як віщуна, наділеного особливим даром ясновидіння, була надзвичайною.

Книги Омара Хайяма тривалий час залишалися невідомими європейським ученим, творцям нової вищої алгебри, і вони були змушені пройти довгий і нелегкий шлях. Всесвітньої слави твори митця зажили в ХІХ столітті завдяки Едварду Фітцджеральду, англійському літератору, який 1859 року видав книжечку на 24 сторінки з назвою «Рубайят Омара Хайяма», що викликала захоплення віршами Хайяма не тільки в Європі, а й у Америці та в країнах Сходу.

Імовірно, сам Хайям не записував своїх віршів. Але кількість збережених поетичних надбань поета дивує. Допомогла давня арабська традиція із усного вивчення віршів у дописьмовий період. Дехто стверджує, що сам Омар Хайям записав деякі вірші на чистих смужках своїх наукових трактатів і цим зберіг їх від втрати.

Літературознавці нараховують нині майже 5000 старовинних рубайят, так чи інакше пов'язаних з доробком уславленого поета.

На кошти, зібрані пошанувачами творчості Омара Хайяма у різних країнах, у Нішапурі на могилі поета було встановлено пам'ятник-мавзолей.

Рубаї — один із жанрів таджицько-перської поезії, часто філософського змісту. Це мініатюрний віршований твір, що виражає певну думку, підкреслену в останньому рядку строфи, має рівну кількість складів, єдиний музичний ритм. Обсяг рубаї — чотири рядки, три з них (а іноді й усі чотири) римуються між собою (*aaba/aaaa*). За змістом нагадують філософське повчання, притчу, епіграму, тост, любовну замальовку, прислів'я чи приказку; мала поетична форма вимагала економності в застосуванні засобів художньої виразності і високої концентрації думки, змісту. У далекому минулому рубаї співали один за одним та розмежовували паузою. Об'єднані в тематичні групи чи збірки, співали ці чотиривірші як куплети однієї пісні, у межах якої розвивався ліричний образ.

Мавзолей Омара Хайяма у Нішапурі, Іран

Тематика рубаї Омара Хайяма

- Утвердження цінності людської особистості, права людини на радість буття;
- оспівування загальнолюдських цінностей;
- швидкоплинність життя та необхідність прожити його гідно;
- роздуми над істинами, викладеними в Корані;
- кохання як першооснова людського існування;
- уславлення насолод життя;
- утвердження віри в абсолютний закон буття — вічний і безперервний рух.

Рубаї Омара Хайяма

Ні, не гнітять мене перестрахи й жалі,
Що вмерти мушу я, що строки в нас малі.
Того, що суджене, боятися не треба.
Боюсь несправедно прожити на землі.

* * *

Коли ество мое ліпив творець із глини,
Зарані відав він про всі мої провини.
Якщо від нього й гріх, чому ж мене він хоче
В день суду ввергнути в палаючі глибини?

* * *

Шукай людину скрізь: на бідному постої,
У закутку нужди, й у пишному покої.
Одна душа жива за сто Кааб дорожча!
Чому ж ідеш до них? Шукай душі живої!

* * *

У кого кожний день в запасі півкоржа.
У кого свій садок і хата не чужа,
Хто в рабстві не родивсь і сам рабів не має,
У того світлий зір і радісна душа.

* * *

І юних, і старих — всіх поглинає час,
І невеликий нам дається днів запас.
Ніщо не вічне тут: ми підемо так само,
Як ті, що вже пішли й що прийдуть після нас.

* * *

Твій ворог — небеса коловоротні.
Без друзів ти, всі дні твої самотні.
Будь сам собою, не гадай про завтра,
В минуле не дивись, живи сьогодні!

* * *

Що знаєш ти? Адже ти сам — ніщо!
Ти вітер, дим, і весь твій крам — ніщо?
З обох боків у тебе небуття.
Ти весь в ньому, ти й тут і там — ніщо!

* * *

Прийшли ми чистими — і стали ми брудними,
Прийшли веселими — зробилися сумними.
Гарячі сльози нам у серці запікались!
Життя розвіявши, тепер у прах лягли ми.

* * *

Гончар голів людських — своє він знає діло:
Витворні чаші він виготовляє вміло.
Він на обрус життя нам перекинув чашу —
Й замкнув під нею все, що тисне душу й тіло.

* * *

Так мало радості в цьому земному колі!
Тож не схиляй чола, будь весел і в неволі!
Тримайся з мудрими, бо й сам ти тільки легіт.
Вода, вогонь та пил, що віється у полі.

(Переклади В. Мисика)

1. Хто є головним об'єктом спостереження в поезії Омара Хайяма?
2. Які філософські питання непокоять поета? Як поет сам себе оцінює?
3. Що поет найбільше цінує в людях?
4. Чому, на вашу думку, в одному з рубаї митець пише: «Мене всі недруги філософом зовуть»?
5. Визначте художні особливості поезій Омара Хайяма, його улюблені художні засоби.
6. Змалюйте за ліричними творами поета його ідеал жінки.

Поясніть слова С. Я. Маршака:

Четыре строчки источают яд,
Когда живёт в них злая эпиграмма,
Но раны сердца лечит Рубайят —
Четверостишья старого Хайяма.

Чим приваблюють рубаї Омара Хайяма сучасного читача?

1. Оберіть один із тематичних розділів рубаї Омара Хайяма і складіть із чотиривіршів пісню, котра б якнайповніше розкривала якийсь ліричний образ (див. визначення рубаї).
2. Уявіть, що ви філософ і шукаєте відповідь на запитання: «У чому сенс життя?». Знайдіть відповідь у віршах Омара Хайяма. Чи згодні ви з ним?

Першим в Україні досліджував творчість та зробив переклади кількох десятків рубаї Хайяма український філолог, поліглот, письменник, академік А. Кримський. 1956 року український письменник Терентій (Терень) Германович Масенко надрукував переклади 29 рубаї Омара Хайяма у своїй збірці «Весняні журавлі». 1990 року київське видавництво «Дніпро» в книжку «Захід і Схід. Переклади» внесло переклади 308 рубаї харківського поета Василя Мисика. 2003 року київським видавництвом «Грамота» було перевидано переклади В. Мисика з талановитими ілюстраціями відомого графіка Павла Буніна.

Крилаті вислови з творів Омара Хайяма

- Скільки віз не наповнюй пожитком-скарбами, все одно до межі добредеш впорожні.
- Не народжується зло від добра, і навпаки...
- Той, хто впав духом, гине раніше строку...
- Кілька вибачень є менш переконливими, ніж одне.
- Життю соромно за тих, хто сидить і тужить, хто не пам'ятає втіх, не пробачає образ.
- Про нас думають тільки ті, хто гірший за нас. А ті, хто кращий за нас... Їм просто не до нас...
- Будь як вогонь — гарячий, будь як вода — прозорий, не ставай тільки попелом — покірним усім вітрам.

Французький героїчний епос

Майже кожен давній народ залишив нащадкам видатну літературну пам'ятку — *героїчний епос*. Герої цих епосів — могутні богатирі, доблесні й незламні звитяжці, полум'яні патріоти своєї землі. Особливого поширення героїчний епос набув за часів Середньовіччя.

Героїчний епос — збірна назва творів різних жанрів, у яких у легендаризованій формі втілено боротьбу народу проти ворогів, зла, гноблення. У такому епосі прославлено розум, силу, мужність воїнів, богатирів, народних героїв. Витоки героїчного епосу слід шукати в усній народній творчості.

За часом творення, а також низкою ідейно-художніх ознак героїчний епос поділяють на:

- *найдавніший (архаїчний) епос* — казка, легенда;
- *давній (класичний) епос* — «Рамаяна», «Іліада» й «Одіссея» Гомера;
- *середньовічний героїчний епос* — «Пісня про Нібелунгів» (Німеччина), «Пісня про Роланда» (Франція), «Пісня про мого Сіда» (Іспанія), «Слово о полку Ігоревім» (Київська Русь), балади про Робіна Гуда (Англія) та ін.

Зріле Середньовіччя стало періодом розквіту героїчного класичного епосу — героїчної оповіді про минулі події, пов'язані із захистом інтересів племені, роду, держави народним героєм.

Героїчному класичному епосу були властиві такі типові ознаки:

- легендарне переосмислення історії, надання реальним фактам героїчного змісту, національного й релігійного пафосу;
- автори — невідомі учасники чи очевидці конкретних історичних подій;
- основна тема творів — боротьба проти зовнішніх ворогів;
- ідеї — служіння батьківщині, захист віри, об'єднання країни;
- поєднання реальних історичних постатей із вигаданими персонажами;
- герої — втілення народних ідеалів;
- використання фантастики (віщі сни, гіперболізація);
- зв'язок із фольклором;
- характерні художні засоби (опис батальних сцен, контрасти, символіка, постійні епітети, олюднення природи, повтори).

Героїчний класичний епос відрізнявся від архаїчного і водночас мав спільні з ними ознаки, про що свідчить таблиця, наведена на с. 144.

Спільне та відмінне в архаїчному й класичному епосах

Архаїчний епос	Класичний епос
В обох формах домінувала тема боротьби	
Боротьба з міфічними, фантастичними істотами	Боротьба проти іноземців та іновірців
Творення Всесвіту, Землі, людей, міфічна битва	Конкретна історична подія, але міфологізована й опоетизована
Герої сміливі, горді, упевнені в собі, що часто призводить до конфлікту з владою. Вони не старіють, навіть через тривалий відрізок часу не розвиваються духовно	
У головного героя з дитинства виявляються надлюдські, фантастичні властивості	Головний герой — патріот, який не шкодує власного життя для захисту батьківщини
Формальні особливості: зачин, кінцівка, повтори, постійні епітети, детальний опис зброї, одягу тощо	

Література Середньовіччя найяскравіше представлена французьким героїчним епосом. На території сучасної Франції жили племена галлів, які після завоювання їх римлянами почали швидко розвивати культуру. Але згодом ще одні завойовники, французькі, змішалися з цими племенами, перейнявши їхню високу культуру. Французький епос зберігся у вигляді поем, які називали *Chanson de geste* («піснями про діяння»). За обсягом вони мали від 1000 до 20 000 віршів і були написані строфами різної довжини (або «тирадами»).

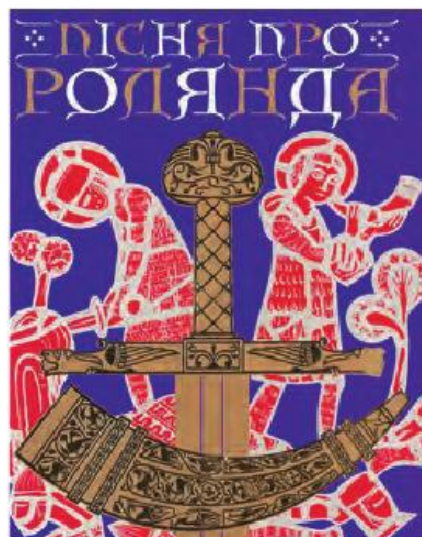
«Пісня про Роланда» — героїчний епос французького Середньовіччя

- Пісня про Роланда належить до циклу поем «*Chanson de geste*» (пісні про діяння).
- Історична основа — епізод розгрому басками у Ронсевальській ущелині в Піренеях (778 р.) очолюваного Роландом ар'єргарду військ Карла Великого, що відступали з Іспанії.
- Уперше «Пісню...» надруковано в Парижі 1837 року.
- Найбільш рання з редакцій «Пісні...», що дійшли до нашого часу, — Оксфордський рукопис, написаний близько 1170-го або 1180 року англо-норманським діалектом давньофранцузької мови.
- Нині рукопис зберігається в Бодліанській бібліотеці в Оксфорді.

Вершиною французького героїчного епосу є поема «Пісня про Роланда», яка є частиною «Королівського циклу». Складена на основі народного героїчного епосу, вона дійшла до нас у кількох записках, найкращий із яких — Оксфордський рукопис. Ця поема мала європейський резонанс і являє собою одну з вершин середньовічної поезії.

Від моменту битви минуло більше трьохсот років, поки з'явилась поема. Тому у творі, як і в народній творчості, історичні факти й події поступово переплелися з поетичною вигадкою.

Обкладинка українського видання «Пісні про Роланда»

Історичні прототипи головних героїв твору

У «Пісні про Роланда» діють історичні особи та вигадані персонажі. Серед реальних осіб можна назвати Карла Великого, Роланда, Турпена, Ганелона, Жоффрау.

- Карл Великий — король Франції (769–800 рр.), римський імператор, під час іспанського походу 778 року імператором ще не був. На думку дослідників, образ Карла є збірним.
- Роланд — небіж Карла, син його сестри, пер, пасинок Ганелона.
- Турпен — архієпископ. Йому протегував Карл Великий, проте про участь Турпена в поході нічого не відомо.
- Ганелон — вітчим Роланда. Можливо, це архієпископ Санський Ганелон, котрий зрадив Карла Лисого під час аквітанського повстання.
- Жоффрау — герцог, пер, володар Анжу. Серед вигаданих персонажів можна назвати сарацинського царя Марсилія, що є антиподом короля Карла Великого.

«Пісня про Роланда». Ранньофранцузька книжкова мініатюра

Сюжет

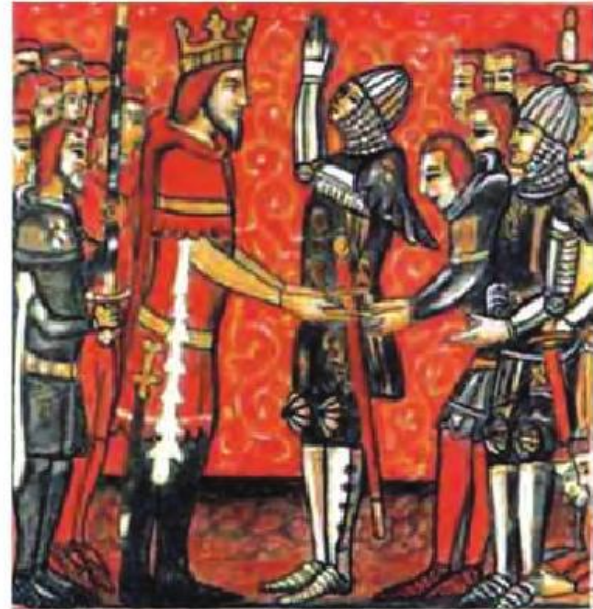
Після успішного семирічного походу в мавританську Іспанію імператор франків Карл Великий завойовує всі міста сарацинів, крім Сарагоси, де править цар Марсилій. Маври, що представлені в поемі язичниками, скликають раду і вирішують відправити до Карла послів. Посли пропонують французам багатство і кажуть, що Марсилій готовий стати васалом Карла. На раді у франків бретонський граф Роланд відкидає пропозицію сарацинів, але його недруг граф Ганелон наполягає на іншому рішенні

і їде як посол до правителя маврів, замислюючи знищити Роланда. Ганелон налаштовує Марсилія проти Роланда та 12 перів Франції, радить воєначальникові напасти на ар'єргард армії Карла Великого. Повернувшись до табору, зрадник каже, що сарацинський цар згоден стати християнином і васалом Карла. Роланд очолює ар'єргард, і бере з собою тільки 20 тисяч воїнів. Унаслідок зради графа Ганелона загін франків відрізано від основного війська Карла, Роланд потрапляє в засідку в Ронсевальській ущелині й вступає в бій із маврами, яких було набагато більше. Перед цим Роланд кілька разів відмовляється пристати на пораду друзів і покликати підмогу, поки не пізно. Виявляючи надзвичайну мужність, Роланд і його сподвижники — граф

«Пісня про Роланда».

Ілюстрація до манускрипту XIV ст.

Невідомий художник.

Роланд отримує меч Дюрандаль із рук Карла Великого

Олів'єр, Готьє де л'Ом і архієпископ Турпін (Турпен) — відбивають численні атаки маврів, але, урешті-решт, гинуть.

Карл занадто пізно помічає недобре і повертається в Ронсеваль. Розгромивши підступного ворога, імператор звинувачує Ганелона у зраді. Той заявляє, що не винен, і, щоб виправдатися, виставляє на судовий поєдинок свого могутнього родича

Пінабеля. На боці обвинувачення б'ється граф Тьєррі. Він перемагає Пінабеля, і Ганелон разом зі всією своєю сім'єю гине.

Пісня про Роланда

<...>

Обрання посла франків

<...>

20. «Сеньйори! — Карл промовив, — тож самі ви
Того з моїх баронів оберіте,
Хто передасть послання в Сарагосу».

Роланд озвався: «Хай Ганелон, вітчим мій!
Мудрішого барона ми не знайдем!»

Схвалили франки: «Справиться як слід він!»

Граф Ганелон наляканий був дуже,

У гніві скинув він куничу шубу,

Зоставсь на ньому лиш каптан шовковий.

Обличчя горде, променисті очі,

Могутня постать і широкі груди —

На нього задивилися присутні.

Роланду крикнув: «Звідки злість подібна?»

Відомо всім, безумцю, твій вітчим я,

На смерть мене ти шлеш до Сарагоси!

Якщо pomoже Бог мені вернутись,

Тобі таку я помсту приготую,

Що до кінця життя ти не забудеш!»

Роланд всміхнувся: «В тобі вирує гордість!

Всі знають, що погроз я не боюся,

Та посланцем повинен бути мудрий.

Якщо король накаже — сам поїду!»

21. Розлютувався Ганелон: «Поїдеш?

Ти не васал мені, я ж не сеньйор твій.

Готовий я дістатись Сарагоси

І сповнити наказ суворий Карлів.

Я все зроблю, у разі ж небезпеки

Перетворю свій гнів великий в пекло!»

У відповідь Роланд лиш розсміявся. —

Аой!

22. А Ганелон, почувши сміх Роланда,

Відчув страшну образу, біль у серці,

Що ледь не розірвалося від люті.

«Ненавиджу! — він скрикнув. — Через тебе

В краю чужім я маю смерть спіткати

Без каяття! Володарю могутній!
Готовий виконати ваш наказ негайно!
23. Що ж, маю я до Сарагоси їхать,
Хоч звідтіля ніхто ще не вертався.
Нагадую, що взяв сестру я вашу в жони
І в нас є син — красунь прегарний. Вірю,
Що Болдуїн мій буде рицар славний.
Я віддаю йому маєтки й землі.
Побачити його не доведеться!»
«Розніжились ви надто! — Карл промовив, —
Хутчіш рушайте в путь, моє то слово!»
24. Король додав: «Наблизьтесь, Ганелоне,
Даю почесний жезл і рукавицю.
Ви чули: франки вас послом обрали».
І мовив граф: «Роланд у всьому винний!
Віднині ворогом його заклятим
Вважатиму. І другу Олів'єру,
І вашим перам, що Роланда люблять,
Усім їм, сіре, я кидаю виклик!»
Король сказав: «Занадто ви гнівливі!
То не Роландів — мій наказ іти вам!»
«Піти — піду, та на загибель вірну,
Як той Базан і брат його Базилій». —
Аой!
25. Правицею подав Карл рукавицю,
Та Ганелон в думках ще був далеко,
І на землю рукавиця раптом впала.
«О, Боже правий! — франки закричали, —
Біду велику принесе посольство!»
Лиш буркнув граф: «Грядущий день покаже!»
<...>

Доручення Роландові ар'єргарду

58. Минає ніч, ясна зоря вже сяє.
Мчить гордо перед військом Імператор,
А звуки тисяч сурм дзвінких лунають.
«Сеньйори, — Карл до вояків звернувся, —
Ущелин бачите вузькі проходи?
Хто захистить їх краще в ар'єргарді?»
Промовив Ганелон: «Роланд відважний,
Мій пасерб — найсміливіший з баронів».

Почув слова ці Карл, суворо глянув
І grimнув: «Справжній ви диявол з пекла,
Смертельна лють бушує в вашім серці.
Хто ж попереду піде в авангарді?»
І знову Ганелон: «Та Одж'єр-Данець,
Із цим ніхто не впорається краще!»
59. Почув розмову граф Роланд хоробрий
І мовив, як правдивий воїн-рицар:
«Вітчимо-сіре, дуже вдячний вам я,
Довірили мені весь ар'єргард ви.
І Карл, володар Франції всієї,
Не втратить скакунів, парадних коней
Чи лошаків і прудконогих мулів.
За віслиюка чи навіть за шкапину
Мій меч примусить ворога сплатити».
А Ганелон сказав: «То так, я знаю». —
Аой!
<...>

Перша битва. Поразка маєрів

<...>
104. А битва ширшає, стає лютіша,
Та граф Роланд у самім пеклі бою,
І поки служить спис — ним б'є завзято,
З п'ятнадцятим ударом все ж зламався...
Він витяг меч свій вірний, Дюрандаль,
Коня пришпорив і Шернубля вдарив. <...>
Обоє — кінь і вершник — мертві впали
В траву рясну й зелену серед луки.
А граф сказав: «Негіднику! Даремно
Прийшов! Твій Магомет не допоможе.
Злидняк подібний виграти бій не може!»
105. І знову мчить Роланд тим полем бою,
Блищить лиш Дюрандаль, що б'є й рубає,
Невірним справжню учинив він бойню. <...>
Не відстає і Олів'єр од нього.
Не можна ганити і інших перів,
Невтомно франки б'ються, січуть, нищать.
Вмирають маври, декотрі зомліли.
Кричить архієпископ: «Справи гарні!»,
І «Монжуа!» — клич Карлів скрізь лунає. —
Аой!
<...>

110. Кривавий бій ставав усе лютіший,
 Роланд і Олів'єр б'ють безупинно,
 Завдав Турпін вже тисячу ударів,
 Не відстають від них і інші пери,
 І дружно б'ються всі загони франків.
 Вже сотні, тисячі загиблих маврів.
 Живих же неминуча смерть чекає,
 Хоробрі, боягузи — всі сконають.
 Втрачають й франки кращих із баронів,
 Батьків і рідних більше не побачать,
 А також Карла, що чека в міжгір'ї.
 У Франції ж лютують грізні сили:
 Бушують грози, смерчі, лячні бурі,
 Потоками ллють з градом й снігом зливи,
 І блискавки б'ють раз за разом страшно.
 Земля вже починає скрізь двигтіти —
 Від церкви Сен-Мішель і аж до Сени,
 Від гавані Віссант до Безансона.
 Немає міст, де б мури не тріщали;
 А ясний день враз огортає морок,
 І світло лише в спалахах у небі.
 Усіх жахають ці пророчі знаки,
 Волають франки: «То кінець вже світу!»
 «Це Судний день до нас прийшов нещадний!»
 Але не відають гіркої правди —
 То плаче вся природа за Роландом.
111. А франки б'ються мужньо і відважно,
 І маври гинуть тисячами в лавах,
 Із сотні тисяч зостається дві лиш.
 Турпін сказав: «Як гарно б'ються франки!
 У світі вояків немає кращих!
 Записано в «Діяннях славних франків»,
 Що доблесних васалів має Карл наш».
 Ідуть барони полем і шукають
 Загиблих друзів, плачуть над тілами
 І згадують їх родичів імення...
 Та йшов Марсілій вже з новою раттю.
 <...>

*(Переклад з давньофранцузької
 В. Пащенко, Н. Пащенко)*

1. Яким ми бачимо Карла Великого у поемі і хто його оточує?
2. Що у творі є історичною правдою, а що — вигадкою?

3. Поміркуйте, чому в «Пісні про Роланда» змінено історичні факти.
4. Визначте риси характеру Роланда. Яким був настрій Роланда напередодні бою?
5. Як Роланд виявляє себе у бою?
6. Розкажіть про поразку ар'єргарду Роланда.
7. Чому Роланд, конаючи, повертає своє обличчя до ворогів?
8. У чому виявляється шляхетність рицаря Роланда?
9. Чи можна назвати Роланда народним улюбленцем? Чому?
10. Який художній засіб є найхарактернішим для епічного стилю «Пісні про Роланда»?

Складіть кодекс рицаря за поданим цитатним матеріалом.

- Роланд: «Вітчимо — сіре, дуже вдячний вам я,
Довірили мені весь ар'єргард ви».
- Роланд: «не осоромлюся... »;
«Скарає Бог, якщо свій рід знеславлю!
Я збережу хоробре військо франків».
- Олів'єр: «Помилуй, Боже, франків, дай нам мужність
І твердість, ми непереможні в битві!»
Французи хором: «Втікачу безчестя!
Помрем ми краще, та ніхто не зрадить!»
- Роланд: «Хай Бог боронить,
Щоб я збезчестив весь свій рід шляхетний,
Красуню Францію покрив безслав'ям!»

Складіть порівняльну характеристику Роланда та Ганелона, Карла та Ганелона.

Карл	Критерії зіставлення	Ганелон
	Соціальне становище	
	Поведінка під час ради	
	Риси характеру	

Роланд	Критерії зіставлення	Ганелон
	Сутність конфлікту	
	Ставлення один до одного	
	Риси характеру	
	Ставлення до рицарського обов'язку	

Перед вами два персонажі, ім'ям яких названо пам'ятки давнього епосу. Україна і Франція, Ігор і Роланд. Що спільного між Роландом та Ігорем із давньоруської пам'ятки «Слово о полку Ігоревім»? Що різнить Роланда й Ігоря? Якими ми побачили героїв?

Лойзет Льеде.
Роланд атакує Марсилія

Іван Білібін. Князь Ігор

«Пісня про Роланда»

Ось мчить Роланд іспанськими долами,
Під ним кінь Вельянтиф, прудкий, надійний,
І обладунок прикипів до тіла,
А рицар потрясає гострим списом,
І грізно вістря звернене до неба,
Лиш білий прапорець мигтить на ньому,
Вниз торочки спадають золотії.
Могутній стан, лице ясне й красиве.

(Переклад В. Пащенко, Н. Пащенко)

«Слово о полку Ігоревім»

Ігор сей, славен князь,
Міцно розум оперезав,
Мужністю сердечною нагострив,
Ратного духу виповнився

Та й повів полки свої хоробрі
На землю Половецьку,
За землю Руську.
(Переклад М. Рильського)

Як ви розумієте вислів А. Т'єрі, французького історика і державного діяча XVIII ст.: «Для того щоб бути хорошим керівником держави, достатньо мати справедливий розум і залізну волю». Як слова французького історика перегукуються з рисами характеру Карла Великого?

Перший повний переклад «Пісні про Роланда» українською зробив Василь Щурат. Він переклав «Пісню» п'ятистопним ямбом, без відтворення асонансів, майже повністю римовано. Уперше переклад було опубліковано 1884 року в журналі «Життя і слово». Другий повний переклад «Пісні про Роланда» у прозовому переказі виконав Богдан Лончина. Його опубліковано 1971 року в Римі. Третій повний переклад здійснили Вадим та Нінель Пашенки. Уривки з «Пісні про Роланда» перекладали Р. Кухар, М. Терещенко та ін.

2008 року видавництво «Астролябія» видало «Пісню про Роланда», яку з давньофранцузької мови розміром оригіналу переклав Ігор Качуровський.

Своїм патріотичним пафосом «Пісня про Роланда» співзвучна героїчним епосам інших народів світу — «Пісні про мого Сіда», «Пісні про Нібелунгів», «Слову о полку Ігоревім». Звучать вони як пересторога нащадкам: єднайтеся, пам'ятайте, що тільки в єдності сила держави і народу, а чвари й міжусобиці призводять до поразки, у годину тяжкої неволі вітчизни забувайте про свої образи, бороніть свою батьківщину від нападників.

1. Яких героїв ви бачите на мініатюрі «Армія Карла Великого виступає в похід у Іспанію»?
2. Який епізод із поеми зображений на ній?
3. Які кольори переважають у цьому художньому творі?
4. Чи вдалося художникам передати трагедію подій героїчного епосу «Пісня про Роланда»?

Армія Карла Великого
виступає в похід у Іспанію.
Мініатюра XII ст.

Данте як ключова постать італійського Середньовіччя й переходу до Відродження

- *Ім'я*: Данте Аліг'єрі — видатний італійський поет.
- *Роки життя*: 1265–1321 рр.
- *Місце народження*: Флоренція, Італія.
- *Родина*: шляхетна родина, батько — білий гвельф, мати — Донна Белла Абатська.
- *Навчання*: Болонський університет.
- *Рід занять, захоплення*: поет, політик, мовний теоретик.
- *Основні твори*: поема «Божественна комедія», сонети.

Сандро Боттічеллі.
Портрет Данте

Майже сім століть минуло відтоді, коли прах Данте було укладено у мармуровий саркофаг, встановлений у Равенні в церкві Сан-П'єр-Маджоре, але образ великого поета і його творіння, його «Комедія», вже найближчим поколінням названа «божественною», залишаються високими духовними орієнтирами людства. Кожна нова культурна епоха, приносячи із собою інший світогляд, інше знання, інші цінності, неодмінно зверталася до творчості Данте як до абсолютного зразка й джерела духовної наснаги.

Народився Данте у Флоренції у шляхетній родині. Точна дата невідома: за різними джерелами він народився в 1265 року між 14 травня і 13 липня.

Про його освіту теж мало відомостей, та, вочевидь, він здобув добре виховання, бо вражав сучасників надзвичайною освіченістю. Є припущення, що він навчався вдома.

Матір поета звали Донна Белла Абатська. Вона померла, коли Данте було 5 чи 6 років. Коли поетові виповнилося 9, він зустрів Беатріче Портінарі, дочку Фолко Портінарі, у яку закохався «з першого погляду», але жодного разу навіть не заговорив до неї. Після досягнення повноліття він часто бачив Беатріче, обмінюючись із нею вітаннями на вулиці, але ніколи добре її не знав — він являв собою взірець так званого ввічливого кохання. Саме це кохання було найсвітлішою подією в житті Данте і, можливо, поштовхом до літературної творчості. У багатьох поезіях

Генрі Холлідей. Данте і Беатріче

він зобразив Беатріче як напівбожество, що постійно спостерігає за ним. На велике нещастя, Беатріче померла 1290 року. Саме ця історія юнацького кохання стала основною темою віршів поетичної збірки під назвою «Нове життя».

У житті Данте є два лейтмотиви, дві наріжні реальності — політика і література. До певного моменту жодного зближення між ними не виникає, навіть не передбачається: Данте як поет і Данте як громадський діяч — це ніби дві різні людини, не знайомі одна з одною.

Ранні твори Данте (30 віршів, із яких 25 сонетів, 4 канцони і одна станца), об'єднані прозовим текстом, склали збірку під назвою «Нове життя» («Vita nuova»). Творам цієї збірки властиві всі елементи «солодкого нового стилю» — філософічність, риторичність, містичну символіку та витонченість форми. Але водночас ця збірка стає і першим здобутком нової Ренесансної літератури — справжнім гімном життю і любові. Данте не тільки знається на поезії, а й, як людина твердого характеру й сильних пристрастей, людина з розвиненою громадянською свідомістю, стає помітною політичною постаттю. До влади у Флоренції приходять гвельфи, і 1300 року

Джотто ді Бондоне. Найстаріше зображення Данте (фреска), зафарбоване незадовго до його вигнання, відновлене

Данте обирають одним із семи членів колегії пріорів, яка керувала міською комуною. За допомогою папської влади «чорні» гвельфи розгромили «білих» і вчинили над ними розправу. Будинок Данте зруйнували, а самого його засудили до спалення.

Рятуючи життя, Данте 1302 року залишає Флоренцію, до якої так і не зможе більше повернутись. Залишаючись прибічником єдиної Італії, Данте покладає надії на германського імператора Генріха VII, який невдовзі помирає.

У вигнанні поет повною мірою пізнає, яким «гірким буває чужий хліб і як важко підніматись чужими сходами».

1315 року флорентійська сеньйорія знову засуджує його до смертної кари, і Данте назавжди втрачає надію на повернення додому, але не припиняє суспільно-політичної діяльності за Італію без міжусобних війн і без папської влади.

Відтоді він 19 років вів мандрівне життя, і на цей період припав пік його літературної творчості.

Помер поет у Равенні проти ночі з 13 на 14 вересня 1321 року. Його могила до сьогодні є місцем паломництва мільйонів відвідувачів.

Загальна характеристика творчості

Данте Аліг'єрі розпочав свою літературну діяльність досить рано і написав багато творів, але світової слави зажив завдяки написаній на тосканському діалекті «Commedia» (згодом названій «Божественною комедією»), яку він розпочав писати 1290 року, переробив 1313-го, а закінчив 1321-го. У трьох частинах Данте описує свою мандрівку до Бога. Супутником Данте виступає

Елізабет Сонрель. Сцена з «Божественної комедії» Данте Аліг'єрі

римський поет Вергілій, пізніше Данте супроводжує Беатріче, що уособлює милість Божу. Твір є справжньою енциклопедією Середньовіччя. Багато дослідників вважають «Божественну комедію» одним із найвизначніших творів не лише італійської, а й світової літератури.

Поема має три частини: «Пекло», «Чистилище» і «Рай». Кожна частина (кантика), у свою чергу, містить 33 пісні, до яких додається вступ, і поема, отже, налічує 100 пісень. Форма вірша поеми також обумовлена числом 3. Данте тут канонізує форму терцини, узявши її за основу архітекtonіки «Божественної комедії». Така структура, з одного боку, повторює християнську модель політичного світу, який поділяється на три сфери — пекло — чистилище — рай, а з другого — підкоряється містичній символіці числа 3.

Композиційна ж структура якнайкраще відповідає задуму поеми: через поширене в релігійній літературі Середньовіччя видіння — мандрівку в загробному світі — зобразити шлях людини до морального вдосконалення.

За словами найкращого російського перекладача поеми Данте М. Л. Лозинського, «Божественна комедія» — це книга про Всесвіт і такою ж мірою книга про самого поета, яка назавжди залишиться у віках як вічно живий узірець геніального творіння.

Доменіко ді Микеліно. Данте

1. Які драматичні події відбулись у житті Данте Аліґ'єрі?
2. Чому Данте надавав особливого значення числу 3? (Відповідь шукайте в християнській символіці та історії життя поета.)
3. Розкрийте значення поняття «потойбічні світи».
4. Навіщо поет закликав людей до морального самовдосконалення?
5. Назвіть найвідоміші твори Данте.
6. Чому поета вигнали із Флоренції?
7. Чим різняться середньовічний жанр комедії і сучасний?
8. Чому поема Данте дістала назву «Божественна комедія»?
9. Яким, на вашу думку, був задум автора «Божественної комедії»?
10. Якою є композиція поеми? Чим це можна пояснити?

Ежен Делакруа. Данте і Вергілій в аду

11. Чи згодні ви з думкою про те, що «Божественна комедія» є енциклопедією середньовічного світогляду? Аргументуйте свою відповідь.

Сонет — ліричний вірш, що утворений із чотирнадцяти рядків п'ятистопного або шестистопного ямба. Італійський сонет містить два чотиривірші (катрени) із перехресним римуванням та два тривірші (терцети) з усталеною схемою римування: *abab, abab, ccd, eed* або (рідше) перехресною *abab, abab, cde, cde*, тощо.

Канцона (італ. *canzone* — пісня) — одна з форм середньовічної лірики, що походить від кансони трубадурів Провансу: пісня про рицарську любов, пов'язана з культом Чарівної Дами.

Сонет 11

В своїх очах вона несе Кохання, —
На кого гляне, ошчасливить вмить;
Як десь іде, за нею всяк спішить,
Тріпоче серце від її вітання.

Він блідне, никне, множачи зітхання,
Спокутуючи гріх свій самохить.

Гордия й гнів од неї геть біжить.
О донни, як їй скласти прославляння?

Хто чув її, — смиренність дум свята
Проймає в того серце добротливо.
Хто стрів її, той втішений сповна.

Коли ж іще й всміхається вона,
Марніє розум і мовчать уста.
Таке-бо це нове й прекрасне диво.

(Переклад М. Бажана)

1. Яку літературну форму називають сонетом?
2. Розкажіть про історію створення збірки «Нове життя».
3. Якою є тема сонета 11?
4. Назвіть особливості форми, віршування, художні особливості цього твору.
5. Якою постає кохана Данте в сонеті?
6. Які художні засоби використовує поет?

І. Франка по праву можна вважати першим поважним перекладачем і дослідником Данте в українській літературі, а його праця «Данте Аліг'єрі» є плодом ґрунтовного вивчення життя і творчості видатного італійського поета. У своїй роботі Франко досліджує передусім творчість Данте, і питання про його особистість розглядає тільки у зв'язку з його творами. Проте надзвичайно цікавою є та частина роботи, де Франко подає історію кохання Данте до Беатріче. Спираючись на матеріали «Нового життя», «Божественної комедії» та інших творів Данте, Франко змалював Данте як людину із пристрасним характером, із багатим внутрішнім світом і життєвим досвідом, людину, яка пережила всі муки й радощі кохання і все це відтворила у своїх творах.

**Данте і Беатріче.
Мініатюра XV ст.**

Підсумуємо знання з теми

1. Назвіть часові межі та головні ознаки доби Середньовіччя.
2. Що вплинуло на формування літератури Середньовіччя?
3. Які літератури започаткувала китайська література?
4. Хто з китайських філософів стверджував, що людина зобов'язана працювати на землі на користь суспільства?
5. Кого з китайських поетів називали «Безсмертний, скинутий з небес»?
6. У чому полягає своєрідність поезії Лі Бо?
7. Якими є особливості поезії Ду Фу?
8. Назвіть основні ознаки поезії Омара Хайяма.
9. Де й коли виникла рицарська лірика?
10. У якому місті народився й жив Данте? Чому поет називав себе безвинним вигнанцем?
11. Кому присвячена книга Данте «Нове життя»?
12. Назвіть особливості композиції «Божественної комедії». Якою строфою її написано?

Літературна вікторина

1. Його ім'я означає «Біла Слива», а друзі про нього говорили, що у нього в спині є «кістка гордості».
2. Хто з поетів Середньовіччя в одній зі своїх поезій закликає викувати з військових обладунків мирні серпи і рала, що перекується з біблійною метафорою «перекувати мечі на орала»?
3. Він передбачав погоду, сонячні та місячні затемнення. Його перу належить чимало наукових робіт з математики, астрономії, філософії та медицини.
4. Справжнє ім'я якого поета утворено з більш ніж 10 слів, у яких згадано імена предків і назву міста, де він народився?
5. Як називається чотиривірш філософсько-ліричного змісту, у якому римуються 1-й, 2-й і 4-й рядки?
6. Хто з середньовічних поетів Сходу мав енциклопедичні знання з різних галузей науки й культури?
7. Він був одружений, мав двох синів, але всі свої поезії присвятив іншій жінці, яка стала його музою.
8. Кому присвячено більшість віршів Данте, поему «Божественна комедія»? Хто є Дамою його серця?
9. Його вигнали з рідної Флоренції, і він помер на чужині, ображений на своїх земляків. І лише в червні 2008 року влада Флоренції скасувала своє рішення про його вигнання з рідного міста. Хто він?

Розв'яжіть кросворд.

По горизонталі

1. Арабський ... , що завоював Персію у VII ст.
2. Поезія, що оспівувала просту за походженням людину.
3. Знищення іранської літератури — «віки ... ».
4. Іранська династія, за часів якої почала відроджуватися культура.

По вертикалі

1. Поет, мудрець і вчений — ... .

							1						
2													
							Й						
3													
						4							

Порівняйте образи ліричних героїв творів Лі Бо, Ду Фу, Омара Хайяма.

Лі Бо	Ду Фу	Омар Хайям
<i>Спільне</i>		
<i>Відмінне</i>		

Проблемне питання. Чи вважаєте ви, що у творчості Омара Хайяма відбулося повне злиття образу автора і ліричного героя-філософа?

Мандруючи середньовічними Сходом і Заходом, ми переконалися, що з давніх часів й до сьогодні збереглися коштовні скарби — рубаї і сонети, основи філософії конфуціанства та даосизму, віра у вічні цінності — добро і справедливість, кохання і дружбу, розум і мудрість, мужність і патріотизм, прагнення жити в гармонії з природою та із самим собою.

Література західноєвропейського середньовіччя / за редакцією Н. О. Висоцької. — Вінниця : Нова книга, 2003.

Пісня про Роланда : Давньофранцузький епос / пер. В. і Н. Пащенко. — К. : Либідь, 2003.

Омар Хайям. Рубаї / Х. Омар ; [ил. Т. Гамзаева]. — Х. : Аргумент-принт, 2011.

Омар Хайям. Рубаят / Х. Омар ; поет. інтерпретація Г. Латника. — К. : Ірпінь : Перун, 2010.

Омар Хайям. Рубаї. <http://omar-khayyam.eu>

Бібліотека світової літератури. Оригінали та переклади.

<http://www.ae-lib.org.ua>

Подорож п'ята. Від «пераини неправильної форми» до суворих правил

Людина — лише хвостинка, найбеззахисніше з творинь природи, але хвостинка, яка мислить... Отже, наша перевага — у спроможності мислити. Лише думка звеличує нас, а не простір і час, у яких ми — ніщо. Намагаймося ж бо мислити гідно: у цьому запорука моральності.

Б. Паскаль

Бароко

- стиль у мистецтві, архітектурі, літературі, який виник в Італії;
- головну увагу приділено пристрастям і відчуттям людини;
- поєднання реального та уявного;
- бажання насолоджуватись дарунками життя, мистецтва й природи;
- парадність, урочистість, пишність, динамічність
- розвиваються такі жанри, як галантно-героїчний роман, риторична церковна проповідь, різні види сатири
- розвиваються опера та балет, значну роль починають відігравати в них декорації

Мікеланджело
Буонарротті
(1475–1564) —
засновник
бароко в Італії

Ель Греко
(1541–1614) —
митець
Іспанія

Антоніо Вівальді
(1678–1741 рр.)
Італія

Йоганн Себастьян
Бах (1685–
1750 рр.) —
видатний
композитор,
органіст,
представник перехідної
епохи від бароко до класицизму
Німеччина

XVI–XVII століття — складна, бурхлива, сповнена внутрішніх суперечностей і водночас важлива, а для деяких країн — переломна епоха в розвитку суспільного життя. Це період значних досягнень у художньому пізнанні дійсності. Творча спадщина майстрів слова XVII ст. доводить, що літературне життя складно підкорити певній схемі, адже складність і суперечливість самої епохи виявилася і в розмаїтті індивідуальних авторських пошуків. Саме про цю добу ми сьогодні розпочнемо розмову та ознайомимося з її ознаками.

Пригадайте, що вам відомо з курсу історії про XVII століття. Уявіть, що ви маєте укласти словник літературознавчих термінів. Які визначення бароко та класицизму ви б записали?

Бароко як доба і художній напрям у європейській літературі й мистецтві

- *Бароко* (від італ. *barocco* — вибагливий, химерний, перлина неправильної форми) — художній напрям у європейській культурі й мистецтві XVI ст. (в Італії) до кінця XVIII ст.
- Батьківщина бароко — Італія (Рим, Мантуя), меншою мірою Венеція і Флоренція (тут є перші зразки бароко в архітектурі, скульптурі, живописі).
- Засновник бароко в Італії — Мікеланджело Буонарроті.
- Головну увагу мистецтво бароко приділяло пристрастям і відчуттям людини, поєднанню реального та уявного, бажанню насолоджуватись дарунками життя, мистецтва й природи.
- Основні риси стилю бароко — парадність, урочистість, пишність, динамічність.

Площа перед собором Св. Петра. Рим, Італія

Провідною ознакою XVII ст. стає бурхливий розвиток не тільки літератури, а й науки та техніки. Наука відокремлюється від інших сфер духовної діяльності людини, зокрема і від художньої творчості. Для того щоб уявити досягнення в різних галузях

тогочасної науки, досить пригадати такі імена, як Галілей, Ньютон, Декарт, Кеплер. Водночас XVII ст.— це період подальшого активного поширення світових релігій, серед них і християнства.

У літературі XVII ст. не тільки відбилися суперечності цього бурхливого часу, а й було зроблено спробу художньо їх осмислити та запропонувати програми подолання цих суперечностей. Ренесанс у європейській культурі змінюють бароко і класицизм.

Епоха бароко — одна з найцікавіших епох в історії світової культури. Відзначається вона своїм драматизмом, інтенсивністю, контрастністю і водночас гармонією, цілісністю, єдністю. Для нашого часу — невизначеного, динамічного, що шукає стабільності і впорядкованості,— епоха бароко надзвичайно близька за духом.

Бароко — стиль у мистецтві, архітектурі, літературі, який виник у Італії. Для нього характерними є виразність, значна кількість декору, пишність і надмірність у всьому. Мистецтво бароко розвивалося передовсім у католицьких країнах Європи: в Італії, Іспанії, Португалії та їхніх колоніях, у Фландрії, частково у Франції, згодом поширилося Польщею, балтійськими країнами, а у XVIII ст.— Україною та Росією, дало помітні здобутки в Австрії та Німеччині.

Характерні ознаки бароко: грандіозність, незвичайність і унікальність; перебільшена пишність (безліч прикрас і золотих елементів); динаміка, напруженість; яскравість, витонченість; декоративність, театральність; надмірність химерних елементів (майже цілковита відсутність прямих ліній, значна кількість кривих, округлих і хвилеподібних форм); емоційність і чуттєвість, поєднання ілюзорного та реального; сильні контрасти (масштабів і ритмів, матеріалів і фактур, світла і тіні); різноманітність жанрів і синтез мистецтв (скульптура і живопис немов злилися з архітектурою).

Церква Св. Сусанни у Римі (арх. Карло Мадерно) — один із перших зразків італійського бароко. 1603

Архітектура бароко втрачає свою гармонійну рівновагу, і коло стає овалом, квадрат — прямокутником, центричне змінюється протяжним. Замість урівноважених пропорцій з'являються складні побудови й різноманіття форм. Водночас в архітектурі бароко панують осі й симетрія. У бароко людина постає багатогранною особистістю зі складним внутрішнім світом і драматичними переживаннями. Стиль — парадний,

декоративний. Розкішні костюми гармоніють із яскравими інтер'єрами (багато позолоти, ліпних прикрас; дзеркальні стіни, кришталеві люстри, пишно декоровані меблі).

Представники: Лоренцо Берніні, Франческо Борроміні, Карло Мадерно (Італія); Бартоломео Франческо Растреллі (Росія); Йоганн Крістоф Глаубіц (Річ Посполита); Іван Георгій Пінзель (галицький скульптор середини XVIII ст.)

В Іспанії в епоху бароко переважали дерев'яні скульптури, для більшої правдоподібності їх робили зі скляними очима і навіть кришталевою сльозою, на статую часто надягали справжній одяг.

Представники: Лоренцо Берніні, Стефано Мадерна, П'єтро Такка, Алессандро Альгарді (Італія); Хуан де Арфес, Естебан Йордан (Іспанія); Гендрік де Кейзер (Нідерланди).

У живописі значного поширення набувають парадні портрети, які підкреслюють привілейоване суспільне становище людини. Ідеалізація образів поєднується з бурхливою динамікою, несподіваними композиційними рішеннями, підкресленою чуттєвістю. Значного поширення і високого ступеня розвитку набувають побутовий та історичний жанр.

Представники: Мікеланджело Мерізі да Караваджо, Гвідо Рені, Хосе де Рібера, Сальватор Роза (Італія); Ель Греко, Дієго Веласкес, Бартоломео Естебан Мурільйо (Іспанія); Франс Галс, Рембрандт (Нідерланди); Ян Брейгел Старший, Пітер Пауль Рубенс, Якоб Йорданс, Антоніс ван Дейк (Бельгія); Адам Ельсгаймер (Німеччина).

**Алессандро Альгарді.
Двобій Архангела
Михайла з демоном**

Ель Греко. Ангельський концерт

Розвиваються опера та балет, значну роль починають відігравати в них декорації. У цей період починає формуватись музична культура, яку тепер називають класичною музикою.

Представники: Клаудіо Монтеверді, Арканджело Кореллі, Антоніо Вівальді, Доменіко Скарлатті (Італія); Георг Фрідріх Гендель, Йоганн Себастьян Бах (Німеччина).

Відмова від ренесансного принципу доступності поезії

Гонгоризм – аристократична школа в іспанській поезії. *Засновник* – Луїс де Гонгора

Маринізм – літературна течія в Італії XVII ст. *Засновник* – Джамбаттіста Маріно

Перевага форми над змістом

Утвердження

- культу чистоти форми
- принципіві безсюжетності
- ускладненості поетичного слова

Наввність

- примхливих метафор;
- порівнянь
- словесної гри при відсутності відчуття етичних і громадських ідей

Течії та школи доби бароко

Форми лірики

- сонети
- рондо
- послання

Використання

- примхливих метафор
- перифраз
- умовних алегорій

Винахід

Примхливих образних концепцій (кончетто), метафор

Використання

символів і алегорій, таких, що важко розшифрувати

Метафізична школа – напрям у англійській літературі XVII ст.

Характерна крайність ускладненої форми

Преціозна література – аристократичний напрям у літературі Франції XVII ст.

Оспівування галантного кохання та дрібних епізодів зі світського життя

1. У якому із відомих вам видів образотворчого мистецтва найбільш яскраво виявляються ознаки бароко і в чому вони полягають?
2. У чому бароко було «антитезою Ренесансу» і в чому воно розвивало його традиції?

«Ми досягаємо істину не лише розумом, а й серцем. Саме серцем ми пізнаємо перші принципи, і марно розум, не маючи в них оперття, силкується їх спростувати» (Б. Паскаль, французький філософ).

«Думаю, отже, існую» (Р. Декарт, французький філософ).

1. Чи справедлива, на вашу думку, оцінка людини, дана Б. Паскалем?
2. Як ви розумієте вислів Рене Декарта? Чи згодні ви з цим твердженням?
3. Який вислів вам ближче? Чому?

Розквіт європейського літературного бароко припадає на XVII століття, що охоплює дві великі епохи — Ренесанс і Просвітництво.

Література бароко прагнула втілити в художні образи суперечливість життя людини, відсутність гармонії в її внутрішньому світі й у стосунках із навколишнім світом. Часто у творах використовують метафори, побудовані на порівнянні й наближенні несхожих предметів, і це наближення іноді має парадоксальний вигляд. Література бароко передає почуття мінливості життя, яке сприймають як ілюзію, сон. Герой барокової літератури усе піддає сумніву, а світ у його уявленні схожий на театральну виставу або сон, де потрібно повсякчас розгадувати символи й алегорії. Розвиваються такі жанри, як галантно-героїчний роман, риторична церковна проповідь, різні види сатири.

Представники: Франсиско де Кеведо, Педро Кальдерон де ла Барка, Луїс де Гонгора-і-Арготе (Іспанія); Жорж де Скюдери, Мадлен де Скюдери, Оноре д'Юрфе (Франція); Джон Донн (Англія); Ганс Якоб Крістоффель фон Гріммельзгаузен (Німеччина); Джамбаттіста Маріно (Італія).

Поняття *бароко* об'єднує в межах цього літературного напрямку чимало течій і шкіл, які існували здебільшого протягом XVII століття й відзначалися спорідненими ознаками.

Людина доби бароко

Долаючи страх перед землею стихією, відкриваючи невідомі досі землі, європейці стали більше цінувати цивілізацію,

відокремлювали себе від «некультурних людей» — дітей природи. Неофіційною духовною доктриною, фактично релігією освічених людей поступово стає *деїзм*, у якому Бог мислиться лише як Великий архітектор, механік, що, подібно до годинникаря, створив і запустив світовий механізм. Відтоді Бог віддалився від земних справ і спочиває, тому не варто очікувати Страшного Суду, а пекло і рай — лише абстракції. Такому Богові не варто молитися, у нього слід лише вчитися.

1. Які саме війни та революційні події відбувалися в Європі в XVII столітті?
2. Який художній стиль панував у Європі та Іспанії у XVII столітті?
3. Як ви розумієте термін *бароко*? Назвіть визначальні ознаки цього художнього напрямку.
4. У який період розвивалося бароко як художній напрям?
5. У яких країнах і чому розвивався стиль бароко?
6. Назвіть хронологічні межі доби бароко.
7. Які нові цінності утвердились у свідомості людини в добу бароко?
8. Назвіть улюблені теми творів митців цього стилю.
9. Що нового внесли в розвиток живопису майстри епохи бароко?
10. Яке значення, на вашу думку, мало бароко для розвитку літератури?
11. Назвіть особливості поетики мистецтва бароко.

Ніколя де Ларжил'єр. Портрет Людовіка XIV з родиною

Для доби бароко характерно те, що знання про людину виражали не в абстрактній формі, а образно й емоційно. Тому поширився жанр афоризму.

Афоризм (грецьк. *означення, вислів*) — короткий влучний оригінальний вислів, що зробився усталеним; узагальнена думка, висловлена стисло в дуже виразній, легкій для запам'ятовування формі, яку згодом не раз відтворюють інші люди.

Прочитайте афоризми мислителів доби бароко та поясніть їх зміст. З'ясуйте особливості їх метафоричної інтерпретації.

- «Людина — це глина в руках гончара» (*Барух Спіноза*).
- «Людей тривожать не самі речі, а уявлення, які вони створили про них» (*Мішель Монтень*).
- «Людині нерідко здається, що вона володіє собою, а насправді щось володіє нею» (*Франсуа де Ларошфуко*).

1. Схарактеризуйте зміни в європейському суспільстві, у світогляді й поведінці людей доби бароко.
2. Чим різняться поняття *доба бароко* і *стиль бароко*? Розкажіть про людей доби бароко, їхні уявлення про життя й поясніть, як ці уявлення відбилися у стилі бароко.

Отже, бароко у мистецтві та літературі XVII століття стало одним із найпотужніших стильових напрямів, які створили незаперечні художні цінності. Доба бароко — неповторне мистецьке явище, що залишило по собі вигадливі, а подекуди навіть химерні пам'ятки у багатьох європейських країнах.

Українське бароко

Українське бароко, або *козацьке бароко*, — назва мистецького стилю, що був поширений в українських землях Війська Запорозького у XVII–XVIII ст. Виникло як результат поєднання місцевих архітектурних традицій та європейського бароко. У цей період нового вигляду набув Київ: саме тоді виник звичайний для нас сьогодні образ старого міста. Тривала інтенсивна розбудова північного Лівобережжя, зокрема Чернігова.

Оскільки українське бароко набуло найпишнішого свого розквіту та завершення за часів гетьманства Івана Мазепи, то його найчастіше називають *мазепинським бароко*.

Михайлівський золотоверхий монастир у Києві, перебудований у часи Мазепи в стилі українського бароко

1. Дізнайтеся, чи є у вашій місцевості архітектурні пам'ятки, яким властиві ознаки бароко. Дослідіть історію спорудження однієї з них.
2. Скориставшись довідковою, науково-популярною та іншою літературою, інтернет-джерелами, дізнайтеся більше про

Успенський собор Києво-Печерської лаври

Домініканський костел у Львові

діяльність видатних особистостей культурної епохи бароко та про їхній внесок у розвиток і становлення української художньої культури.

1. Визначте характерні ознаки українського бароко в архітектурі, використовуючи фотоілюстрації.
2. Уявіть, що ви проектуєте громадську споруду у своєму місті (селі). Які прийоми бароко при цьому ви б використали? Чому?

Луїс де Гонгора-і-Арготе — іспанський поет епохи бароко

- *Ім'я, прізвище:* Луїс де Гонгора-і-Арготе — іспанський поет епохи бароко.
- *Роки життя:* 1561–1627 рр.
- *Місце народження:* Кордова, Іспанія.
- *Родина:* батько — корехідор (королівський урядовець).
- *Навчання:* Саламанкський університет.
- *Рід занять, захоплення:* ключник собору, капелан короля, священник.
- *Основні твори:* збірка «Поетичні твори іспанського Гомера».

Дієго Веласкес.
Портрет поета Луїса де Гонгора-і-Арготе

Гонгора-і-Арготе народився в Кордові, де його батько обіймав почесну й вигідну посаду корехідора (королівського урядовця, який виконував функції адміністратора й судді в містах і провінціях). П'ятнадцятирічним майбутній поет вирушив у Саламанкський університет, де вивчав право та вдосконалював свою майстерність у танцях і фехтуванні. Перед прийняттям 1585 року духовного сану життя його було сповнено багатьма любовними пригодами, дрібними і значними побутовими конфліктами. Певний час Луїс перебував на посаді ключника собору в Кордові, що не заважало йому жити весело та безтурботно. Через два роки його звинуватили перед єпископом Пачеко в тому, що він абияк ставиться до церковних справ, відвідує бої биків, запрошує додому комедіантів і пише легковажні вірші. Ставши священиком, Луїс де Гонгора також не виявив особливої релігійності, вочевидь, вважаючи свій сан лише засобом до існування.

Завдяки герцогові Лерма Гонгора-і-Арготе став почесним капеланом короля Філіппа III. Це була показна, але малоприбуткова посада. Живучи при дворі в Мадриді, Луїс не міг зробити кар'єри й постійно бідував: щоби сплатити борги, йому доводилося навіть продавати речі.

Його твори, відомі переважно в рукописах, породили заклятих ворогів і відданих прихильників. За два роки до смерті, уже хворий і безпам'ятний, поет повернувся до рідної Кордови.

Гонгора-і-Арготе — центральна постать лірики бароко. Недаремно у першій поетичній збірці, яка вийшла друком у рік смерті поета, його було названо іспанським Гомером. Головна перевага сонетів Гонгора-і-Арготе — раціоналістична побудова, логічний розвиток думки. В одних сонетах він оспівує й прославляє, в інших вдається до сатири. У сонетах першої групи поет славить живих і створює епітафії померлим, змальовує чудові іспанські міста та річки, описує пам'ятки архітектури тощо.

Сонети Гонгора-і-Арготе, присвячені коханню й уславленню жіночої краси, також зазвичай побудовані на контрасті. Луїс де Гонгора вважав, що його поезія призначена для освічених людей, які мають не бездумно сприймати вірші, а шукати в них

Луїс де Гонгора-і-Арготе. Поетичні твори іспанського Гомера. 1627

прихований зміст. Саме процес «розгадування» спонукає до власних роздумів і дарує естетичну насолоду. Його вірші насичені пишними образами, відзначаються декоративністю та перебільшеною мальовничістю.

Перша поетична збірка «Поетичні твори іспанського Гомера» побачила світ уже після смерті поета 1627 року. Українською мовою окремі твори Гонгора-і-Арготе переклали М. Орест, Л. Первомайський, М. Москаленко.

Галерник

На галері, на турецькій
І до лави там прикутий,
Руки на весло поклавши,
Очі втупивши додолю,
Він, драгутівський невільник,
Біля узбереж Марбельї
Нарікав під звук суворий
Ланцюга й весла своїх:

«О святе іспанське море,
Славний береже і чистий,
Коне, де незмірна безліч
Сталася нещасть наморських!

Ти ж бо є те саме море,
Що прибоями цілує
Краю батьківського мури,
Короновані і горді.
Про дружину принеси ти
Вістку і скажи, чи щирі
Плач її і всі зітхання,
Що мені і тут лунають.

Бо якщо полон мій справді
Ще оплакує, як легко
Ти могло б південні води
Перлами перевершити!
Дай же, о криваве море,
Відповідь; тобі не тяжко
Це вчинити, якщо правда,
Що і води мають мову.
Але ти німуй, о море,
Якщо смерть її забрала;
Хоч цього не сміє статись,
Бо живу я поза нею,

Сторінка видання поезій
Луїса де Гонгора-і-
Арготе

Бо прожив я десять років
Без свободи і без неї
В вічній каторзі при веслах
Не вбиває сум нікого».

Враз потужно розгорнулось
Шестеро вітрил галерних,
І звелів йому наглядач
Всю свою ужити силу.

(Переклад М. Ореста)

1. Які художні засоби використано в цьому вірші?
2. Про кого йдеться в поезії?
3. До кого звертається ліричний герой із монологом?
4. Які питання турбують його?
5. У якому випадку галерник просить море мовчати?
6. Опишіть море за твором поета, назвіть художні засоби, які він використав при цьому.
7. Яким настроєм сповнений вірш? Назвіть його мотиви.
8. Доведіть, що ліричний герой — патріот рідного краю, пишається ним.
9. Чи можна вважати цей твір сонетом?

Джон Донн — феномен барокової лірики

- *Ім'я, прізвище:* Джон Донн — англійський поет, засновник «метафізичної школи» поезії, доктор богослов'я.
- *Роки життя:* 1572–1631 рр.
- *Місце народження:* Лондон, Велика Британія.
- *Родина:* батько — заможний купець.
- *Навчання:* школа юриспруденції в Лондоні; Оксфордський, Кембриджський університети (ймовірно).
- *Рід занять, захоплення:* військовий, секретар у лорда, член парламенту, землевласник, священник, настоятель собору, проповідник.
- *Основні твори:* збірка «Вірші», що містила пісні, сонети, поему, елегії, сатири, послання, епіграми.

Ісаак Олівер. Джон Донн

Джон Донн народився в родині заможного купця. Його дід по материнській лінії, Джон Хейвуд, був популярним драматургом і композитором. Донн був родичем відомого англійського письменника й державного діяча Томаса Мора. У родині сповідували католицизм, що за часів королеви Єлизавети було надто небезпечно. Сам Донн через свою належність до католиків не зміг здобути ступінь магістра, хоча навчався, як припускає багато біографів, і в Оксфорді, і в Кембриджі. Урешті-решт він змушений був закінчити школу юриспруденції в Лондоні. Брав участь у військових походах. Служив секретарем у лорда — хранителя державної печатки Англії, згодом став членом парламенту й землевласником. 1621 року висвятився на священника англіканської церкви й став настоятелем лондонського собору Св. Павла. У цей період він прославився як блискучий проповідник. Його виступи були помітним явищем у релігійному житті Англії того часу. Помер Донн 31 березня 1631 року, похований у соборі Св. Павла.

Уперше збірку його поезій «Вірші» було надруковано 1633 року. Вона містила любовні «Пісні та сонети», цикл «Священні сонети», поему «Анатомія світу», елегії, сатири, послання, епіграми.

Багато традиційних жанрів під пером Донна зазнали суттєвих змін. Як одну з найхарактерніших тенденцій його творчості можна відзначити відмову від музичності елизаветинської лірики та орієнтування на розмовну мову. І хоча Донн міг створювати й дуже мелодійні вірші, особливо в жанрі пісні, все ж у його поезії домінують інтонації розмовної мови, а багато віршів нагадують драматичні монологи.

У пізніший період своєї творчості Донн звертається до релігійних тем. Близько 1610 року він створив цикл віршів під назвою «Священні сонети» («Holy Sonnets»). Тема цього циклу — усвідомлення людиною неминучості смерті, подолання страху смерті і здобуття нею безсмертя. Цим творам властива така ж пристрасть і напруження почуттів, які були характерними для ранньої любовної лірики Донна, лише тепер його кохання звернене не до земної жінки, а до Бога. У «Священних сонетах» поет використав також досвід релігійної медитації. Для того, хто це практикував, необхідно було відтворити у своїй уяві якусь сцену з Нового Завіту, помістити себе серед дійових осіб, а потім проаналізувати свої переживання й винести моральний урок.

Українською мовою окремі твори Донна переклали Д. Павличко, В. Коптілов, Л. Череватенко.

19-й сонет. «Щоб мучить мене...»

Щоб мучить мене, крайнощі у всім
Зійшлися; я — клубок із протиріч;
В душі моїй зустрілись день і ніч;
Веселий щойно — враз стаю сумним,

Впадаю в гріх й розкаююсь у нім,
Любов кляню й хвалу їй шлю навстріч;
Вогонь я й лід, жену й тікаю пріч;
Німиї в мольбі, великий у малім.

Я зневажав ще вчора небеса —
Молюсь сьогодні й Богові лещу,
А завтра вже від страху затремчу —

Й набожність потім знов моя згаса.
Коли тремтів від страху я — ті дні
Спасіння, може, принесуть мені.

(Переклад В. Марача)

1. Через які суперечливі почуття потерпає ліричний герой сонета? Як називається використаний автором для зображення суперечностей художній прийом?
2. До якої думки схиляється ліричний герой, який робить висновки для себе, що обирає?
3. Як ви вважаєте, життя для ліричного героя — це мука?
4. Що, на думку ліричного героя, може принести йому спасіння?
5. Доведіть, що твір Дж. Донна «Щоб мучить мене...» є сонетом.

Класицизм: характерні ознаки як художнього напрямку

Класицизм — літературний напрям, що виник у XVII столітті у Франції й набув поширення в країнах Європи до початку XIX століття.

У багатьох країнах, і передусім у Франції, класицизм став першим офіційним художнім методом, який визнав уряд. Королі й царі наближали до себе письменників, а ті, у свою чергу, прославляли їх у творах, проголошували необхідність громадського служіння державним інтересам. Твори стали більш чіткими, врівноваженими, цілісними, підпорядкованими загальноприйнятим

канонам класицизму. Кохання, дружба, родинні взаємини — усе це приносилось віднині в жертву патріотичному обов'язкові. Якщо головною ідеологічною опорою бароко була релігія, то пріоритетними для класицистів стали інтереси та потреби світської влади, зокрема монархічної держави.

У своїх пошуках розумних правил творчості класицизм звертався до античних теоретиків літератури — Арістотеля, Горація, брав за взірець їхні погляди на літературу. На базі «Поетики» Арістотеля та «Послання до Пізонів» Горація француз Ніколя Буало розробив естетичну програму класицизму, яку виклав у книзі «Мистецтво поетичне» (1674).

- *Класицизм* (англ. *classicism*, від лат. *classicus* — зразковий) — напрям у європейському мистецтві, який уперше заявив про себе в італійській культурі XVI ст.
- Найбільшого розквіту досягає у Франції (XVII ст.).
- Теоретичне підґрунтя класицизму — антична теорія поетики і насамперед «Поетика» Арістотеля.
- Ознаки класицистичного мистецтва: орієнтування на античне мистецтво, яке проголошувалося ідеальним, зразковим, класичним, гідним наслідування.

Церква святої Мадлени
в Парижі, Франція

Естетична програма класицизму

К
л
а
с
и
ц
и
с
т
и
ч
н
а

- піднесення гармонії в зображенні дійсності;
- три єдності: дії, місця і часу;
- відмова від зображення реальної дійсності;
- конфлікт між пристрастю й обов'язком;
- цілісність композиції і характеристик героя;
- створення ідеалу, взірця для наслідування;
- естетична насолода

е
с
т
е
т
и
к
а

Класицизм XVI–XVII ст.

- суворий поділ жанрів на високі і низькі;
- дотримання «трьох єдностей»: часу, місця і дії;
- ясність думки і стрункість композиції в поезії;
- чистота мови

«Relation: Aller
Furnemmen» —
перша
європейська
газета
(1609)

Почалася
Тридцятирічна
війна.
(1618)

Нікола Буало —
теоретик
класицизму
1636–1711 рр.
«Сатири»
Франція

Українські
козаки
захопили
фортецю Азов
(1696)

Мольєр
(Жан Батіст
Поклен)
1622–1673 рр.
«Тартюф»
«Міщанин-
шляхтич»
Франція

Шарль Перро
1628–1703 рр.
«Казки моєї
матінки гуски»
Франція

Гетьман України
Богдан
Хмельницький
розбив польську
армію
в битві під
Пиллявцями.
(1648)

Основні правила класицизму

- Зображення героїв позитивних (зразок для наслідування) або негативних (моральний урок читачам).
- Дотримання в драматургії правила трьох єдностей: єдність дії (чітка композиція), єдність часу (один день), єдність місця (в одному місці).
- Підкреслення в образах героїв однієї риси характеру (честі, обов'язку, хоробрості, лицемірства, жадібності тощо).
- Конфлікт пристрасті (серця) і обов'язку (розуму) — розум перемагає.
- Класицисти утверджували вічність ідеалу прекрасного, що спонукало їх наслідувати традиції античних майстрів. Вони вважали так: якщо одні епохи створюють зразки прекрасного, то завдання митців наступних часів полягає в тому, щоб наблизитися до них. Звідси — встановлення загальних правил, необхідних для художньої творчості.
- Мистецтво, на думку класицистів, має боронити суспільні інтереси, формувати уявлення людей про те, яким має бути цей світ, змальовувати гідні наслідування приклади громадянської поведінки та суспільної моралі.
- У літературі простежувався чіткий розподіл за певними жанрами (див. таблицю далі).

Іасент Ріго. Портрет Ніколя Буало — французького поета, теоретика класицизму

Жанри класицизму

Високі (ода, епопея, трагедія, героїчна поема)	Середні (наукові твори, елегії, сатири)	Низькі (комедія, пісні, листи у прозі, епіграми)
Темами для творів високих жанрів були події загальнонаціонального та історичного значення, у них брали участь монархи, видатні діячі, придворні тощо. Високі жанри були написані піднесеною, урочистою мовою	Темами для середніх і низьких жанрів були наука, природа, людські вади, соціальні пороки. У них діяли представники середніх і нижчих класів, мова наближалася до розмовного стилю, утверджувались ідеї пізнання світу й людської природи, викривалися вади суспільства й характерів	

Етапи розвитку класицизму

В історичному плані класицизм подолав два етапи. Перший етап пов'язаний із розквітом монархічних держав, коли абсолютизм сприяв розвитку всіх сфер суспільства (економіки, політики, науки, культури). Головним завданням класицистів на цьому етапі було прославлення монархії, національної єдності держави під владою короля.

На другому етапі історичного розвитку монархія виявила свої вади, що обумовило зміну спрямованості класицизму. Письменники вже не тільки прославляли монархів та часи їхнього правління, а й критикували соціальні пороки, викривали людські вади, хоча й не заперечували абсолютизм загалом. Якщо на першому етапі домінували ода, епопея, героїчна поема, а художні образи були величними й піднесеними, то на другому етапі характери героїв наблизилися до реальних людей, на перший план вийшли комедії, сатири, епіграми тощо.

Найвидатніші представники класицизму

Література: Ніколя Буало, Франсуа де Малерб, П'єр Корнель, Жан Расін, Жан де Лафонтен, Мольєр (Франція); Джон Драйден, Александр Поуп (Англія).

Архітектура: Клод Перро, Анж Жак Габрієль (Франція); Василь Баженов (Росія).

Музика: Жан Батіст Люлі (Франція); Йозеф Гайдн, Вольфганг Амадей Моцарт, Людвіг ван Бетховен («Віденська класична школа»).

Клод Перро. Східний фасад Лувру

Йозеф-Карл Штілер. Портрет Людвіга ван Бетховена

Скульптура: Антоніо Канова (Італія); Іван Мартос (українець, родом із Ічні на Чернігівщині, Російська імперія).

Живопис: Ніколя Пуссен, Клод Лоррен, Шарль Лебрен, Жак-Луї Давід (Франція)

Іван Мартос. Пам'ятник герцогу де Рішельє в Одесі

Розвитку українського класицизму не сприяли ані політичні, ані загальнокультурні умови. Класицизм в Україні охопив обмежену кількість жанрів, переважно тих, які вважали у теорії класицизму «низькими», а то й взагалі неприпустимими, зокрема бурлеск. Шедевром українського класицизму стала героїко-комічна поема І. Котляревського «Енеїда».

У Києві чудовим зразком наслідування класицизму є Червоний корпус Київського університету, збудований упродовж 1837–1843 рр. за проектом Вікентія Беретті.

1. Що сприяло виникненню класицизму?
2. Назвіть основні ознаки класицизму як літературного напрямку.
3. Розкажіть про поділ літератури за законами класицизму на твори високих і низьких жанрів. Наведіть приклади творів різних жанрів.
4. Що таке *правило трьох єдностей*? Наведіть приклади.
5. Хто є головним теоретиком літератури французького класицизму?
6. Назвіть найвидатніших представників класицизму в різних видах мистецтва.

Червоний корпус Київського університету з боку саду (арх. Вікентій Беретті)

Мольєр — майстер класицистичної комедії

- *Ім'я, прізвище:* Жан-Батіст Поклен.
- *Псевдонім:* Мольєр.
- *Роки життя:* 1622–1673 рр.
- *Родина:* батько — придворий шпалерник, камердинер короля.
- *Місце народження та проживання:* Париж, Франція.
- *Освіта:* Клермонтський єзуїтський коледж, курси Орлеанського університету.
- *Рід занять, діяльність:* драматург.
- *Основні твори:* приблизно 40 п'єс.

П'єр Міньяр.
Портрет Мольєра

До Мольєра серед драматичних жанрів французької сцени авторитет трагедії був священним. Тим більшим став тріумф Мольєра — творця класичної французької комедії, яка за рівнем художньої довершеності не тільки ні в чому не поступалася трагедії, але багато в чому й перевершувала її, здобувши в особі її автора світову славу французькій сцені та породивши традиції, які й донині продовжують і розвивають провідні театри світу.

«— Государю! Мольєр помер!

І Людовік XIV, знімаючи капелюха, промовляє:

— Мольєр безсмертний!

Що тут можна заперечити? Людина, яка живе вже четверте століття, таки безсмертна!»

(М. Булгаков «Життя пана де Мольєра»)

У сім'ї Жана Поклена, багатого буржуа, спадкового декоратора, який працював при дворі, народився син, Жан-Батіст. Мати померла, коли хлопчикові було 10 років. Батько хотів, щоби син продовжив його справу, і дав хлопцеві непогану освіту. Жан-Батіст закінчив єзуїтський коледж, витримав іспит на звання ліценціата прав у Орлеані. Але чудові перспективи не приваблювали юнака: він марив театром. У червні 1643 року, коли йому вже виповнився 21 рік, Жан-Батіст Поклен покинув сім'ю й відкрив «Блискучий театр» у Парижі. Цей заклад збанкрутував за два роки. Залишилися лише борги, які Жану-Батісту сплачувати було нічим. Через це йому довелося навіть провести деякий час у в'язниці. Після такої історії батько прокляв свого

сина й заборонив ганьбити прізвище. Тоді акторську професію вважали найнижчою і називали не інакше як презирливо — «комедіант». Саме з цим пов'язують появу псевдоніма *Мольєр*. Жан-Батіст волів скоріше зректися родового імені, адже він не уявляв свого життя без театру. Мольєр організував мандрівну трупу, з якою подорожував з одного міста до іншого. Репертуар був невеликий, тому він сам узявся за перо. Починав із написання одноактних п'єс. Одного разу в Ланґедоці Мольєр зустрівся зі шкільним товаришем, принцом Конті, який порекомендував його брату короля. І ось Жан-Батіст Мольєр

Нікола Міньяр.
Мольєр у ролі Цезаря

разом зі своїми акторами отримав можливість грати в театрі при дворі, у Луврі. Останні півтора десятиліття життя Мольєр плідно попрацював для драматургії. У цей час було створено такі шедеври, як «Смішні манірниці», «Уявний рогоносець», «Міщанин-шляхтич», «Дон Жуан, або Кам'яний гість», «Тартюф», «Мізантроп», «Удаваний хворий». Його п'єси нещадно висміюють вади людей: жадібність, лицемірство, святенництво. Постановка при дворі комедії «Тартюф» завдала серйозного удару по католицькій церкві. У п'єсі Мольєр показав злочинність церковної влади, брехливість її моралі. Звісно, п'єсу заборонили, і Мольєр для її порятунку «зняв» із головного героя духовний сан, зробивши його звичайним святенником і ханжею. Забороняли до постановки й інші його п'єси. Одного разу навіть закрили театр, і цілих три місяці актори чекали можливості знову грати, хоча весь цей час навіть не отримували платні. Сам Мольєр — людина далеко не бідна, мав щорічну пенсію в 1500 ліврів від короля. Але до грошей ставився легко, не рахував їх. Витрачав не тільки на себе, а й допомагав нужденним. Про нього говорили як про людину добру, щиросердну. Пішов із життя Жан-Батіст Мольєр 1673 року і похований на цвинтарі Пер Лашез у Парижі.

Цікаві факти із життя Мольєра

За іронією долі, майбутній драматург жив у будинку, який парижани називали «мавпячим». Піддашок його був прикрашений зображенням хвостатих мавпочок, які обривали плоди з апельсинових дерев. «Доброзичливці» казали, що

нічого дивного немає в тому, що старший син шановного Поклена став блазнем. У майбутньому драматург не відмовився від мавп, і на схилі віку, проектуючи свій герб, зобразив на ньому своїх хвостатих приятельок, які стерегли батьківський будинок.

Як і тогочасна трагедія, жанр високої комедії Мольєра містить усі характерні особливості класицистичного театру: композиційний поділ на 5 дій, дотримання закону трьох єдностей, чітке розмежування персонажів на позитивних і негативних із особливою увагою до якоїсь однієї риси характеру, яку автор навмисно підкреслює й гіперболізує.

Комедія — драматичний твір, у якому засобами гумору та сатири викрито негативні суспільні та побутові явища, виявлено смішне в навколишній дійсності чи людині.

Сатира — різке осміяння суспільних вад за допомогою сатиричних засобів.

Сарказм — зле, в'їдливе висміювання серйозних вад у характері персонажів, подіях та явищах громадського або побутового життя з тим, щоби викрити їхню потворну сутність.

Гумор — художній прийом у творах літератури або мистецтва, заснований на зображенні чого-небудь у комічному вигляді, а також твір літератури або мистецтва, що використовує цей прийом.

Іронія — лукавство, глузування, прихований гумор — художній троп, який виражає глузливо-критичне ставлення митця до предмета зображення. Арістотель визначав її як «такий вид смішного, коли говоримо інакше, ніж відчуваємо». У вузькому значенні іронію розуміють як уживання слова з позитивною оцінкою для вираження негативної.

В Україні перші постановки п'єс Мольєра відбулися вже наприкінці XVIII ст., і донині його комедії є в репертуарі багатьох театрів. Узнявши за основу сюжет п'єси «Міщанин-шляхтич», І. Карпенко-Карий написав комедію «Мартин Боруля». Головний герой комедії Миколи Куліша «Мина Мазайло», який соромиться свого «малоросійського» походження, вбачаючи у власному прізвищі причину життєвих негараздів, а тому намагається «ввійти» в російську культуру, разюче нагадує «ходіння з міщан у шляхтичі» Журдена з мольєрівської комедії «Міщанин-шляхтич». П'ять комедій Мольєра переклав українською мовою Володимир Самійленко (серед них особливо слід вирізнити переклад «Тартюфа» 1901 року).

«Міщанин-шляхтич» — яскравий зразок «високої комедії»

Історія створення комедії

Комедія «Міщанин-шляхтич» — найзліша сатира на буржуазію, що наслідує дворянство. Драматург не шкодує фарб для висміювання багатого буржуа Журдена, який щосили лізе у дворянство, навчається хороших манер, відвертається від своєї плебейської дружини та приятелює зі збіднілими аристократами, що тільки оббирають його. Але якщо над Журденом Мольєр знущається за його дурість, нагадуючи йому стару міщанську мудрість «Знай, цвіркуне, свій припічок», то з іще більшою зневагою він зображає знатного шахрая й паразита Дюранта, який перебуває на утриманні Журдена. Цим негативним персонажам протиставлені позитивні — пані Журден і Клеонт, чесні, правдиві й свідомі, горді приналежністю до свого класу.

Можемо припустити, що п'єса Мольєра «Міщанин-шляхтич» має й деякий мотив автобіографічності та історичності. Адже батько Мольєра, Жан По-клен, був успішним буржуа, купив посаду придворного шпалерника, до якої тоді додавалось ще й почесне звання королівського камердинера. 1669 року король Людовік XIV приймав у своїй резиденції у Версалі турецьких послів на чолі з Солиманом-Агою. Турків змусили довго чекати, а потім прийняли їх у галереї Нового Палацу, що була прибрана надзвичайно розкішно. Король сидів на троні, а на вбранні короля було діамантів не менше, ніж на чотирнадцять мільйонів ліврів. Однак Солиман-Ага ніяк не виказав свого захоплення. У нього був такий вираз обличчя, начебто в Турції всі носять костюми з діамантами. Поведінка турецької делегації не сподобалась королю, і він наказав придворному композиторові й драматургу написати п'єсу, яка б висміяла турків. Так було створено «Міщанина-шляхтича». Прем'єра вистави відбулася 14 жовтня 1670 року в Шамборі. Після закінчення п'єси жах охопив Мольєра: король не вимовив жодного слова. Мовчання короля всі одразу помітили й почали картати п'єсу. Про це писав

Обкладинка до комедії
Мольєра «Міщанин-
шляхтич»

М. Булгаков у книзі «Життя пана де Мольєра».

16 жовтня у Пале-Роялі відбулася друга вистава комедії. І знову на ній був присутній король. Але його реакція вже була більш прихильною: король заплoduвав, підвівся зі свого місця й привітав Мольєра. Його слова були приблизно такими: «Я нічого не сказав вам після першої прем'єри, оскільки ще не встиг скласти своє враження. Однак тепер я скажу. Ваші актори грають пречудово. Я бачу, що ви написали гарну п'єсу, і жодний з ваших попередніх творів не справляв на мене такого враження, як “Міщанин-шляхтич”».

Глядацька зала «Ілюстр Театру», одним із засновників якого був Мольєр

Дія, або акт — закінчена частина драматичного твору, котра часто завершується подією, яка зумовлює наступний розвиток сюжету.

Інтрига (франц. *intrigue*, від лат. *intrico* — заплутую) — спосіб організації подій за допомогою складних, напружених перипетій, гострої боротьби мотивів, часто прихованих намірів.

Ремарка (франц. *remarque* — примітка) — авторське пояснення у драматичному творі стосовно умов та часу дії, зовнішнього вигляду та поведінки дійових осіб тощо.

Репліка (лат. *replico* — повертаю назад, відбиваю) — вислів одного з учасників драматичного діалогу або розмови, який є реакцією на чуже висловлювання.

Ява — частина акту (дії) у драматичному творі, що визначається незмінним колом (кількістю) дійових осіб. Нова ява розпочинається з виходом зі сцени чи появою на ній нового персонажа.

1. Який жанр домінував у драматургії французького класицизму? Назвіть головних його представників.
2. Що ви можете розповісти про життя Мольєра?
3. Чому перші театральні спроби Мольєра виявились невдалими?
4. З якими драматургічними жанрами пов'язані перші театральні спроби Мольєра? У чому сенс його творчих пошуків?
5. У чому полягає художнє новаторство створеного Мольєром жанру високої комедії?
6. Які п'єси Мольєра належать до жанру високої комедії?

7. Схарактеризуйте основні тематичні лінії комедій театру Мольєра.

8. Що стало поштовхом до написання комедії «Міщанин-шляхтич»?

Міщанин-шляхтич Комедія на п'ять дій

Дійові особи

Пан Журден, міщанин.

Пані Журден, його дружина.

Люсіль, дочка Журденів.

Клеонт, закоханий у Люсіль.

Дорімена, маркіза.

Дорант, граф, закоханий у Дорімену.

Ніколь, покоївка Журденів.

Ков'ель, слуга Клеонта.

Кравець.

Учень кравця.

Учителі музики, танців, фехтування, філософії, їхні учні.

Інші дійові особи.

Дія відбувається в Парижі, в господі пана Журдена.

Пан Журден, побачений очима актора і художника Жеффруа

Дія перша

Ява 1

<...>

Учитель танців. Тепер у нас з вами діла — з головою.

Учитель музики. Ото, ще б пак! Ми знайшли саме такого чоловіка, якого нам треба! Його фантазія — вдавати з себе галантного кавалера — просто скарб для нас! І вам з вашими танцями, і мені з моєю музикою не завадило б, щоб усі були на нього схожі.

Учитель танців. Ну, не цілком. Мені б хотілося, щоб він краще розумівся на тих речах, які ми для нього komponуємо.

Учитель музики. Він справді нічогосінько не тямить, зате добре платить, а це тепер найголовніше для нашого мистецтва.

Учитель танців. Щодо мене, то признаюся вам, — мене вабить трохи ще й слава. Оплески мене хвилюють; на мою думку, для артиста справжня мука — тішити дурнів, марнувати час і сили на те, щоб зворушити якогось йолопа. Що не кажіть,

а все-таки дуже приємно працювати для людей, які здатні відчувати всі тонкі нюанси мистецтва, вміють оцінити красу нашої праці й щирою похвалою дають нам кілька дійсно чудових хвилин. Найкраща нагорода за все, що ви створили, — це бачити, що вас зрозуміли, і чути оплески, якими вас вшановують! На мою думку, ніщо не може зрівнятися з такою нагородою за працю, а похвала досвідчених людей — найвища насолода.

Учитель музики. Що й казати! Я теж такої думки; немає нічого приємнішого за оплески, але й найщиріші оплески не нагодують шлунка! Самих оплесків для життя ще надто мало, людина потребує чогось соліднішого! Найкраща похвала для мене та, яка переходить із рук просто до кишені. Звичайно, панок наш — людина зовсім темна, плеще про все, не тямлячи нічого, і аплодує кожній нісенітниці, та за його гроші можна пробачити йому всяку дурість. Розуміння мистецтва в нього у гаманці, а похвала його — червінці, і цей міщанин-неук, як бачите, платить нам далеко краше, ніж той високородний вельможа, який нас сюди привів.

Учитель танців. Я де в чому погоджуюся з вами... Та все ж мені здається, що для вас гроші надто вже багато важать; грошолобство — така паскудна річ, що кожній чесній людині слід не показувати нахилу до неї.

Учитель музики. А проте ви ж не відмовляєтеся від тих грошей, що їх наш панок вам дає?

Учитель танців. Звичайно, не відмовляюсь, але запевняю вас, я дбаю не тільки про гроші. Я хотів би, щоб він при своїх достатках хоч трохи виховав свій смак.

Учитель музики. Я теж цього бажаю; ми ж обидва саме на це з усіх сил і працюємо. Чи так, чи інак, а він прославить наш хист серед вельможного товариства; він нам платитиме за інших, а вони нас вихвалитимуть за нього.

Учитель танців. Ось він іде.

Ява 2

Пан Журден у халаті й нічному ковпаку, учитель музики, учитель танців, учень учителя музики, співачка, двоє співаків, танцюристи, двоє лакеїв.

<...>

Учитель музики. Ми до ваших послуг.

Пан Журден. Вам довелося-таки трохи почекати; це тому, що я сьогодні вбрався так, як убирається шляхетне панство, а мій кравець прислав мені такі вузькі шовкові панчохи, що я втратив був усяку надію їх натягти...

Учитель музики. Ми тут для того, щоб виконувати всі ваші бажання.

<...>

Все безладдя, всі війни, що кояться в світі, виникають саме через те, що ніхто не вчиться музики.

Учитель танців. Всі злигодні людства, всі фатальні зміни, якими сповнена історія, всі помилки дипломатів, усі невдачі великих полководців, — усе це сталося саме через те, що людство не вміє танцювати.

Пан Журден. Як то?

Учитель музики. Хіба ж війна не є наслідок того, що між людьми немає єдності?

Пан Журден. Так.

Учитель музики. І якби всі люди вчилися музики, чи не було б це засобом об'єднати їх усіх і встановити загальний мир на землі?

Пан Журден. Ваша правда.

Учитель танців. Коли людина чинить правильно — чи то в родинних, чи то в державних справах, чи то командуючи військом, — хіба ж не кажуть завжди: такий-то зробив правильний крок у такий-то справі?

Пан Журден. Авжеж, так кажуть.

Учитель танців. А правильний крок роблять чому? Хіба ж не тому, що не вміють добре танцювати?

<...>

Жан Лепотр. Перша постановка п'єси «Міщанин-шляхтич» у Версалі

Дія друга

Ява 1

Пан Журден, учитель музики, учитель танців.

Пан Журден. От так штука! Та й зграбненько ж ці хлопці підстрибують!

Учитель музики. Коли вони танцюватимуть під музику, буде ще краще. Побачите, який чудовий балет ми для вас приготували.

<...>

Ява 2

Пан Журден, учитель музики, учитель танців, лакей.

Лакей. Пане, ваш учитель фехтування прийшов.

Пан Журден. Скажи йому, щоб ішов сюди та починав вправи. (До вчителя музики й до вчителя танців.) Я хочу, щоб ви подивилися, як я фехтую.

Ява 3

Ті самі та вчитель фехтування.

<...>

Учитель фехтування. Тепер ви розумієте, на яку пошану заслужили в державі ми, учителі фехтування, й наскільки наше мистецтво вище за всякі інші некорисні науки, як, приміром, танці, музика або...

Учитель танців. Помалу, помалу, пане фехтмейстере! Прощу висловлюватися з повагою щодо танців.

Учитель музики. Будьте ласкаві, ставтеся з повагою до неперевершеної краси музики.

<...>

Ява 4

Учитель філософії; пан Журден; учителі музики, танців, фехтування; лакей.

Пан Журден. Ах, пане філософе, ви прийшли саме вчасно із вашою філософією. Зробіть ласку, помирить оцих добродіїв.

Учитель філософії. В чім справа? Що сталося, панове?

Пан Журден. Та, бачте, посварилися за те, яке мистецтво вище: музика, танці чи фехтування... Ображали тут один одного... Мало до бійки не дійшло.

Учитель філософії. Ах, панове, чи ж можна так аж із шкури лізти? Та хіба ж ви не читали вченого трактату Сенеки «Про гнів»? Чи ж є що гіршого, ганебнішого за ту пристрасть, що робить людину подібною до лютого звіра? Хіба ж розум наш не повинен керувати всіма нашими почуттями?

Учитель танців. Даруйте, пане! Але ж він ображає нас обох, ставлячись із таким презирством до танців, яких я навчаю, та до музики — його професії!

Учитель філософії. Серйозна людина не повинна зважати ні на які образи. Найкраща відповідь на них — стриманість і терпіння.

Учитель фехтування. Вони такі нахабні, що прирівнюють свої професії до моєї!

<...>

Учитель філософії. А що ж таке, на вашу думку, філософія? Мені здається, що ви всі троє невігласи й нахаби! Та як ви смієте так самовпевнено базікати в моїй присутності, так безсоромно називати наукою речі, які не варті навіть того, щоб називатися мистецтвом! Це просто злиденне, жалюгідне ремесло вуличних борців, співаків та комедіантів!

Учитель фехтування. Геть, собачий філософе!

<...>

Усі вчителі, лупцюючи один одного, виходять.

Ява 5

Пан Журден, лакей.

Пан Журден. О! Бийте один одного скільки влізе; я не втручатимусь; чого доброго, ще порвеш собі вбрання, вас рознімаючи. Дурнем був би я, коли б устряв у вашу бійку, щоб і мені ще перепало!

Ява 6

Учитель філософії, пан Журден, лакей.

Учитель філософії (*поправляючи комір*). Вернімося до нашої лекції.

Пан Журден. Ах, пане, мені дуже прикро, що вони вас побили!

Учитель філософії. Пусте! Філософ до всього повинен ставитися спокійно, сприймати речі просто. Я складу на них сатиру в стилі Ювенала. Ого, вона їм добре дошкулить! Та годі про це. Чого, власне, ви хочете вчитися?

Пан Журден. Всього, чого зможу: я ж страх як хочу зробитися вченим! Така лють мене бере, тільки-но згадаю, що батько з матір'ю не вчили мене різних наук у дитинстві.

<...>

Учитель філософії. Ви маєте якісь основи, якісь початкові наукові знання?

Пан Журден. Ну, звісно! Я вмю читати й писати.

Микола Сапунов. Декорації кімнати пана Журдена

Учитель філософії. З чого ж ми з вами почнемо? Чи не хочете, я вас почну вчити логіки?

<...>

Пан Журден. Ех, та й слова ж які хитромудрі! Ні, ця логіка мені не до смаку. Давайте вивчати щось цікавіше.

Учитель філософії. Хочете вчитися моралі?

Пан Журден. Моралі?

Учитель філософії. Так.

Пан Журден. Що ж вона розповідає, ота мораль?

Учитель філософії. Вона розповідає про щастя, вчить людей стримувати свої пристрасті і...

Пан Журден. Ні, це не для мене: я запальний, як тисяча чортів, і ніяка мораль мене не стримає. Я волю гніватись та лаятись скільки влізе, коли маю на те охоту!

<...>

Учитель філософії. Ну, то чого ж я вас учитиму?

Пан Журден. Навчіть мене орфографії.

Учитель філософії. Охоче.

<...>

Учитель філософії. Гаразд. Щоб виконати ваше бажання, розглядаючи справу з філософського боку, треба почати все по порядку: по-перше, треба вивчити всі властивості літер і спосіб їх вимовляння. <...>

<...>

Щоб вимовити звук А, треба широко розкрити рота: А.

Пан Журден. А, А. Так.

Учитель філософії. Звук є треба вимовляти, наближаючи нижню щелепу до верхньої: А, Е.

Пан Журден. А, Е, А, Е. Так, так. Та й цікаво ж!

Учитель філософії. А щоб вимовити звук і, треба ще більше наблизити щелепи, витягаючи куточки рота аж до вух: А, Е, І.

Пан Журден. А, Е, І, І, І, І. Так! Хай живе наука!

<...>

Ах! І чого ж то не вчився я раніше, щоб усе це знати!

Учитель філософії. Завтра ми розглянемо інші літери — приголосні.

<...>

Пан Журден. Будьте такі ласкаві! А тепер я маю сказати вам дещо під секретом... Я закохався в одну вельможну даму і прошу вас дуже — допоможіть мені написати до неї ніжну записочку; я хочу її кинути цій дамі до ніг.

Учитель філософії. Гаразд.

Пан Журден. Адже ж це буде ґречно? Чи не так?

Учитель філософії. Звісно. Ви хочете написати до неї віршами?

Пан Журден. Ні, ні, навіщо віршами!

Учитель філософії. Ага! Ви волієте прозою?

Пан Журден. Ні, не хочу я ні прози, ні віршів.

Учитель філософії. Але ж конче треба щось: чи одне, чи друге.

Пан Журден. Чому?

Учитель філософії. А тому, пане, що ми можемо висловлювати наші думки тільки прозою або віршами.

Пан Журден. Тільки прозою або віршами?

Учитель філософії. Так, пане. Все, що не проза, — вірші, а що не вірші — проза.

Пан Журден. А коли ми розмовляємо, — це що ж таке?

Учитель філософії. Проза.

Пан Журден. Що? Коли я кажу: «Ніколь, принеси мені пантофлі та подай мені мого нічного ковпака», — то це проза?

Учитель філософії. Так, пане.

Пан Журден. Сто чортів! Сорок років з гаком розмовляю я прозою, а мені таке ніколи й на думку не спадало. <...>

<...>

Ява 8

Пан Журден, кравець, учень кравця, лакей.

Пан Журден. Ага! Ось і ви! А я вже почав був на вас гніватися.

Кравець. Я ніяк не міг прийти раніше, пане. Вже й так довелося засадити аж двадцятєро хлопців за ваше вбрання.

Пан Журден. Ви мені прислали такі вузькі шовкові панчохи, що я ледве в них вліз. Ось маєте: аж дві петельки луснуло.

Кравець. Вони ще розтягнуться.

<...>

Пан Журден (*придивляючись до кравцевого вбрання*). Еге-ге, добродію кравець! А крам оцей дуже мені знайомий, — він же від мого останнього костюма, що ви мені пошили! Я пізнав його відразу.

Кравець. То був такий добрий крам, пане... Я не міг утерпіти, щоб не відкряяти й собі клаптик на вбрання.

Пан Журден. Так-то воно так, але навіщо ж було кряяти від мого?

<...>

Перший вихід балету.

Учень кравця. Шляхетний пане, зробіть ласку, дайте хлопцям децицю, щоб вони випили за ваше здоров'я.

Пан Журден. Як ти на мене сказав?

Учень кравця. Шляхетний пан.

Пан Журден. «Шляхетний пан!» Ось воно що значить убитися так, як убираються вельможні особи! А вберися-но поміщанському, то на тебе зроду не скажуть «шляхетний пан». (*Даючи гроші.*) Маєш, оце тобі за «шляхетного пана».

Учень кравця. Дуже вам вдячні, ваша ясновельможність.

Пан Журден. «Ясновельможність!» Ото! «Ясновельможність!» Постривай, друже мій... «Ясновельможність» теж дечого варта; це ж неабияка дрібничка — «ясновельможність»! Маєш! Ось що дає тобі його ясновельможність.

<...>

(*Набік.*) Добре зробив, що спинився, а то я б йому всього гаманця віддав.

<...>

1. Яким постає перед нами пан Журден? Опишіть його зовнішність та риси характеру, що вимальовуються з його слів та вчинків.
2. Розкажіть про вчителів пана Журдена. Хто з них вирізняється своєю чесністю та моральністю, а хто — навпаки?
3. За що Журден постійно винагороджував учня кравця? Як це його характеризує?
4. Що смішного, а що сумного ви помітили в прочитаних розділах?

Дія третя

<...>

Ява 3

Пані Журден, пан Журден, Ніколь, два лакеї.

Пані Журден. Горенько! Цього ще бракувало! Що це ти нап'яв на себе, чоловіче? Чи не здумав часом людей посмішити, що вбрався, наче городне опудало? Чи хочеш, щоб на тебе всі пальцями тицяли?

Пан Журден. Тільки дурні та дурелі, жінко, тицятимуть на мене пальцями.

Пані Журден. Вже й так тицяють. З твого поводження давно вже всі сміються.

Пан Журден. Хто ж оті всі, дозвольте запитати?

Пані Журден. Всі ті, що мають здоровий глузд і розумніші за тебе. <...>

<...>

Ява 4

Дорант, пан Журден, пані Журден, Ніколь.

<...>

Дорант. Слово честі, пане Журдене, я страх як скучив за вами! Знаєте, з усіх моїх знайомих ні до кого не почуваю я такої пошани, як до вас: саме сьогодні ранком я говорив про вас у королівській спочивальні.

Пан Журден. Я не вартий такої честі, вельможний пане. (*До пані Журден.*) В королівській спочивальні!

<...>

Дорант. Ви ще не забули, звісно, що я винен вам гроші?

Пані Журден (*набік*). Ще б пак! Ми пам'ятаємо це дуже добре.

<...>

Пан Журден. Здається, пам'ятаю. Я записав собі для пам'яті. Ось рахунок. Першого разу видано вам дві сотні луїдорів.

Дорант. Так.

Пан Журден. Другого разу — сто двадцять.

Дорант. Так, так.

Пан Журден. Потім — ще сто сорок.

Дорант. Ви маєте рацію.

Пан Журден. Все те разом становить чотири сотні шістдесят луїдорів, або п'ять тисяч шістдесят ліврів.

Дорант. Рахунок точний. П'ять тисяч шістдесят ліврів.

<...>

Підсумок точний. П'ятнадцять тисяч вісімсот ліврів. Додайте до цього рахунка ще дві сотні луїдорів, що ви їх дасте мені сьогодні, — і тоді буде рівно вісімнадцять тисяч франків, які я поверну вам незабаром.

Пані Журден (*стиха до пана Журдена*). Ну що, хіба ж я не вгадала?

<...>

Дорант. Якщо вам це незручно, то я звернуся до когось іншого.

Пан Журден. Ні, ні, вельможний пане.

Пані Журден (*стиха до пана Журдена*). Він не заспокоїться, поки не пустить тебе з торбами.

Пан Журден (*стиха до пані Журден*). Цить, кажу тобі!

Дорант. Скажіть відверто, може, моє прохання для вас обтяжливе?

Пан Журден. Анітрохи, вельможний пане.

Пані Журден (*стиха до пана Журдена*). Це справжній пройдисвіт!

Пан Журден (*стиха до пані Журден*). Чи ти замовкнеш нарешті?

Дорант. Звісно, я маю багато знайомих, які охоче позичили б мені потрібну суму, але ж ви мій найкращий друг, і я просто боявся, що ви образитесь, якщо я позичу в когось іншого.

Пан Журден. Ви мені робите завелику честь, вельможний пане. Зараз я принесу гроші.

Пані Журден (*стиха до пана Журдена*). Що? Ти йому ще хочеш дати грошей?

Пан Журден (*стиха до пані Журден*). Що ж поробиш? Хіба ж я можу відмовити такій високій особі, яка ще нині вранці говорила про мене в королівській спочивальні!

<...>

Ява 6

Пан Журден, пані Журден, Дорант, Ніколь.

Пан Журден (*до Доранта*). Маєте. Тут рівно дві сотні луїдорів.
<...>

Дорант (*стиха до пана Журдена*). Наша чарівна маркіза, як я вже сповістив вас запискою, завітає зараз до вас пообідати й подивитися балет. Мені пощастило умовити її прийняти нарешті той подарунок, що ви його хочете їй презентувати.

Пан Журден. Відійдімо, про всякий випадок, трохи далі.
<...>

Дорант. А вам таки пощастило зворушити її серце! Жінки більш за все люблять, щоб задля них не жалкували грошей; ваші щоденні серенади, ваші численні букети, той чудовий феєрверк на воді, діамант, який ви їй подарували, і, нарешті, новий сюрприз, що ви його для неї готуєте,— все це набагато красномовніше розповідає про ваше кохання, ніж усі слова, які ви могли б сказати їй особисто.

<...>

Ява 7

Пані Журден, Ніколь.

Ніколь. Справді, пані, я таки добре заробила за мою цікавість. Але здається мені, що там не все чисто. Вони розмовляють про якісь справи, яких вам зовсім не можна знати.

Пані Журден. Вже давно, Ніколь, маю я підозру на мого чоловіка. Я певна, що він мене дурить, що він упадає коло когось, — от і намагаюся вивідати, коло кого саме. Крім того, час уже й про мою дочку подбати. Ти ж знаєш, як Клеонт її кохає, він і мені припав до серця, отож я й хочу допомогти йому в цій справі та віддати за нього Люсіль, якщо мені пощастить.

Ніколь. По правді вам скажу, моя пані, я просто в захваті, що ви погоджуєтеся на цей шлюб: вам подобається пан, а мені ще більше — його слуга. Ох, та й добре ж було б, коли б нас повінчали одночасно!

Пані Журден. Біжи ж мерщій до Клеонта та перекажи йому від мене, щоб він зараз же сюди з'явився: ми підемо разом до мого чоловіка просити в нього згоди на цей шлюб.

Ніколь. Біжу, пані, з радістю! Ще ніколи ви мені не давали приємнішого доручення.

Пані Журден (*виходить*). Ото зрадіють обидва!

<...>

Ява 10

Люсіль, Клеонт, Ков'ель, Ніколь.

<...>

Люсіль. В чому річ, Клеонте? Що з вами?

Ніколь. Та що з тобою, Ков'елю?

Люсіль. Чому ви такі сумні?

Ніколь. Чого це ти намурмосився?

<...>

Люсіль. Я бачу, вас збентежила наша сьогоднішня зустріч?!

Клеонт (*до Ков'еля*). Ага-а! Зрозуміли, що накоїли!

<...>

Люсіль. Хіба ж я в тому винна? Коли б ви тільки захотіли мене вислухати, справа пояснилася б дуже просто: я сказала б вам, що винна в тій ранішній пригоді, яка завдала вам такої кривди, тільки моя стара тітка. Ми йшли разом з нею, а вона поклала собі в голову, що досить чоловікові лише наблизитися до дівчини, як він уже збезчещує її. Ця стара пані завжди гризе нас за легковажність і уявляє всіх чоловіків чортами, від яких чесні дівчата повинні тікати світ за очі.

Ніколь (*до Ков'еля*). В цьому-то й увесь секрет.

Клеонт. Ви мені правду кажете, Люсіль?

<...>

Ах, Люсіль, єдиним словом, що злітає з ваших уст, ви можете заспокоїти всю бурю мого серця! Як легко віриш тим, кого кохаєш!

Ков'ель. Ах, ви ж бісенята! Та й ловко ж ви вмієте улестити нашого брата!

Ява 11

Пані Журден, Клеонт, Люсіль, Ков'ель, Ніколь.

Пані Журден. Дуже рада вас бачити, Клеонте; ви нагодилися саме до речі. Зараз прийде мій чоловік, скористайтеся нагодою і попросіть його віддати за вас Люсіль.

Клеонт. Ах, пані, які це солодкі слова! Як вони збігаються з моїми власними бажаннями! Чи міг я чекати на такий приємний наказ, чи міг я сподіватися на таку велику ласку?

Ява 12

Клеонт, пан Журден, пані Журден, Люсіль, Ков'ель, Ніколь.

Клеонт. Добродію, я вирішив обійтися без посередників і дозволяю собі звернутися до вас із проханням... <...> Отже, скажу вам без манівців: честь бути вашим зятем така для мене велика, що я вважав би себе за найщасливішу людину в світі, коли б міг заслужити такої ласки.

Пан Журден. Перше, ніж дати вам відповідь, добродію, я попрошу вас сказати мені: ви шляхетного роду?

Клеонт. Добродію, більша частина людей відповідає на таке запитання позитивно: слово сказати легко. Видавати себе за шляхетного тепер ніхто не соромиться, і такий звичай дозволяє носити крадену назву. Але я, щиро кажучи, дивлюся на такі речі трохи інакше. Я вважаю, що всякий обман принижує порядну людину. Негідно ховати своє справжнє походження, з'являтися товариству на очі під чужим титулом, видавати себе не за те, що ми є насправді. Звичайно, мої предки займали почесні посади, сам я чесно прослужив шість років у війську, і достатки мої такі, що я сподіваюся зайняти не останнє місце в товаристві, проте, незважаючи на все це, я не маю бажання привласнювати собі те звання, яке не належить мені з народження, хоч, може, інші на моєму місці і вважали б, що вони мають право це зробити; отже, скажу вам відверто, я — не шляхетного роду.

Пан Журден. Дозвольте, добродію, потиснути вашу руку, проте дочка моя — не для вас.

Клеонт. Чому?

Пан Журден. Ви не шляхетний — ви не матимете моєї дочки.

<...>

Ява 13

Пані Журден, Люсіль, Клеонт, Ніколь, Ков'ель.

Пані Журден. Не втрачайте мужності, Клеонте. (До Люсіль.) Ходім зі мною, дочко моя. Ти просто так батькові й відріж, що, крім Клеонта, ти ні за кого іншого не підеш.

Ява 14

Клеонт, Ков'ель.

Ков'ель. Ну, та й накоїли ж ви лиха з вашим благородством!

Клеонт. Що ж поробиш! Я маю власні переконання і ніколи їх не зречуся.

<...>

Ков'ель (сміється). Ха-ха-ха!

Клеонт. Чого ти смієшся?

Ков'ель. Одна кумедна витівка спала мені на думку: одурити нашого шляхетного пана й добути вам те, чого ви так бажаєте.

Клеонт. Як саме?

Ков'ель. Є прехороша ідея!

Клеонт. Та в чому ж річ?

Ков'ель. Тут у нас недавно був маскарад, а для мого жарту то саме до речі: я скористаюся з нього, щоб обкрутити нашого йолопа круг пальця. Це, звичайно, комедією пахне, та з ним можна собі дозволити все що заманеться. Чого там панькатись! Він і сам зіграє свою роль чудово й легко повірить кожній нісенітниці, якої б йому не набалакали. В мене й актори, й костюми наготові; дозвольте мені взяти на себе всю справу.

Клеонт. Але ж поясни мені...

Ков'ель. Я зараз вам усе поясню. Ходімо лишень звідси: він повертається.

Ява 15

Пан Журден сам.

Пан Журден. Сто чортів! Усі мені дорікають, що я, мовляв, злигався з вельможними панами, а на мою думку, немає нічого приємнішого, як знатися з вельможним панством. Від них маєш тільки повагу та шану. Далєбі, я дав би собі на руці два пальці відрубати, аби народитися вдруге — графом чи маркізом.

<...>

Ява 18

Дорімена, Дорант.

Дорімена. Я не знаю, Доранте, чи не зробила я часом помилки, дозволивши вам привезти мене в дім, де я ні з ким не знайома.

Дорант. А в якому ж іншому місці, пані, могло б вітати вас моє кохання? Адже ж, боячися поголосу, ви не бажаєте зустрічатися зі мною сам на сам ні у вас, ані в мене.

Дорімена. <...> Я непомітно для себе самої звикаю до щоденних і надто великих доказів вашого до мене кохання. <...> Почалося з ваших частих візитів, за ними полилися освідчення в коханні, освідчення потягли за собою серенади й сюрпризи, а далі пішли вже подарунки. Я всьому тому противилась, але ви такий настійливий і крок за кроком примушуєте мене вам скорятися. <...>

Дорант. Давно вже час, маркізо, запевняю вас. Ви — вдова і ні від кого не залежите. Я сам собі господар і кохаю вас над життя. Чому б вам уже нині не зробити мене найщасливішою людиною в світі?

<...>

Ява 19

Пан Журден, Дорімена, Дорант.

Пан Журден (*зробивши два поклони, спиняється занадто близько біля Дорімени*). Відступіться трохи далі, пані.

Дорімена. Що?

Пан Журден. На один крок, будьте ласкаві.

Дорімена. Що таке?

Пан Журден. Відступіться трохи, щоб я міг ще втретє вам уклонитися.

Дорант. Маркізо, пан Журден розуміється на витонченому поводженні.

Пан Журден. Це мені така честь, пані, що ви зробили мене щасливим... Я такий радий, що маю щастя... <...> щоб я міг заслужити... так би мовити...

Дорант. Досить, досить, пане Журдене! Пані не любить довгих компліментів. Вона й без них багато вже чула про ваш гострий розум... (*стиха до Дорімени*.) В цього доброго міщанина, як бачите, вельми кумедні манери.

Дорімена (*стиха до Доранта*). Так, це одразу впадає в очі. <...>

Дорант (*стиха до пана Журдена*). Глядіть же: ані найменшого натяку на діамант, який ви їй подарували...

Пан Журден (*стиха до Доранта*). А чи можна хоч поцікавитись, чи припав він їй до вподоби?

Дорант (*стиха до пана Журдена*). Та що ви! Боронь боже! То було б з вашого боку страх як нечемно. Якщо ви бажаєте

поводитися так, як годиться у вишуканому товаристві, то вдавайте, ніби то не ви його подарували. (*Вголос.*) Пан Журден, маркізо, каже, що він щасливий вітати вас у своїй господі.

Дорімена. Це для мене велика честь.

Пан Журден (*стиха до Доранта*). Який я вдячний вам, пане, що ви закинули їй добре слівце за мене!

<...>

1. Хто такі Дорант і Дорімена?
2. Чи знає Дорімена про справжні наміри Журдена та Доранта? Як це її характеризує?
3. Які нові риси Журдена виявляються в прочитаних діях?
4. Що думає пані Журден про шлюб? Про що мріє?
5. Опишіть Клеонта за його словами та діями. Чому він ледь не розірвав взаємини з Люсіль?
6. Розкажіть про слуг — Ніколь та Ков'єля.
7. Прокоментуйте найсмішніший, на ваш погляд, епізод комедії.

Дія четверта

Ява 1

Дорімена, пан Журден, Дорант, трое співаків, лакей.

Дорімена. О Доранте! Та це ж розкішний бенкет!

Пан Журден. Ви глузуєте з мене... Я волів би запропонувати вам щось достойніше вас, пані!

Дорімена, пан Журден, Дорант і трое співаків сідають до столу.

<...>

Дорімена. Я їм з великою насолодою, — оце вам відповідь на ваші компліменти.

Пан Журден. Ах, які чудові ручки!

Дорімена. Руки найзвичайнісінькі, пане Журдене; ви, мабуть, хочете сказати — цей діамант? О, він і справді чудовий!

<...>

Ява 2

Пані Журден, пан Журден, Дорімена, Дорант, співаки, лакеї.

Пані Журден. Ага-а! Та тут зібралася веселенька компанійка! Бачу добре, що на мене тут не чекали! То ось чому ви, коханий мій чоловіче, так поспішали вирядити мене на обід до моєї сестри? Там — до якоїсь вистави лаштуються, тут — бенкет на всю губу справляють! Ось на що ти своє добро гайнуєш?! Невідомих

дам без мене приймаєш, наймаєш для них співаків та комедіантів, а мене — геть із власної господи?!

Дорант. Що ви хочете сказати, пані Журден? Що це у вас за фантазія? Звідки ви взяли, що ваш чоловік витрачає на нас свої гроші, що це він дає обід на честь цієї дами? То знайте ж: обід улаштовую я, а він лише запропонував мені свою господу для розваги, і вам слід спершу зважити те, що ви хочете сказати, а потім уже говорити!

Пан Журден. Авжеж, авжеж, негіднице! Обід улаштовує пан граф для цієї вельможної дами. Він зробив мені велику честь, що вибрав для цього мою господу, та ще й запросив і мене самого до столу.

<...>

Ява 3

Пані Журден, пан Журден, лакеї.

Пан Журден. Ах!.. Ну що ти наробила, негіднице?! Ти осоромила мене перед цілим світом!.. Отаких вельможних панів вигнати з моєї господи!

Пані Журден. Начхати мені на їхню вельможність!

Пан Журден. Не знаю, що мене стримує, клята бабо, що я ще й досі не тріснув тебе тарілкою по довбешці! Не дала й пообідати як слід!

<...>

Ява 5

Пан Журден, Ков'ель (переодягнений).

Ков'ель. Шановний добродію, не знаю, чи маю я честь бути вам знайомим?

Пан Журден. Ні, добродію...

<...>

Ков'ель. Я був великим другом вашого покійного батька.

Пан Журден. Мого покійного батька?

Ков'ель. Атож. То був справжній чесний шляхтич.

Пан Журден. Як ви сказали?

Ков'ель. Я кажу, що він був справжній чесний шляхтич.

Пан Журден. Мій батько?

Ков'ель. Атож.

Пан Журден. Ви його добре знали?

Ков'ель. Ще б пак!

Пан Журден. І ви його такого й знали? То був шляхтич?

Ков'ель. Звісно.

Пан Журден. Он як можна вірити людям!

Ков'ель. А що?

Пан Журден. Знайшлися такі йолопи, які запевняють мене, що він був крамарем!

Ков'ель. Ваш батько — був крамарем! То все лихі язики плетуть! Та він зроду не крамарював. Просто як людина надзвичайно привітна й послужлива, — до речі, він добре розумівся на різному крамі, — батько ваш охоче вибирав той крам по різних місцях, наказував приносити до себе додому, а потім уже роздавав його своїм приятелям за гроші.

Пан Журден. Я в захопленні, що познайомився з вами: ви їм посвідчите, що мій батько був шляхтичем.

Ков'ель. Я ладен це підтвердити перед цілим світом.

Пан Журден. Щиро вам дякую! А в яких справах довелося вам завітати до наших країв?

<...>

Ков'ель. <...> я зараз заїхав сюди, щоб повідомити вам дуже приємну для вас новину.

Пан Журден. Яку ж то?

Ков'ель. Чи знаєте ви, що син турецького султана завітав до нашого міста?

Пан Журден. Я? Ні.

Ков'ель. Та невже? З ним разом і пишний почет; всі збігаються на нього подивитися; його вітають і вшановують у нас як дуже високу особу.

Пан Журден. А я цього й не знав.

Ков'ель. Найважливіше для вас — те, що він закохався у вашу дочку.

Пан Журден. Син турецького султана?

Ков'ель. Атож. І хоче її сватати.

<...>

Дозвольте ж мені довести справу до кінця. Отож він прибув сюди просити у вас руки вашої донечки, а щоб його майбутній тесть був гідний такого вельможного зятя, він — з ласки своєї — надає вам звання «мамамуші», — це в них такий високий сан у їхній країні.

Пан Журден. «Мамамуші»?

Ков'ель. Атож, «мамамуші», тобто по-нашому — паладин. Паладини — це стародавні... ну... одне слово, паладин. Це найпочесніший сан у цілому світі, — таким чином, ви зрівняєтеся з найвидатнішими вельможами на землі.

Сцена з вистави «Міщанин-шляхтич» Мольєра. Театр «Комеді Франсез». Франція. 1954

Пан Журден. Ач, який він прудкий!

Ков'ель. Його кохання не має сил чекати.

Пан Журден. Одне мене бентежить... Дочка моя страх яка вперта: закохалася по самісінькі вуха в такого собі Клеонта та ще й присягається, що вийде заміж тільки за нього.

Ков'ель. Вона передумає, тільки-но гляне на сина турецького султана. До того ж уявіть собі, який дивний випадок! Син турецького султана напрочуд схожий на того Клеонта. Я його бачив, мені його показали... Кохання, яке вона відчуває до одного, дуже легко може перескочити на іншого, і... Та я чую, він наближається. Ось і він сам.

Ява 6

Клеонт у турецькому вбранні, три пажі, пан Журден, Ков'ель.

Клеонт. Амбусахім окі бораф, Жордіна, саламалекі!

Ков'ель (до пана Журдена). Це означає: «Пане Журдене, нехай серце ваше цвіте цілий рік, як трояндовий кущ!» То звичайне привітання в їхній країні.

Пан Журден. Я покірний слуга їхньої турецької високості.
<...>

Ява 13

Муфтій; дервіші; пан Журден; турки, що танцюють.

<...>

Турки, що танцюють, надівають під звуки музики на пана Журдена тюрбан.

Муфтій (подаючи панові Журденові шаблю). Ти вже шляхтич, я не брехай. Шаблю приймай!

Турки (*видобуваючи шаблі*). Ти вже не шляхтич, ми не брехай. Шаблю приймай!

<...>

Дія п'ята

Ява 1

Пані Журден, пан Журден.

Пані Журден. Ах, боже мій милосердний! Ой лишенько! На кого ти схожий! Що ти на себе нап'яв? Чи не зібрався ти часом до маскараду? Та кажи ж нарешті, що це все означає? Хто тебе так вичепурив?

Пан Журден. Чи чувано коли таке зухвальство! Розмовляти так з «мамамуші»?

Пані Журден. Що ти сказав?

Пан Журден. Так, так, тепер усі повинні мене поважати. Мене щойно зроблено «мамамуші». Чула?

<...>

Ява 6

Люсіль, Клеонт, пан Журден, Дорімена, Дорант, Ков'ель.

Пан Журден. Іди сюди, донечко моя, підійди-но ближче і подай руку цьому панові, який робить тобі честь, обираючи тебе собі за дружину.

Люсіль. Що з вами, тату? Що ви зробили з собою? Чи не комедію ви граєте?

Пан Журден. Ні, ні, яка там комедія! Це дуже серйозна справа і дуже почесна для тебе — кращого й не придумаєш! (*Показуючи на Клеонта.*) Ось твій майбутній чоловік — я даю його тобі.

Люсіль. Мені, тату?

Пан Журден. Атож, тобі. Мерщій подай йому руку і дякуй небові за своє щастя.

Люсіль. Я зовсім не хочу виходити заміж.

Пан Журден. А я, твій батько, цього хочу.

Люсіль. А я не хочу!

Пан Журден. Що це за вигадки? Ну! Кажу тобі ще раз, зараз же подай йому руку!

Люсіль. Ні, тату, я вже вам казала, що нізащо в світі не вижду ні за кого, крім Клеонта, і я радніше зважуся на щось лихе, ніж... (*Пізнаючи Клеонта.*) Звісно, ви — мій батько, і я повинна вам у всьому коритися...

Пан Журден. Ах, який же я радий, що ти так скоро зрозуміла свій обов'язок! Як приємно мати таку слухняну дочку.

Ява 7

Пані Журден, Клеонт, пан Журден, Люсіль, Дорант, Дорімена, Ков'ель.

<...>

Пані Журден. Моя дочка згодна одружитися з турком?

Дорант. Звісно.

Пані Журден. Вона може забути Клеонта?

Дорант. Чого часом не зробиш, щоб перетворитися на вельможну даму!

<...>

Ков'ель (*до пана Журдена*). Пане, якщо дружина ваша захоче вислухати мене сам на сам, то я обіцяю вам, що вона дасть свою згоду на все, що схочете.

Пані Журден. Нічого знати не хочу!

<...>

Ков'ель (*стиха до пані Журден*). Ми вже цілісіньку годину подаємо вам різні знаки, пані. Невже ж ви ще й досі не бачите, що все це робиться тільки для того, щоб підробитися під пана Журдена з його кумедними химерами? Ми намагаємося обдурити його цим маскарадом. Адже це сам Клеонт — оцей син турецького султана.

Пані Журден (*стиха до Ков'еля*). Ага-а-а!

Ков'ель (*стиха до пані Журден*). А я, Ков'ель, перекладач при ньому.

Пані Журден (*стиха до Ков'еля*). Ага! Ну, коли і так — я здаюсь.

Ков'ель (*стиха до пані Журден*). Тільки і взнаки не давайте.

Пані Журден (*уголос*). Так! То інша річ. Гаразд, даю згоду на цей шлюб.

Пан Журден. Ох! Нарешті всі до розуму прийшли! (*До пані Журден*.) От бачиш, а ти ще не хотіла його вислухати! Я знав, що він пояснить тобі, що то значить — син турецького султана.

Пані Журден. Він мені все пояснив як слід, і тепер я задоволена. Треба послати по нотаря.

Дорант. Чудова ідея! А щоб ви, пані Журден, зовсім заспокоїлися й від сьогодні перестали ревнувати вашого шановного чоловіка, то той самий нотар, що підпише контракт вашої дочки, підпише й мій шлюбний контракт з маркізою.

Пані Журден. І на це залюбки даю мою згоду.

Пан Журден (*стиха до Доранта*). Це ви для того, щоб відвести їй очі?

Дорант (*стиха до пана Журдена*). Нехай собі втішається цією вигадкою.

Пан Журден (*стиха*). Гаразд, гаразд! (*Уголос.*) Пошліть по нотаря!

Дорант. А поки він прийде і складе шлюбні контракти, давайте подивимося наш балет і потішимо ним його турецьку високість.

Пан Журден. Блискуча думка! Ходімо ж сядьмо на свої місця.

Пані Журден. А Ніколь?

Пан Журден. Я віддаю її перекладачеві, а мою жінку хай бере, хто хоче!

Ков'єль. Дуже вам дякую, пане! (*Набік.*) От йолоп так йолоп! Другого такого й у цілому світі не знайдеш!

Комедія закінчується балетом.

(Переклад І. Стешенко)

Вікторина «Чи уважні ви читачі?»

Заверште речення.

1. Головним героєм комедії «Міщанин-шляхтич» є... .
2. Пан Журден прагне... .
3. Слуги в комедії — це... .
4. Люсіль — це... .
5. Вигадка про сина турецького султана належить... .
6. У турецького вельможу переодягнувся... .
7. Пана Журдена посвятили у неіснуючий сан... .
8. На банкет пан Журден запросив... .
9. Маркіза Дорімена закохана у... .
10. Наприкінці комедії плануються весілля... .

1. Чим пояснюється жага пана Журдена здобути титул дворянина?
2. Що є провідною рисою характеру пана Журдена?
3. Чи можемо ми сказати, що основним об'єктом сатиричного зображення в п'єсі є пан Журден?
4. Яку мету, на вашу думку, має граф Дорант? Яку роль відведено графом панові Журдену?
5. Про які риси характеру Доранта можна говорити?
6. Чи протиставляє Мольєр Журденові його міщанське оточення? Розкрийте ідейну суть образів пані Журден, Люсіль та Клеонта.
7. Яку функцію в п'єсі Мольєра виконують образи слуг — Ніколь і Ков'єля?

8. Які засоби комічного автор використав, щоб якнайвлучніше змалювати своїх персонажів?
9. Як автор ставиться до бажання пана Журдена стати аристократом?
10. Що приваблює Журдена в аристократах і які вони насправді?
11. Які моральні висновки можна зробити, розглянувши образ пана Журдена?
12. У чому полягає комізм образу Журдена? Аргументуйте свою відповідь цитатами з тексту комедії.
13. Що висміює і що прославляє Мольєр у цій комедії?
14. Які висновки ви зробили для себе після ознайомлення з твором Мольєра?

За словами героїв дайте їм характеристику. Висловіть свою думку щодо актуальності цих тверджень у наш час.

1. У людях не так смішні якості, якими вони наділені, як ті, на які вони претендують.
2. Найбільший подвиг дружби не в тому, щоб показати другові наші недоліки, а в тому, щоб відкрити йому очі на його власні.
3. Як тільки дурень похвалить нас, він вже не видається нам таким дурнем.
4. Будь-яка пристрасть підштовхує до помилок, але до найбільш дурних підштовхує кохання.
5. Можна дати іншому корисну пораду, але не можна його навчити розумної поведінки.
6. Немає нічого дурнішого за бажання завжди бути найрозумнішим.
7. Люди невтішні, коли їх обманюють вороги або зраджують друзі, але вони нерідко дістають задоволення, коли обманюють або зраджують себе самі.

Основною темою комедії є тема марнославства. Пан Журден прагне будь-що потрапити до вищого суспільства, стати шляхтичем. Для цього він і вчиться, наймає учителів, у всьому намагається бути схожим на дворян — і в одязі, і в звичках, і в манерах. Сміх викликає не власне процес навчання — у тому, що людина хоче здобути освіту, немає нічого смішного, — а ганебне плазування, лакейське приниження Журдена перед придворними званнями й титулами, кумедне прагнення досягти аристократичного становища, не докладаючи зусиль для здобуття відповідної освіти.

Бажання посісти вище місце у суспільстві — природне для людини, тож комічного ефекту у п'єсі не виникло б, якби автор не показав, у яке саме «пристойне товариство» хоче потрапити Журден. Тому ідеєю комедії є викриття лицемірної моралі аристократії.

Разом із паном Журденом комічними образами є граф Дорант і маркіза Дорімена. Автор критично зображує їх, оскільки вони живуть беззмістовним життям, весь час тільки розважаються, прагнуть нажитися за чужий рахунок і, хоча за інтелектуальним рівнем не розумніші за інших, пишаються своїми титулами, належністю до вищого товариства, придворних кіл. Викриваючи плазування Журдена перед аристократією, автор викриває всю соціальну систему — від верхів до низів. Аристократи живуть за рахунок інших, міщани соромляться свого становища і прагнуть стати дворянами, кравці улещують клієнтів, щоб побільше вкрати, вчителі дбають не про знання, а про гроші, а митці вважають, що «найщиріші оплески не нагодують шлунок».

Майстер комедії Мольєр поєднує соціальний аспект із любовною інтригою.

Згідно із законами класицистичної комедії, негативним образами п'єси протистоять образи позитивні: пані Журден — утілення здорового глузду, Клеонт — уособлення честі й гідності, слуги Ков'ель і Ніколь — утілення народного гумору, розуму, спритності й винахідливості. У їхніх висловах і зауваженнях виражено й авторську позицію.

Мольєр розробляв два види комедії — комедію характерів і комедію ситуацій. У «Міщанині-шляхтичі» поєднано обидва жанрові різновиди. З одного боку, ми маємо яскраві типові характери, а з іншого, тут безліч індивідуальних кумедних ситуацій, у які потрапляють герої.

Комедія «Міщанин-шляхтич» має неабияке виховне значення: людина повинна бути собою, виховувати в собі почуття гідності, вчитися, але ні перед ким не плазувати. Водночас автор утверджує право чесних і добрих людей на щастя.

Сцена з вистави «Міщанин-шляхтич» Мольєра. Театр «Буфф дю Нор». Франція, 2014

Особливості комедії Мольєра «Міщанин-шляхтич»

Утілення правил класицизму в комедії	Порушення правил класицизму в комедії
<ul style="list-style-type: none"> Єдність місця (будинок Журдена); єдність часу (дія обмежується однією добою); протиставлення негативних і позитивних персонажів; викрито соціальні та людські вади 	<ul style="list-style-type: none"> Порушено правило трьох єдностей (не витримано єдність дії: крім сюжетної лінії закоханого пана Журдена, у комедії розгортаються ще три лінії: Люсіль і Клеонта, Доранта і Дорімени, Ніколь і Ков'єля); порушено жанрові межі, наявні сцени балету

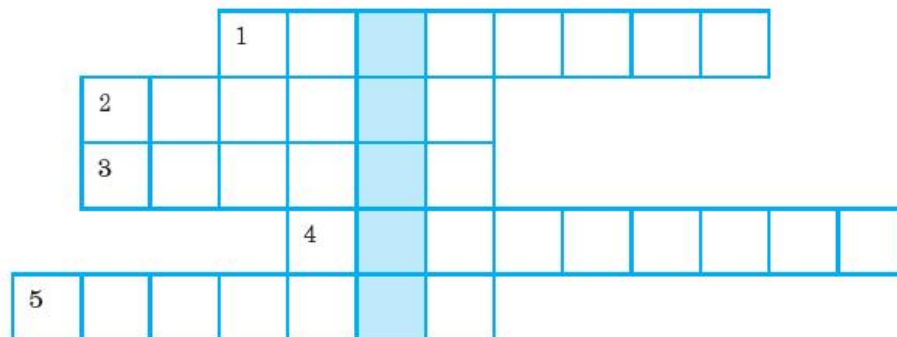
1. Складіть характеристику пана Журдена з точки зору сучасного читача.

2. Уявіть, що вам дали завдання поставити шкільну виставу за комедією Мольєра «Міщанин-шляхтич». Як ви добиратимете акторів, які декорації використаєте?

Розв'яжіть кросворд.

Правильно розв'язавши кросворд, у виділених кольором клітинках ви зможете прочитати прізвище композитора, який написав музику до комедії «Міщанин-шляхтич».

1. Автор книги «Життя пана де Мольєра».
2. П'єса Мольєра, яку заборонили ставити.
3. Ім'я дочки Журдена.
4. Напрямок французької літератури XVII ст. із суворими правилами.
5. Батьківщина Мольєра.

«Міщанин-шляхтич» — комедія-балет на 5 дій із музикою Жана Люллі уперше була поставлена 1670 року.

«Ось він, насмішкуватий і чарівний галл, королівський комедіант і драматург! Ось він — у бронзовій перуці і з бронзовими бантами на черевиках! Ось він — король французької

драматургії!» — так змальовував французького драматурга Мольєра в романі «Життя пана де Мольєра» російський письменник Михайло Булгаков.

У літературознавчих колах віддавна панує дещо зневажливе ставлення до цих грубуватих, але зі справжнім внутрішнім комізмом п'єсок. Це упередження походить від самого законодавця класицизму Буало, що засуджував Мольєра за блюзнірство і потурання грубим смакам натовпу.

Це помітив і Пушкін, який писав, протиставляючи Мольєра Шекспіру: «Особи, створені Шекспіром, не суть, як у Мольєра, — типи такої-то пристрасті, такого-то пороку, але істоти живі, сповнені багатьох пристрастей, багатьох вад. У Мольєра скупий є скупим та й годі».

То хто ж він — король драматургії чи раб натовпу і його нищих смаків, оспівувач людини з усіма її пристрастями, позитивними рисами та недоліками чи викривач вад абстрактної людини?

Підсумуємо знання з теми

1. Які літературні напрями домінували в XVII столітті?
2. Назвіть основні ознаки мистецтва бароко.
3. Яке місце в культурі бароко посідає людина?
4. На ґрунті яких філософських ідей виник класицизм?
5. Яким чином ідеологія класицизму протиставила себе ідеології бароко?
6. Яких представників європейського класицизму ви знаєте?
7. Чому літературу античності класицисти сприймали як взірець для наслідування?
8. Схарактеризуйте жанрову систему класицизму.
9. Якими були вимоги, що визначали правила побудови класицистичної трагедії?
10. У чому полягала специфіка зображення характеру людини в літературі класицизму?

1. Що спільного і що відмінного в зображенні людини у представників класицизму, з одного боку, та письменників античності й епохи Відродження, з іншого?
2. На прикладах творів мистецтва проаналізуйте особливості стилів бароко та класицизму в західноєвропейській архітектурі. Порівняйте характерні особливості вивчених стилів.

3. Сформулюйте 3–4 відмінності, які особливо контрастно протиставляють стилі класицизму і бароко.
4. Як ви вважаєте, чи можуть твори доби бароко та класицизму зворушити, зацікавити сучасного читача і глядача? Що важливе нам у мистецтві попередніх епох?
5. Поміркуйте: чи є проблеми комедії Мольєра «Міщанин-шляхтич» актуальними сьогодні, чи продовжують у нашому житті своє існування Журдени, Доранти, Дорімени?

Світ і час вимагають розмаїття. Від химерного, непередбачуваного, розквітчаного бароко ми помандрували в епоху суворих правил класицизму з його єдністю часу, місця та дії, з упорядкованістю, де чорне є чорним, а біле — білим. Ми ознайомилися зі сповненим драматизму баченням світу в епоху бароко у віршах Луїса де Гонгора-і-Арготе та Джона Донна, з духовними шуканнями людини, що заблукала у Всесвіті й залежить від вищих сил, з її тривогами та розчаруваннями, багатою символікою поетичного слова. Знайомство з іскрометною французькою комедією Мольєра, про якого В. Гюґо писав: «...Три великі найхарактерніші генії нашої сцени — Корнель, Мольєр і Бомарше», — це свято сміху, але сміху очищувального, адже стільки ще в наш час Журденів із їхнім прагненням слави та переконанням, що все купується за гроші, Доріменів, які впевнені, що завжди знайдуться простаки, котрих лестоцями можна обдурити й скористатися їхніми коштами.

Отже, наш багаж знань поповнився такими духовними надбаннями попередніх епох, до яких і нині звертаються митці різних країн.

Бордонов Ж. Мольєр. — М. : Просвещение, 1983.

Булгаков М. А. Жизнь господина де Мольера. — М. : Просвещение, 1991.

Комедії: пер. з франц. / Мольєр; передмова : В. Пащенко. — К. : Дніпро, 1981.

Мольєр. Комедії / пер. з франц.; передмова Н. Орлик. — Х. : Фоліо, 2004.

Луїс де Гонгора — Вікіпедія. http://uk.wikipedia.org/wiki/Луїс_де_Гонгора.

Укрліб. http://ukrlib.in.ua/zarubijna_literatura/luis_de_gongora-i-argote/poezii-592.

Джон Донн — Вікіпедія. http://uk.wikipedia.org/wiki/Джон_Донн.

«Тортаючи сторінки прочитаних книг...»

Шведська академія дитячої літератури наводить 18 аргументів на користь читання книг

- Книга розвиває наше мовлення й збільшує запас слів. Вона вчить висловлювати думки й розуміти, про що говорять і пишуть інші.
- Книга розвиває наше мислення. Книга розширює горизонти нашого світосприйняття.
- Книга стимулює фантазію й учить нас мислити образами.
- Із книг ми дізнаємося про інші країни, про життя в них.
- Книга розвиває нашу здатність співчувати. Ми вчимося зважати на становище інших.
- Книги додають нам сили й натхнення. Вони захоплюють і розвивають. Вони спонукають нас сміятися й плакати.
- Книги ставлять перед нами запитання, над якими варто замислитися.
- Книга вчить нас етики. Вона спонукає нас замислюватися над поняттями добра і зла.
- Книга пояснює життя.
- Із книг ми розуміємо, що не на всі запитання є однозначні відповіді. Книги переконують, що конфлікти не обов'язково розв'язувати насильницьким шляхом.
- Книги допомагають нам знайти самих себе.
- Книги допомагають нам зрозуміти інших.
- Книги позбавляють самотності. Книгу можна взяти із собою куди завгодно.
- Книга — це частина нашого культурного спадку.
- Книга об'єднує покоління.
- За допомогою книги ми проживаємо 1000 життів, залишаючись самими собою.
- Дитяча книжка відкриває нам шлях у велику літературу.
- Дитяча книжка збагачує культуру країни. Це також важлива стаття культурного експорту, яка приносить країні прибутки й підвищує її престиж за кордоном.

Кожна людина, яка прагне бути освіченою, має ознайомитися з «вершинами» — найвидатнішими письменниками світової літератури та їхніми творами. У вас, напевно, ще свіжі враження від творів Гомера, Есхіла, Данте, Шекспіра, Сервантеса та багатьох

інших, чиї книги стали знаковими, вершинними не лише в національній, а й у світовій літературі. Пригадаймо, які книги й письменники подарували нам приємні години читання та новий життєвий досвід. Пропонуємо вам іще раз повернутися до творів, їх героїв, ідей, над якими ми з вами розмірковували на уроках зарубіжної літератури протягом цього начального року.

Спробуйте від імені літературних героїв продовжити речення: «Жити — це...» Можливо, одна із відомих вам цитат могла б стати девізом вашого життя. Свій вибір обґрунтуйте.

- Одісей: «Жити — це...».
- Ахілл: «Жити — це ...».
- Гектор: «Жити — це — ...».
- Прометей: «Жити — це ...».
- Омар Хайям: «Жити — це — ...».
- Роланд: «Жити — це ...».
- Дон Кіхот: «Жити — це ...».
- Ромео і Джульєтта: «Жити — це ...».
- Маленький принц: «Жити це — ...»
- Джонатан Лівінгстон: «Жити — це ...».

«Дивних багато в світі див, / Найдивніше із них — людина» (уривок із прологу до трагедії Софокла «Антигона»).

Чи заслуговує сучасна людина на високу оцінку Софокла? Висловіть свої міркування у вигляді відкритого листа своїм сучасникам.

Ось і закінчилась наша умовна літературна подорож рікою часу. Ми подолали довгий шлях — від найдавніших книг до творчості сучасних авторів, здійснили чимало відкриттів, збагатилися знанням людської Душі.

Ми здійснили мандрівку різними літературними епохами, відкривши для себе, що деякі цінності — любов, дружба, честь, порядність, доброта — не змінюються з часом, є цінностями вічними. І якими б різними не були люди, вони прагнуть цього саме. Хто ж обирає для себе інші пріоритети — владу, багатство — неодмінно розчаровувався, зазнавав нищівної поразки. Дуже б хотілося, щоб ваша літературна освіта на цьому не закінчилась, щоб ви обрали собі хорошу книгу за товаришку, супутницю, порадилицю й розрадилицю.

Прес-анонс «Відкриваємо Віконечко в дев'ятий клас»

Ви коли-небудь замислювалися над тим, що відчуває дика пташка чи комашка, котрих ви тримаєте в руках? Почитайте книгу видатного англійського письменника Джонатана Свіфта,

і ви зможете пережити разом із його героєм Гуллівером ці відчуття, причому з одного та з іншого боку, адже той побував як у країні велетнів, так і в країні ліліпутів та зазнав неймовірних і карколомних пригод. Хоча твір і фантастично-пригодницький, у ньому багато сатири на сучасне авторові суспільство, і від її стріл не захиститися нікому. Часи міняються, але багато проблем не втратили своєї актуальності і сьогодні, як не зникли і всі ті якості, проти яких Свіфт вів літературно-сатиричну

війну. Подивіться на світ по-іншому, мандруючи разом із Гуллівером країнами, які не позначені на карті! Останнє українське видання твору вийшло в серії із символічною назвою «Книги, які здолали час».

Якщо вас запитать про символ романтизму — героїчний, гордий і самотній, то, напевно, ви згадаєте ім'я «громадянина світу» Джорджа Гордона Ноеля Байрона. Це його палкі слова:

И вечно буду я войну вести
Словами — а случится, и делами! —
С врагами мысли...
Мне хочется увидеть поскорей
Свободный мир — без черни и царей.

Разом із його героєм Чайльдом Гарольдом ви здійсните екзотичну мандрівку середземно-морською Європою та Азією і, можливо, з подивом відкриєте для себе, що погляд поета на руїни колишньої величі цих земель актуальний і донині.

«Я к вам пишу, чего же боле? / Что я могу ещё сказать?». Ці рядки з листа Тетяни до Онегіна ви, звісно, чули, навіть якщо не читали знаменитий роман у віршах Олександра Пушкіна «Євгеній Онегін». Почитайте — і вам відкриється дивний

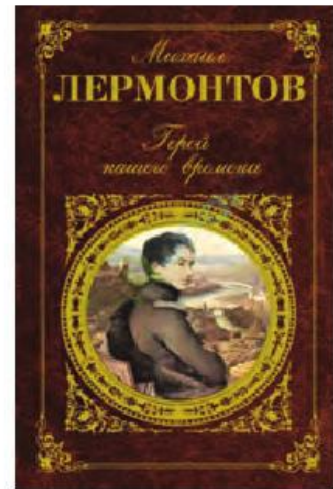

і непередбачуваний світ кохання, що принесе радість, подасть надію та втішить. А поціновувачів поетичного слова ще й зачарує краса «онегінської строфи».

В блакитному тумані моря
Біліє парус самотній.
Чого шука він в тім просторі?
Чом в ріднім краї він чужий?

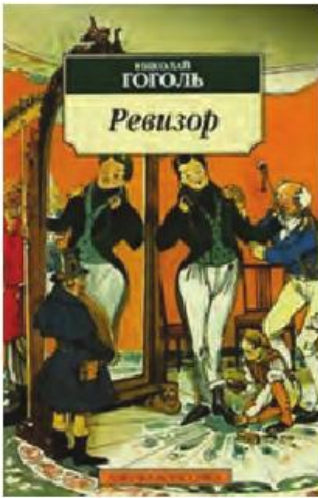
Це незабутні лермонтовські рядки. А твір, із яким ми пропонуємо вам ознайомитися, — роман Михайла Лермонтова «Герой нашого часу». Критики називали загадкового й романтичного його героя Печоріна «російським Гамлетом», «зайвою людиною», яка втратила ідеали, кохання, сенс власного життя. Відомий російський письменник В. Набоков писав: «Лермонтову вдалося створити образ людини, чиї романтичний порив і цинізм, тигрина гнучкість і орлиний погляд, гаряча кров і холодна голова, ласкавість і похмурість, м'якість і жорсткість, душевна тонкість і властолюбство, безжалісність та усвідомлення своєї безжалісності залишаються незмінно привабливими для читачів різних країн і епох». Перший у російській літературі XIX століття психологічний роман чекає на вашу увагу!

Скільки людина за своє життя може з'їсти продуктів? Випити рідини? Зносити одягу? Витратити на себе грошей? У Гобсека, героя однойменного твору видатного французького письменника Оноре де Бальзака, усього цього було на декілька людських життів. Але він недоїдав, мешкав у прохолодному сирому приміщенні, бо економив дрова, ходив у справах через усе місто пішки, тому що не хотів витратитися на візника. Із цієї ж причини не спілкувався з родичами, не заводив друзів. «Чому?» — здивуетесь ви. Є така страшна недуга, і називається вона — скнарність, жадібність. Як із нею боротися — читайте у творі!

Після знаменитої гоголівської фрази «К нам едет ревизор!» і досі в багатьох наших установах настає «німа сцена». Іскрометна, неперевершена комедія Миколи Гоголя не сходить зі сцен і донині, викликає захоплення глядачів. А персонажі цієї п'єси — від головного героя Хлестакова до другорядних помічників Добчинського та Бобчинського, стража порядку Держиморди та інших — стали не тільки прозивними іменами, а й мешкають поруч із нами. Прочитайте книжку і впізнайте їх серед своїх знайомих!

Затишний дім, забезпеченість, турботливий, витончений чоловік, троє гарненьких дітей — що ще потрібно для щастя жінки? Але всьому цьому загрожує страшна таємниця, на перший погляд, безтурботної й легковажної «марнотратки», дружини банківського працівника Торвальда Хельмана Нори, яку от-от викриють. Ось тут і виявляться справжні характери мешканців зразкового «лялькового дому» та їхніх приятелів і ворогів. Про вибір, який слід зробити, про кохання справжнє та нещире читайте у творі норвезького драматурга Генріка Ібсена «Ляльковий дім».

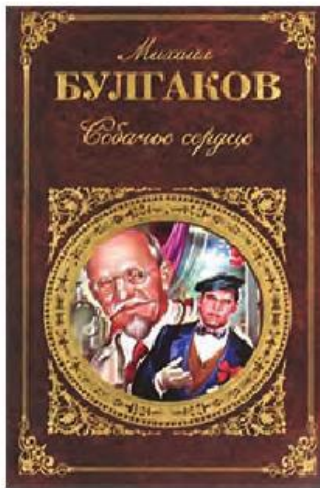

Античний міф про Пігмаліона ви знаєте ще з попередніх класів. Якою ж ця історія може бути в реальності? А все починалося з пари між лондонським професором фонетики Генрі Хіггінсом і його приятелем, полковником Пікерінгом. Що з цього вийшло — дізнаєтеся, прочитавши п'єсу англійського письменника, лауреата Нобелівської премії Бернарда Шоу «Пігмаліон». Вас неодмінно вразять блискучий гумор, іронія та мудрі істини, за ними приховані. А ще згадаєте афоризм із «Маленького принца»: «Ми відповідальні за тих, кого приручили».

Багато фраз із цього твору Михайла Булгакова (а також із кінофільму за його мотивами!) люди використовують, навіть не підозрюючи, звідки вони: «Успеваает всюду тот, кто никуда не

торопится. Сами знаєте, человеку без документів строго воспрещается существовать. Разруха не в клозетах, а в головах. Опять общее собрание сделали. Опять? Ну теперь, стало быть, пошло.

Пропал дом. Всё будет как по маслу. Вначале каждый вечер пение, затем в сортирах замёрзнут трубы, потом лопнет паровое отопление и так далее...».

Геніальний хірург підбирає на вулиці бездомного собаку й шляхом унікальної операції перетворює його на людину. Після цього Шариков (колишній Шарик!) стає щасливим, а життя його домочадців перетворюється на пекло.

Захопливий сюжет, чудове почуття гумору й неприкрита критика російської дійсності післяреволюційних часів. Книга чекає на вас!

Темп нашого життя постійно прискорюється, ми всі кудись поспішаємо, біжимо. Ледь устигаємо міняти одні гаджети на інші, «крутіші». А на читання книжок узагалі часу не вистачає. До чого дійде, врешті-решт, науково-технічний прогрес? Відомий письменник-фантаст Рей Бредбері малює досить непривабливу картину.

451 градус за Фаренгейтом — температура, за якої спалахує папір.

У постіндустріальному суспільстві всі письмові видання знищує спеціальний загін пожежних, а зберігання книг переслідується законом. Як вам таке? Чи не вгадали вашої інколи потаємної думки над підручником, коли так багато незрозумілого потрібно вивчити: «Та хай воно горить!»

Головний герой — щасливчик. Він абсолютно несподівано для себе опиняється на перепопутті. А у світі, де він живе, таке зовсім неможливо. І йому не тільки вдається викрутитися з надзвичайно складних ситуацій, а й зрозуміти, що життя може бути набагато цікавішим, варто лише прочитати кілька книг і поспілкуватися з потрібними людьми. Тоді ти змінишся на краще й залишишся Людиною.

Розширюйте свої читацькі горизонти й поцікавтеся переліком додаткової літератури для читання влітку і в 9-му класі! До нових зустрічей у світі зарубіжної літератури!

Вігновігі

Подорож перша. До витоків священних книг

Установіть відповідність

- Між іменами муз та видами мистецтва:
1) Калліопа — є); 2) Евтерпа — а); 3) Мельпомена — д); 4) Талія — ж); 5) Ерато — і); 6) Полігімнія — з); 7) Терпсіхора — г); 8) Кліо — в); 9) Уранія — б).
- Між назвами священних книг і їх дослівними значеннями:
1) Веди — б); 2) Біблія — в); 3) Коран — а)..
- Між фразеологізмом та джерелом його походження:
1) Старий Завіт; 2) Новий Завіт; 3) Старий Завіт; 4) Новий Завіт.

Допишіть правильну відповідь

1. ... давньої індійської літератури. 2. ... Рігведа. 3. ... давньогрецькою мовою. 4. ... — Т. Шевченко. 5. ... Пантелеймон Куліш. 6. ... гафізами. 7. ... пам'ятками світової літератури.

Подорож друга. До колиски європейської літератури

Розв'яжіть кросворд

1. Сцена. 2. Орхестра. 3. Театрон. 4. Афіни. 5. Діоніс. 6. Есхіл. 7. Орестея. 8. Котурни.

Подорож третя. В добу героїв Сходу та Заходу

Літературна вікторина

1) Лі Бо; 2) Ду Фу; 3) Омар Хайям; 4) Гіяс ад-Дін Абу-аль-Фатг Омар ібн Ібрагім аль-Хайям ан-Нішапурі; 5) Рубаї; 6) Омар Хайям; 7) Данте; 8) Беатріче; 9) Данте.

Розв'яжіть кросворд

По горизонталі: 1. Халіфат. 2. Лірична. 3. Мовчання. 4. Саманіди.

По вертикалі: 1. Хайям.

Подорож четверта. До ідеалу Людини епохи Відродження

Літературний диктант

«Загальна характеристика епохи Відродження»

1) XIV ст.; 2) гуманізм; 3) Ренесанс; 4) в Італії; 5) Данте Аліг'єрі; 6) Античності; 7) Данте; 8) Петрарку; 9) Данте; 10) «Канцоньєре»;

11) Д. Павличко, Д. Паламарчук; 12) «Дон Кіхот»; 13) читання лицарських романів; 14) авторство творів; 15) 4:4:4:2.

«Упізнай героя за описом»

1) Лаура; 2) Санчо Панса; 3) Дульсінея Тобоська; 4) Дон Кіхот.

Подорож п'ята. Від «перлини неправильної форми» до суворих правил

Вікторина «Чи уважні ви читачі?»

Заверште речення.

1) ... пан Журден. 2) ... стати дворянином. 3) ... Ков'ель, Ніколь. 4) ... дочка пана Журдена. 5) ... Ков'елеві. 6) ... Клеонт. 7) ... мамуші. 8) ... маркізу Дорімену. 9) ... графа Доранта. 10) ... Доранта й Дорімени; Клеонта й Люсіль; Ков'еля й Ніколь.

За словами героїв дайте їм характеристику. Висловіть свою думку щодо актуальності цих тверджень у наш час.

1) Журден; 2) Клеонт; 3) вчителі і Журден; 4) Журден; 5) Клеонт, пані Журден; 6) Дорант; 7) пан Журден.

Розв'яжіть кросворд

Правильно розв'язавши кросворд, у виділених кольором клітинках ви зможете прочитати прізвище композитора, який написав музику до комедії «Міщанин-шляхтич».

1. Булгаков. 2. Тартюф. 3. Люсіль. 4. Класицизм. 5. Франція.
Ключове слово: Люлі.

Подорож шоста. До людей високого польоту

Вікторина «Чи уважні ви читачі?»

1) Антуан де Сент-Екзюпері, з Франції. 2) Повість-казка, притча. 3) Астероїд Б-612. 4) Бабаби. 5) До Ліхтарника. 6) Міністром правосуддя. 7) Зірки. 8) П'яничка. 9) Географ. 10) ...шанолюбство. 11) Троянда. 12) У пустелю.

Розв'яжіть кросворд за казкою-притчею «Маленький принц»

По горизонталі. 2. Принц. 3. Плакати. 4. Земля. 5. Змія. 6. Король. 8. Дитинство.

По вертикалі. 1. Честолюбність. 2. П'ята. 3. Пустеля. 5. Зірки. 6. Крила. 7. Лис.